

Somatska sastavnica srce u ruskoj i turskoj frazeologiji: supostavna analiza

Donković, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:333692>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za ruski jezik

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Katedra za turkologiju

Somatska sastavnica *srce* u ruskoj i turskoj frazeologiji: supostavna analiza

(interdisciplinarni diplomski rad)

Studentica: Ana Donković

Mentorica: dr. sc. Branka Barčot

Komentorica: dr. sc. Marta Andrić

Ak. godina: 2022./2023.

Zagreb, srpanj 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za ruski jezik

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Katedra za turkologiju

Somatic component *heart* in Russian and Turkish phraseology: a comparative analysis

(interdisciplinarni diplomski rad)

Studentica: Ana Donković

Mentorica: dr. sc. Branka Barčot

Komentorica: dr. sc. Marta Andrić

Ak. godina: 2022./2023.

Zagreb, srpanj 2023.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Somatska sastavnica *srce* u ruskoj i turskoj frazeologiji: supostavna analiza“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorica dr. sc. Branke Barčot i dr. sc. Marte Andrić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Teorijsko-metodološki okvir	11
2.1. Definicija frazeologije i frazema	11
2.2. Definiranje opsega i granica frazeologije	13
2.3. Nazivlje	14
2.4. Istraživanja u ruskoj frazeologiji	15
2.5. Istraživanja u turskoj frazeologiji	19
2.6. Somatska frazeologija	22
2.7. Simbolika srca	24
2.8. Metafora i koncept	25
2.9. Metodologija i korpus	28
3. Leksička analiza leksema <i>cepðye</i>	29
4. Leksička analiza leksema <i>gönül, kalp</i> i <i>yürek</i>	34
5. Semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicom <i>cepðye</i>	44
5.1. Negativni osjećaji	45
5.2. Pozitivni osjećaji	52
5.3. Karakter čovjeka	57
6. Semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicama <i>gönül, kalp</i> i <i>yürek</i>	62
6.1. Negativni osjećaji	62
6.2. Pozitivni osjećaji	73
6.3. Karakter čovjeka	80
7. Ekvivalencija	86
8. Sličnosti <i>srce-duša</i>	92
9. Opis dijela frazeološke slike svijeta dvaju naroda	94

10. Zaključak	99
11. Sažetak.....	102
12. Ključne riječi.....	103
13. Sažetak na engleskom jeziku	103
14. Ključne riječi na engleskom jeziku	104
15. Popis literature	104
16. Biografija	110

1. Uvod

Predmet istraživanja ovog rada je leksem *srce* u ruskom i turskom jeziku sa svim svojim značenjima i njihovim nijansama, kao i skupina frazeoloških jedinica sa *srcem* kao somatskom komponentom. U radu je provedena analiza ruskih frazeoloških jedinica sa sastavnicom *cepðye* te turskih frazeoloških jedinica sa sastavnicama *gönül*, *kalp* i *yürek*. Odabir teme ovog rada proizlazi iz potrebe za pojašnjenjem zašto u turskom jeziku postoje tri leksema naziva za srce te potrebe za razumijevanjem semantike riječi *srce* u jezičnoj slici svijeta govornika ruskog i turskog jezika. Fokus je istraživanja na riječi *srce* zbog toga što je ovaj pojam od posebne važnosti za govornike obaju jezika i, shodno tome, zauzima posebno (ali ne i identično) mjesto u objema lingvokulturama. Važnost proučavanja ovog somatizma potkrijepljena je činjenicom da se i u ruskom i u turskom jeziku leksemi *cepðye* / *gönül*, *kalp* i *yürek* odlikuju visokom učestalošću upotrebe i zabilježeni su u svim rječnicima ruskog i turskog jezika. Cilj rada je supostavnom analizom utvrditi sličnosti i razlike među turskim i ruskim frazeološkim jedinicama koje u svom sastavu imaju sastavnice *cepðye*, *gönül*, *kalp* i *yürek* te ih pojasniti iz aspekta lingvokulturologije uključujući detaljnu analizu njihovih konceptualnih i semantičkih karakteristika. Treba imati na umu da se vanjski svijet u raznim kulturama percipira na različite načine, što se, posljedično, odražava na jezik uključujući i frazeologiju koja odražava nacionalne i / ili univerzalne ideje o svijetu koji nas okružuje. Iz tog je razloga supostavna analiza frazeoloških jedinica najbolji način da se utvrdi kako je *srce* percipirano u kulturama dvaju uspoređivanih jezika.

Frazeologija je jedan od najizražajnijih slojeva jezika koji u određenoj mjeri odražava „duh naroda“, nacionalne osobitosti svjetonazora te specifičnost kulture naroda. Po tom pitanju V.N. Telija napominje da su frazemi jezika „kulturološki i jezično najizvorniji dio njegova leksika“ (Телия *cit. prema* Ходжумян, 2019: 4). Proučavanje frazeoloških jedinica kao kulturnih i jezičnih znakova omogućuje ne samo dublje prodiranje u njihovu jezičnu specifičnost i procjenu njihove važne uloge u komunikacijskom procesu, već i dešifriranje kulturnih značenja u njima te otkrivanje njihove povezanosti s kulturnim i nacionalnim tradicijama i stereotipovima (Ходжумян, 2019: 4). Frazeološke jedinice, kao znakovi sekundarne nominacije, nastaju u procesu metaforizacije i metonimizacije, povezane su sa slikovnim predodžbama izvornih govornika o određenoj pojavi okolne stvarnosti i nositelji su informacija od kulturnog značaja (Лапушинская, 2008: 66).

Somatska frazeologija odnosi se na antropološku lingvistiku koja predlaže proučavanje jezika u bliskoj vezi s čovjekom i njegovom sviješću, mišljenjem, duhovnom i praktičnom aktivnošću (Царан, 2009: 199). Somatsku frazeologiju čine frazeološke jedinice koje sadrže naziv dijela ljudskog ili životinjskog tijela i to je jedna od najvećih i najproduktivnijih skupina u frazeologiji (Кевлюк, 2003: 27). Somatski frazemi jedan su od najstarijih slojeva leksika različitih jezika, čine glavni dio jezgre leksičkog resursa jezika, a također se ističu raširenošću svojih veza s različitim realijama svijeta. Kroz osjetilne organe i dijelove svog tijela čovjek je započeo proces poimanja sebe u stvarnosti koja ga okružuje i spoznaje svoje biti kao potpune ličnosti (Богдашов, 2015: 309). Somatska frazeologija jedno je od sredstava odražavanja svijesti govornika nekog jezika o tijelu, njegovim dijelovima i organima jer su „tijelo i njegovi dijelovi primarna osnova konceptualizacije vanjskog i unutarnjeg svijeta čovjeka“ (Ломакина, Овчинникова, 2021: 20).

U lingvistici se bilježi porast interesa za proučavanjem odnosa jezika i njegova govornika koji je izražen u tzv. „antropocentričnom pristupu“. Prisutnost čovjeka u jeziku osjeća se na svim jezičnim razinama. Prema Humboldt u jezik se promatra kao tvorevina, kao kontinuirani čin ljudskog stvaranja riječi (Humboldt *cit. prema* Кравченко, Субботина, 2014: 74). U suvremenoj se lingvistici velika pozornost posvećuje pitanjima međuodnosa jezika i svijesti, traženja korelacija između kognitivnih i jezičnih struktura, konceptualizaciji i kategorizaciji svijeta te njihovoj realizaciji u jeziku. Jezik se smatra sredstvom pristupa ljudskom umu i mentalnim procesima te najdostupnijim izvorom za promatranje organizacije konceptualnog sustava čovjeka. Time se u središte istraživanja stavlja čovjek kao jezična ličnost. Antropocentrizam se najviše očituje u frazeološkim jedinicama (Кравченко, Субботина, 2014: 74), posebice u somatskima. Velik interes za supostavna istraživanja predstavljaju frazeološke jedinice u kojima se odražava nacionalna specifičnost povijesti i ideja vezanih uz život i kulturu naroda. Proučavanje frazeološke baze jezika moguće je pri proučavanju njegovih pojedinačnih mikrosustava. U tom smislu, kao predmet istraživanja odabrana je skupina frazeoloških jedinica sa somatskom komponentom *srce* u ruskom i turskom jeziku. Odabir upravo ove sastavnice objašnjava se prvo činjenicom da proučavane frazeološke jedinice čine značajan sloj u frazeološkom fondu obaju jezika, i drugo, proučavanje ovih frazeoloških jedinica pomaže pri razumijevanju kako se različite sfere života govornika ovih jezika očituju u odgovarajućim leksičko-frazeološkim sustavima (Гулбекова, 2014: 268).

Zanimanje lingvista za pojam *srce*, koji simbolizira središte biološkog, duhovnog, emocionalnog, mentalnog i društvenog života čovjeka, nastupa kao prirodna manifestacija suvremene antropocentrične paradigme lingvističkog znanja. Srce je jedan od najšire predstavljenih organa u jeziku (Чжой, 2017: 5, 7), uz to što predstavlja glavni i najvažniji organ krvožilnog sustava koji ostatak tijela opskrbljuje krvlju, ono je smatrano i centrom ljudskih osjećaja, misli, raspoloženja, tj. cijelog čovjekovog unutarnjeg svijeta.

Sa stajališta nedavno nastalog lingvističkog pravca koji se i danas aktivno razvija – lingvokulturologije – *srce* nije dovoljno opisano niti u rječnicima i drugim priručnicima, niti u posebnim lingvističkim lingvokulturološkim radovima (Чжой, 2017: 6). Jedna od osnovnih hipoteza ovog rada jest da je somatizam *srce* u ovim dvama genetski i tipološki nesrodnim jezicima univerzalan te da se među frazeološkim jedinicama s tom sastavnicom mogu utvrditi simboličke i semantičke sličnosti. Sukladno navedenoj hipotezi postavljaju se sljedeća pitanja:

- Kako leksemi *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* kao sastavnice frazeoloških jedinica motiviraju frazeološko značenje?
- Kojim se konceptima pripisuju proučavane frazeološke jedinice s analiziranim sastavnicama te koje sfere čovjekova djelovanja obuhvaćaju?
- Polazeći od pretpostavke o univerzalnosti somatizma *srce*, mogu li se utvrditi i neke značajnije razlike između ruskih i turskih frazeoloških jedinica s tom sastavnicom?
- Postoje li značajnije razlike u dijelu frazeološke slike svijeta ruskog i turskog jezika?
- Postoji li frazeološka međujezična ekvivalencija?

Metodologija istraživanja obuhvaća dva glavna dijela: prikupljanje podataka i analizu podataka. Prikupljanje podataka uključuje izradu baze podataka, tj. korpusa. Izrada korpusa započinje pretraživanjem i temeljitim iščitavanjem, u prvom redu, frazeoloških (jednojezičnih i dvojezičnih), a zatim i općih rječnika popisanih u poglavlju „Metodologija i korpus“. Pretraživanjem rječnika prikupljene su i popisane frazeološke jedinice sa sastavnicama *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* te njihova značenja. Analiza podataka obuhvaća:

- teorijsku analizu znanstvene literature
- leksičku analizu leksema *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek*
- analizu semantičkih i konceptualnih karakteristika frazeoloških jedinica sa sastavnicama *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek*

- supostavnu analizu dijela frazeološke slike svijeta dvaju naroda.

Rad se sastoji od uvoda, glavnoga dijela koji je podijeljen na 8 poglavlja (teorijsko-metodološki okvir, leksička analiza leksema *cepðye*, leksička analiza leksema *gönül*, *kalp* i *yürek*, semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicom *cepðye*, semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicama *gönül*, *kalp* i *yürek*, ekvivalencija, sličnosti *srce-duša*, opis dijela frazeološke slike svijeta dvaju naroda), zaključka, sažetka, sažetka na engleskom jeziku, ključnih riječi, popisa literature i biografije. U prvom su poglavlju navedeni teorijski podaci i definicije pojmova vezanih uz temu rada, razrađena je problematika frazeološkog nazivlja (posebice na hrvatskom jeziku) te su nabrojane i objašnjene metode i izvori korišteni za prikupljanje građe. Drugo i treće poglavlje uključuje leksičku analizu leksema *srce* u ruskom i turskom jeziku koja obuhvaća etimologiju riječi, njihove rječničke definicije, razvoj značenja i simboliku. U tim su poglavljima objašnjeni i konteksti u kojima se analizirani leksemi mogu ili ne mogu upotrebljavati. Četvrto i peto poglavlje rada posvećeno je semantičkoj i konceptualnoj analizi idiomatskih izraza s analiziranim sastavnicama. Idiomatski su izrazi raspoređeni u 3 skupine te pripisani brojnim konceptima, a zatim je svaki od njih opisan iz semantičkog aspekta. Šesto poglavlje sadrži osvrt na tipologiju frazeološke ekvivalencije i u njemu su navedeni neki frazeološki ekvivalenti između ruskog i turskog jezika. U sedmom se poglavlju objašnjavaju sličnosti *srca* i *duše* u obama jezicima te njihovo variranje unutar frazema, a u posljednjem poglavlju glavnoga dijela opisan je dio frazeološke slike svijeta ruskog i turskog naroda. U zaključku se nalaze rezultati provedenih analiza te odgovori na pitanja postavljena u uvodnom dijelu rada.

2. Teorijsko-metodološki okvir

2.1. Definicija frazeologije i frazema

Frazeologija, prvenstveno lingvistička ali i kulturološki mnogoslojna disciplina, može se promatrati iz raznih kutova. Termin *frazeologija* (grč. *phrasis* 'izraz' + *logos* 'riječ, govor') ima dva značenja. Prvo se odnosi na lingvističku disciplinu, na znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture, koji se mogu izučavati u okviru jednoga ili više jezika odnosno samo na teoretskom planu. Drugo predstavlja ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima, na primjer, prema komponentama određenog semantičkog polja: *zoonimna frazeologija*, *somatska frazeologija*; prema podrijetlu i proširenosti upotrebe: *internacionalna frazeologija*, *nacionalna frazeologija*, *posuđena frazeologija*; prema vremenskoj raslojenosti: *arhaična frazeologija*; prema područnoj raslojenosti: *dijalektalna frazeologija*, *regionalna frazeologija*; frazeologija kojom se služe pojedini književnici itd. (Fink-Arsovski, 2002: 5). Frazeologija je jezična univerzalija, no u različitim jezicima frazeološke su jedinice okarakterizirane određenim specifičnostima, tj. semantičkim i strukturnim značajkama određenog jezika. Nacionalna specifičnost frazeologije može se očitovati u formiranju cjelovitog značenja frazema, u njihovoj strukturi i leksičkom sastavu, u osobitostima funkcioniranja na različitim stilskim razinama itd. (Касумова, Бирадли, 2013: 1).

Osnovna jedinica frazeologije jest frazem. On se sastoji od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura. Frazem se ne stvara u govornom procesu, nego se kao već zapamćena, usvojena ili naučena cjelina uključuje u diskurs, pa se stoga može govoriti o njegovoj ustaljenosti odnosno reproduktivnosti. On postaje dio rečeničnog ustrojstva vršeći sintaktičku funkciju u rečenici ili se upotrebljava kao zasebna rečenica (cjelina). Za većinu je frazema nastalih na bazi slobodnih sveza riječi karakteristična slikovitost koja se odražava u dubinskoj strukturi frazema, u tzv. semantičkom talogu¹. Kada se slobodne sveze upotrijebe u frazeološkom kontekstu, sve riječi (leksemi) mijenjanju svoj značenjski status i postaju frazeološke komponente. S jedne se strane sastavnice unutar frazema semantički prazne da bi u sljedećoj etapi frazem kao cjelina dobio novo značenje. S druge se pak strane u dubinskoj strukturi zadržala slika, neka vrsta slikovne poruke

¹ Termin *semantički talog* upotrebljava zagrebačka frazeološka škola.

(semantički talog) koja istovremeno i pomaže pri formiranju frazeološkog značenja, ali i signalizira samo frazeološko značenje, tj. pomaže pri njegovu dešifriranju. Dakle, frazeološko značenje ne nastaje na bazi zbroja leksičkih značenja pojedinih komponenata u sastavu frazema (Fink-Arsovski, 2002: 6, 7). Ovdje ćemo, uz definiciju Fink-Arsovski, navesti i definicije još nekih hrvatskih lingvista. Matešić frazem definira kao jedinicu koja se reproducira kao cjelina u govornom procesu, sastavljena je od najmanje dviju riječi od kojih je barem jedna poprimila novo značenje i može se uklopiti u kontekst poput svake druge riječi (Matešić *cit. prema* Parizoska, 2022: 11). Menac frazem određuje kao vezu riječi koja se reproducira u gotovu obliku, ima stalan sastav i raspored sastavnica, značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnih dijelova jer neki od njih doživljavaju semantičku pretvorbu i uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio (Menac *cit. prema* Parizoska, 2022: 11). Te definicije pokazuju ključan element hrvatske frazeološke teorije o značenju frazema: slobodna veza riječi – ona u kojoj se svaka riječ upotrebljava u svom osnovnom značenju – postaje frazem ako jedan ili više njezinih članova prođe značenjsku pretvorbu pa stoga frazeološko značenje ne proizlazi iz značenja sastavnica. Međutim, ako dio sastavnica nije promijenio svoje značenje, one se mogu upotrijebiti u određivanju frazeološkog značenja. To podrazumijeva da je značenje konstrukcije jednako zbroju značenja pojedinih riječi od kojih je sastavljena (Parizoska, 2022: 11, 12). Frazemi se tradicionalno definiraju kao izrazi čvrste strukture, što znači da su iz te perspektive izmjene njihova leksičkog sastava i strukture ograničene ili posve nemoguće. Pod promjenama se podrazumijeva zamjena jedne ili više sastavnica drugim leksemima, izostavljanje sastavnica, dodavanje novih elemenata, promjena redoslijeda sastavnica i njihovih oblika (roda, broja, glagolskog vida, vremena itd.). Za frazeme čiji je leksički sastav nepromjenjiv ujedno je karakteristična mala mogućnost promjene paradigmatičkih oblika sastavnica pa, na primjer, imenice u njihovu sastavu ne mijenjaju broj. S druge strane, postoji znatan broj frazema koji nisu potpuno nepromjenjivi. Pritom neki od njih dopuštaju samo određene promjene, dok se drugi javljaju u većem broju različitih leksičkih i(li) gramatičkih oblika (ibid.: 37). Ruski se frazeolozi primarno bave promjenjivošću leksičkog sastava frazema, što smatraju jednim od njegovih temeljnih obilježja. Na primjer, Molotkov ističe da je „pojava varijantnosti, tj. međusobne zamjenjivosti sastavnica frazeologizma, obilježje njegove forme“ (Молотков *cit. prema* Parizoska, 2022: 39), a Mokienko tvrdi da je varijantnost pokazatelj razmjerne neustaljenosti forme frazema (Мокиенко *cit. prema* Parizoska, 2022: 39). Sličan pogled na ovu pojavu nalazimo i u hrvatskoj frazeološkoj teoriji. Tako Menac ističe da je struktura

frazema veoma čvrsta, ali to ujedno ne znači da su u svim frazemima sve sastavnice nezamjenjive (Menac *cit. prema* Parizoska, 2022: 40). Hrvatska tradicionalna frazeološka teorija oslanja se na rusku i tvrdi da su kod frazema promjene strogo ograničene (ibid.: 40).

Problem definiranja i izdvajanja frazeoloških jedinica te njihova klasifikacija predstavlja značajne poteškoće jer se mišljenja lingvista o glavnom pitanju frazeologije, što je to frazeološka jedinica, razlikuju. Jedan od prvih znanstvenika koji je obratio pozornost na posebne jezične jedinice – frazeološke jedinice, bio je Charles Bally koji ih je proučavao kao ustaljene sveze riječi s različitim stupnjem povezanosti sastavnica. Bally je razlikovao vanjska i unutarnja obilježja ovih jedinica. Njihove strukturne značajke smatrao je vanjskim obilježjima, a semantičke unutarnjima. Kao glavno značenjsko obilježje frazeoloških jedinica istaknuto je jedinstvo njihova značenja, koje se, po njegovu mišljenju, očituje isključivo u identičnosti cijeloga izraza jednoj riječi-identifikatoru. Dakle, istoznačnost ustaljene sveze riječi i obične riječi za Ballyja je preduvjet kako bi se sveza riječi smatrala frazeološkom jedinicom (Лобода, 2001: 1).

2.2. Definiranje opsega i granica frazeologije

Postoje različiti pristupi klasifikaciji frazeoloških jedinica. U lingvistici postoji usko i široko shvaćanje opsega frazeologije. Znanstvenici kao što su A.I. Efremov i S.I. Ožegov prikladnim i korisnim smatraju razlikovati frazeologiju u užem i širem smislu. U frazeologiju u užem smislu oni svrstavaju samo idiome (ustaljene sveze riječi čija značenja nisu određena značenjima riječi u njihovom sastavu). S druge strane, u sastav frazeologije u širem smislu ubrajaju sve vrste ustaljenih sveza uključujući poslovice, izreke, „krilate riječi“, aforizme, klišeje itd. (Абдыракматова, 2007: 1, Михайлова, Трофанюк, 2016: 44, 45).

Ruska tradicija definira frazeološke jedinice ispod razine rečenice, što isključuje poslovice (Parizoska, Stanojević, 2018: 615), i u turkologiji se, također, poslovice ne ubrajaju u kategoriju frazema (Андабаева, 2016: 23). Iz tog se razloga u ovom radu držimo frazeologije u užem smislu, pa u njemu nisu navedene poslovice i izreke, kojima se bavi zasebna lingvistička disciplina, tj. paremiologija (Kekez, 1996: 46), te sve ostale jedinice koje se ubrajaju u frazeologiju u širem smislu.

2.3. Nazivlje

U suvremenoj frazeologiji nailazimo na nazive izvedene od grčke riječi φράσις (npr. frazem i frazeološka jedinica), kao i one tvorene od riječi ἰδίωμα. To je značajka nazivlja u hrvatskoj kao i u „velikim“ frazeološkim tradicijama kao što je ruska (фразеологизм, идиома). U istraživanjima figurativnog jezika u okvirima europske (prvenstveno slavističke) tradicije upotrebljavaju se nazivi vezani uz etimon *fraz-*. U ruskome jezikoslovlju u ranijim se radovima upotrebljava nekoliko različitih naziva za ustaljene višečlane leksičke jedinice koje se reproduciraju u gotovu obliku i čije se značenje ne može izvesti iz značenja sastavnica. Neki su od njih *frazеологизам* (rus. фразеологизм) i *frazеолошка јединица* (rus. фразеологическая единица). U suvremenim se radovima najčešće upotrebljava naziv *фразеологическая единица* (obično kao skraćenica *ФЕ*). U pionirskim frazeološkim radovima na hrvatskome upotrebljava se naziv *frazеологизам*, koji je preuzet iz ruskoga jezikoslovlja, dok u novijim radovima gotovo isključivo susrećemo naziv *frazem*, koji je prihvaćen radi usustavljivanja s drugim lingvističkim nazivima – fonem, morfem, leksem itd. Za idiomatičnost kao značajku frazema u ruskome i hrvatskome upotrebljavaju se nazivi s etimonom *idiom-*. To se prelijeva i na nazive frazeoloških jedinica, pa tako u ruskome pronalazimo naziv *идуома*, a u hrvatskome *idiomatska fraza* (Parizoska, Stanojević, 2018: 611-613).

U ruskom se jeziku, uz već spomenute nazive *фразеологизм*, *фразеологическая единица* i *идиома* upotrebljavaju i: *фразеологическое выражение*, *фразеологический оборот речи*, *устойчивое сочетание слов*, *устойчивая фраза*, *идиоматическое словосочетание*, *идиоматизм*, *фразема*. (Лобода, 2001: 2).

U turskom su se jeziku za frazeološke jedinice koristili brojni izrazi. U početku su se umjesto riječi *deyim* upotrebljavale riječi *darbimesel*, *ta'bir* i *istilah*. No, *darbimesel* je termin koji više odgovara poslovicama. Nakon Tanzimata (1839.-1876.) riječ *ta'bir* upotrebljavala se u procesu prikupljanja mudrih izreka koje su pripadale običnim ljudima, tj. narodu. Riječ *ta'bir* koristila se dugo vremena nakon proglašenja republike, a u djelu „Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu“ (Džepni vodič s osmanskog na turski), koje je 1935. godine u Istanbulu tiskala i objavila Institucija za istraživanje turskog jezika (Türk Dili Araştırma Kurumu), riječ *deyim* predložena je umjesto riječi *ta'bir*. To se uvriježilo te zadržalo u jeziku. Međutim neki istraživači i pisci nastavili su upotrebljavati riječ *tabir* još dugo vremena (Sinan, 2008: 92).

Novoselec u svom doktorskom radu ukazuje na terminološke probleme u hrvatskoj frazeologiji. Konstatirao je da frazeologiji nedostaje krovna jedinica koja bi obuhvaćala sve frazeološke pojavnosti, a da se u okvirima tradicionalne frazeologije rabi pojam *frazem* koji je samo jedan od frazeoloških izraza. Autor se u radu bavi različitim vrstama frazeoloških jedinica te tvrdi da je termin *frazem* prikladan samo ako se rabi u okvirima tradicionalne frazeologije u hrvatskoj lingvistici, ali posve neprikladan iz perspektive kognitivne frazeologije koja se temelji na osnovnim postavkama kognitivne semantike i kognitivne lingvistike (Novoselec, 2019: 56, 244). Autor smatra da frazeološke jedinice valja podijeliti prema kriteriju *idomatičnosti* kojim se najčešće u literaturi naziva značenjska preoblika. Tako bi u *neidiomatske frazeološke jedinice* pripadale kolokocije otvorenog tipa (*crno vino*), neidiomatski tekstualni konektori (*točnije rečeno*) i neidiomatski poredbeni izrazi (*jak kao bik*), a u *idiomatske frazeološke jedinice*, idiomatski izrazi (*izgubiti glavu*), idiomatski tekstualni konektori (*u neku ruku*) i idiomatski poredbeni izrazi (*izgledati kao smrt na dopustu*). Tijekom istraživanja švedske i hrvatske frazeologije Novoselec je utvrdio da frazeološke jedinice sa sastavnicom *srce* mogu pripadati samo *idiomatskim izrazima*, odnosno da se ne mogu naći u drugim vrstama frazeoloških jedinica. Pod *idiomatskim izrazom* on smatra složenu leksičku konstrukciju koja se sastoji od najmanje dva leksema i kao takva se uvrštava u rečeničnu strukturu, a čije je značenje figurativno te se najmanje jedna leksička sastavnica unutar konstrukcije ne rabi u svom denotativnom značenju, ali takve sastavnice prizivaju znanja koja su dio konceptualnog sustava te su motivirana konceptualnim metaforama, metonimijama i kulturnim modelima. Osim toga, takve su leksičke konstrukcije konvencionalizirane i podložne varijacijama, a osobito modifikacijama svoje strukture, dok značenjski mogu biti više ili manje prozirne (ibid.: 245-247).

Budući da se ovdje pridržavamo frazeologije u užem smislu koja, prema klasifikaciji ruskih lingvista, obuhvaća samo idiome (rus. *идиомы*) te da „smo frazeologiji u radu prišli s kognitivnolingvističkog teorijskog pristupa, smatramo da za opis frazeoloških jedinica kojima se mi bavimo i definiramo ne odgovara termin *frazem*“ (Novoselec, 2019: 245), već *idiomatski izraz*.

2.4. Istraživanja u ruskoj frazeologiji

Frazeologija, kao jedna od najmlađih lingvističkih disciplina, počela se izdvajati iz leksikologije tek sredinom prošlog stoljeća, točnije nakon 1947., tj. nakon objavljivanja pionirskog

rada *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku* lingvista Viktora Vladimiroviča Vinogradova (Fink-Arsovski, 2002: 6). Svoj je procvat doživjela prvo na području bivšega Sovjetskog Saveza, no ubrzo se i u drugim slavenskim zemljama povećao interes za to područje, pa su se u njima počeli objavljivati teorijski radovi vezani za frazeologiju pojedinih jezika, pri čemu su se često uspoređivali s drugim slavenskim i neslavenskim jezicima. Uskoro su frazeolozi pokazali velik interes i za frazeografiju, te počeli sastavljati jednojezične i višejezične frazeološke rječnike (Menac, 2007: 228).

Jedan od prvih ruskih znanstvenika koji je skrenuo pozornost na frazeološku teoriju C. Ballyja te nastavio proučavati značajke frazeoloških jedinica bio je Vinogradov. Konceptija Vinogradova osobit je pomak u razvoju teorije „nerazdvojivih sveza“. Njezino glavno značenje leži u činjenici da su frazeološke jedinice dobile argumentiranu definiciju, upravo kao leksički kompleksi s posebnom semantičkom jedinstvenošću. Frazeološka teorija Vinogradova polazi od sljedećih ideja:

1. frazeološke jedinice su „ustaljeni“ leksički kompleksi oprečni „slobodnim“ sintaktičkim svezama riječi kao gotove jezične formacije reproducirane u procesu govora;
2. temeljno je svojstvo frazeoloških jedinica semantička povezanost ili nerazdvojivost njihovih sastavnica koja djeluje ili kao njihova semantička međusobna povezanost ili kao jednostrana ovisnost jedne sastavnice o drugoj;
3. u svakom od ovih slučajeva rezultat ili oblik manifestacije unutarnje semantičke povezanosti frazeoloških jedinica je određeno leksičko (a ne gramatičko) značenje cijele jedinice ili njezine komponente;
4. semantička povezanost sastavnica podrazumijeva stabilnost njihova morfološkog oblikovanja te sintaktičke organizacije;
5. njihova semantička povezanost ima tri stupnja prema kojima se razlikuju tri tipa frazeoloških jedinica: frazeološke sraslice, frazeološke cjeline i frazeološke sveze (Лобода, 2001: 1).

Dakle, velike zasluge u razvoju frazeologije kao samostalne lingvističke discipline pripadaju V.V. Vinogradovu koji je 40-ih godina prošlog stoljeća objavio niz članaka u kojima, razvijajući ideje Charlesa Ballyja, predlaže općeprihvaćenu klasifikaciju frazeoloških jedinica. Glavno načelo ove klasifikacije je stupanj semantičke povezanosti komponenata u cjelovitom

značenju frazeoloških jedinica. Na temelju ovog načela Vinogradov je utvrdio tri vrste frazeoloških jedinica:

- frazeološke sraslice (фразеологические сращения) – npr. *собаку съест* 'biti stručnjak u čemu, imati vještine, iskustva u čemu' (dosl. 'pojesti psa')

Frazeološkim sraslicama naziva se „vrsta sveza riječi koje su apsolutno nedjeljive, nerastavljive i čije je značenje potpuno nezavisno od njihovog leksičkog sastava“. Glavno obilježje frazeoloških sraslica je semantička povezanost, tj. jedinstvo sastavnica čije se cjelovito značenje ne izvodi iz značenja njegovih komponenata.

- frazeološke cjeline (фразеологические единства) – npr. *плыть по течению* 'živjeti pasivno pokoravajući se životnim okolnostima i obrascima' (dosl. 'plivati / ploviti nizvodno, u smjeru toka')

To su frazeološke jedinice čije je cjelovito značenje motivirano značenjem njezinih sastavnica.

- frazeološke sveze (фразеологические сочетания) – npr. *закадычный друг* 'stari i bliski prijatelj' (dosl. 'prisan, intiman prijatelj')

To je vrsta fraza koje nastaju realizacijama neslobodnih značenja riječi. Frazeološke sveze karakterizira činjenica da nemaju cjelovito značenje i nisu semantičke cjeline. One čine najbrojniju skupinu ustaljenih sveza riječi (Абдыракматова, 2007: 1, 2). U frazeološkim svezama jedna od sastavnica semantički ovisi o drugoj i stoga dobiva neslobodno, frazeološki blokirano značenje, pri čemu se ono manifestira samo u vezi s određenim i tradicijom ograničenim krugom riječi. S obzirom na to da svaka njihova komponenta ima zasebno značenje, takve sveze nisu ekvivalentne riječima (Лобода, 2001: 2).

Za postignuća u frazeologiji zaslužan je i istaknuti ruski lingvist Nikolaj Maksimovič Šanskij, autor prvog udžbenika frazeologije i sastavljač frazeoloških rječnika. Vodeći se radovima C. Ballyja i V. V. Vinogradova o tipovima frazeoloških jedinica u smislu semantičke povezanosti, Šanskij je ovu klasifikaciju nadopunio i u znanstvenu upotrebu uveo pojam *фразеологическое выражение*, tj. frazeološki izraz (npr. *принять решение* 'donijeti odluku'). To je „ustaljena u svom sastavu i upotrebi frazeološka jedinica koja je nije samo semantički raščlanjiva, već se u potpunosti sastoji od riječi sa slobodnim značenjem“ (Ломакина, 2017: 31, 33). Frazeološkim jedinicama N.M. Šanskij smatra ustaljene sveze riječi slične po svojoj reproduktivnosti riječima.

Glavnim obilježjem frazeološke jedinice on smatra reproduktivnost jer se upravo po tomu frazem bitno razlikuje od slobodne sveze riječi (Лобода, 2001: 2).

Semantičku koncepciju frazeoloških jedinica razrađuje V.P. Žukov koji frazem definira kao „ustaljenu, višerječnu jedinicu jezika koja se sastoji od komponenti koje imaju cjelovito značenje i, u pravilu, ne čine cjelovitu rečenicu“. Glavnim značajkama frazema on smatra: ustaljenost, cjelovitost značenja, komponentni sastav, a time i višerječnu strukturu (Лобода, 2001: 3).

Frazeološkoj koncepciji Žukova vrlo je blisko stajalište o biti frazeološke jedinice A.M. Babkina. On piše da je frazeološka jedinica „semantička jedinica složenije strukture od riječi, ali funkcionalno bliska riječi i članu rečenice, tj. to je sveza riječi koja ima stalan sastav i odlikuje se semantičkom jedinstvenošću“. Stoga su za frazeološke jedinice bitne sljedeće značajke:

1. semantička cjelovitost koja nastaje kao rezultat semantičkog slabljenja riječi-komponentata koje čine sastav frazeološke jedinice,
2. ustaljenost sveze riječi koje tvore frazeološku jedinicu, tj. reproduktivnost u gotovu obliku,
3. prisutnost prenesenih značenja,
4. ekspresivno-emocionalna izražajnost (Лобода, 2001: 3).

Kriterijima za određivanje frazeološke jedinice u ruskom jeziku smatraju se ustaljenost, cjelovitost značenja koja nije izvedena iz zbroja značenja njezinih sastavnica, višerječnost, mogućnost strukturnih varijanti, reproduktivnost, ekvivalentnost riječi te neprevodivost na druge jezike (Лобода, 2001: 2).

Kao što vidimo, frazeologija ruskog jezika obuhvaća različita jezična sredstva, a njezine granice još uvijek nisu jasno definirane. U suvremenoj lingvističkoj literaturi postoje dva pravca u rješavanju ovog problema. Kao što je već spomenuto, predstavnici jednog pravca iz područja frazeologije isključuju poslovice, izreke, mnoge citate i složene termine, a predstavnici drugog pravca iste u frazeologiju uključuju. V.V. Vinogradov u jednom je od svojih prvih radova poslovice i izreke smatrao dijelom frazeoloških jedinica, uvrštavajući ih u skupinu frazeoloških cjelina (фразеологические единства), no u kasnijim radovima poslovice i izreke više se ne uključuju u granice frazeologije (Касумова, Бирадли, 2013: 1).

2.5. Istraživanja u turskoj frazeologiji

U turskoj lingvistici frazeologija se kao posebna disciplina, *deyimibilim*, oblikovala tek posljednjih desetljeća i povezana je s radovima D. Aksana, Ö.A. Aksoya, L. Subaşı Uzun i drugih kojima je prethodio dugogodišnji rad na prikupljanju i opisivanju građe od strane znanstvenika kao što su T. Doğanay, S. Emir i A. Püsküllüoğlu. Proučavanje frazeologije svodi se samo na opći opis obilježja frazeološke jedinice, njezina mjesta u sustavu jezičnih jedinica i nekih njezinih stilskih svojstava (Андабаева, 2016: 22). Jedinice koje se u ruskoj lingvistici nazivaju *фразеологизмы* u turskoj se lingvističkoj tradiciji nazivaju *deyimler* (Касумова, Бирадли, 2013: 1). Prva proučavanja frazeoloških jedinica u turkologiji započela su njihovim definiranjem, tumačenjem i klasifikacijom, a prve radove o teoriji frazeoloških jedinica u turkologiji proveli su znanstvenici A.S. Amanžolov, I. Kenesbaev, Š. Rahmatullaev, A. Bajramov, A. Dolganov i dr. (Kenzhalin, 2017: 107).

Lingvist Ertuğrul Saraçbaşı ukalupljene / ustaljene izraze u turskom jeziku dijeli na tri vrste:

- poslovice (*atasözleri*)
- idiomi / frazemi (*deyimler*)
- molitve, kletve, psovke, zagonetke, brzalice / jezikolomke (Suleymanova, 2017: 203, 204).

Lingvist Şükrü Elçin u svom djelu „Halk Edebiyatına Giriş“ (Uvod u narodnu književnost) *deyimler* definira kao ukalupljene riječi koje stvaraju drugačiju strukturu daleku od stvarnog značenja koje imaju. Ovi su pojmovi gramatički elementi koji ističu ljudske osjećaje i misli te se sastoje od najmanje dviju ili više riječi. Prema Ö.A. Aksoyu, frazemi su „ukalupljene skupine riječi koje imaju upečatljiv izraz i većina kojih ima značenje koje se razlikuje od njihova pravog značenja“ (Atayoğlu, Yücel, 2022: 12). Sve frazeološke jedinice koje je razmatrao Aksoy, sa stajališta njihove strukture, gramatički su razvrstane u tri skupine: glagolske, nominativne i komunikacijske.

1. glagolski frazemi sveze su koje se sastoje od jednog do tri leksema od kojih je glavni glagol, npr. *açık olmak* 'biti otvoren',
2. skupinu nominativnih frazema čine frazemi u kojima nema modalnosti, npr. *dar boğaz* 'velike poteškoće', dosl. 'usko grlo',

3. komunikacijski frazemi obuhvaćaju potpuno oblikovanu poslovicu ili slikovitu rečenicu čiji se glagol može mijenjati u vremenu i broju (Касумова, Бирадли, 2013: 2).

Među glagolskim frazemima turskog jezika najčešće se susreću frazeološke cjeline (značenje sveze riječi proizlazi iz spajanja značenja njihovih leksičkih komponenata): *ağzından bal almak* 'govoriti krasnorječivo', dosl. 'kapati med iz usta'. U znatno manjoj mjeri zastupljene su frazeološke sveze (jedinice unutar kojih se nalaze riječi slobodnog i neslobodnog, tj. „frazološki blokiranog“ značenja): *afal afal bakmak* 'gledati iznenađeno', te frazeološke sraslice (imaju cjelovito, nedjeljivo značenje): *büyük söylemek* 'hvaliti se', dosl. 'veliko govoriti'. Sve nominativne frazeološke jedinice dijele se na frazeološke sraslice i cjeline. Pitanje o tome u koju bi se skupinu frazema po klasifikaciji Vinogradova i Šanskog moglo svrstati komunikacijske frazeme poprilično je kompleksno. Zbog svoje semantičke potpunosti te jedinice nisu uključene u ovu klasifikaciju. Komunikacijske frazeme izdvaja i A. V. Kunin, ali u njegovoj interpretaciji tim jedinicama pripadaju i izreke i poslovice, dok se u turkologiji poslovice ne ubrajaju u kategoriju frazema (Андабаева, 2016: 23, 24). Frazemi se u jeziku proučavaju kao područje koje se bavi ukalupljenim izrazima nastalim od barem dvaju elemenata pod nazivom frazeologija ili idiomatika (*deyim bilimi*), dok je znanost o poslovicama poznata pod nazivom paremiologija (*atasözü bilimi*) (Kenzhalin, 2017: 117).

Navest ćemo definicije frazeoloških jedinica turskog jezika još nekih lingvista te prema tome zaključiti koja su im zajednička svojstva. Prema definiciji lingvista Turana Karataşa, frazemi (*deyimler*) su „ukalupljene skupine riječi koje se sastoje od najmanje dviju riječi i koje imaju različito značenje od svog pravog / izvornog značenja“. To su cjeline unutar kojih se sastavnice ne mogu zamijeniti sinonimima, ali se mogu mijenjati u vremenu i licu (Atayoğlu, Yücel, 2022: 13). Kirgiska istraživačica Osmonova objasnila ih je na sljedeći način: „frazemi su skupine riječi formirane od elemenata koji su dobili nova značenja potpunim ili djelomičnim ukalupljivanjem i koji u pogledu značenja i strukture zadržavaju svoju cjelovitost i postojanost“. H. Ünlü i M. Ünlü skupine riječi koje imaju vlastito posebno značenje i većina kojih se koristi u prenesenom značenju nazivaju *deyimbilim* (frazelogija). Jednom od najvažnijih značajki frazema smatraju to da se sastoje od najmanje dviju riječi. Jedna od najistaknutijih značajki u spomenutim definicijama frazema jest ta da se barem jedna od riječi koje čine frazem upotrebljava više ili manje izvan svog doslovnog značenja. Druga je značajka to da u strukturi frazema postoji ukalupljena sveza riječi

koja se ne mijenja lako. Istraživači fokusirani na definiranje frazema uglavnom su se složili da frazem ne može biti jedna riječ. Doğan Aksan neke je jedinice s metaforičkim značenjem od samo jedne riječi smatrao frazemima. Međutim, iako je Ömer Asım Aksoy, koji je napisao vrlo važna djela o poslovicama i frazemima u Turskoj, isprva riječi poput *doğrusu* 'istini za volju, istina je da', *sözde* 'tobože, kao da', *gözde* 'miljenik / miljenica', *havadan* 'prazan, bezvrijedan; bez ikakvog napora', *sudan* 'slab, neuvjerljiv', *gittikçe* 'postepeno, malo po malo', *başlıca* 'glavni, važan', *boşuna* 'suvišan, uzaludan; uzalud' i sl. prihvatio kao frazeme, kasnije je svoje poglede i mišljenje promijenio. Aksoy je svoje mišljenje po ovom pitanju izrazio u svom članku pod nazivom „Tek Sözcüklü Deyim Var mı?“ (Postoji li frazem od samo jedne riječi?). Za postojanje frazema uvjetovao je postojanje najmanje dviju riječi (Kenzhalin, 2017: 111, 116, 119).

Kao što je poznato, radovi V.V. Vinogradova imali su vrlo važnu ulogu u formiranju frazeologije kao samostalnog dijela lingvistike, a njegova je klasifikacija, utemeljena na stupnju semantičke povezanosti komponenata frazeološke jedinice, utjecala na značaj ovog pristupa i u radovima o turskoj frazeologiji. Utjecaj koncepcije V.V. Vinogradova možemo pronaći i u još uvijek rijetkim radovima turskih lingvista o frazeologiji. U radu turske lingvistice Leyle Şubası Uzun posvećenom proučavanju semantike turskih frazeoloških jedinica, istraživačica je, vodeći se kriterijem semantičke preobrazbe sastavnica ustaljene sveze, utvrdila tri tipa:

- ustaljene sveze riječi u kojima su sve sastavnice semantički preobražene,
- ustaljene sveze riječi u kojima je jedna od sastavnica semantički preobražena, a druga zadržava jedno od svojih značenja,
- ustaljene sveze riječi u kojim niti jedna sastavnica nije semantički preobražena (Андабаева, 2016: 24).

U suvremenoj turkologiji još uvijek nema zajedničkog stajališta o definiciji frazema i istraživačkih područja frazeologije. Isto tako, predmet istraživanja frazeologije definiran je na različite načine. Frazeologija je, kao zasebna grana lingvistike, još uvijek u „zatvorenom razvojnem razdoblju“, odnosno teme kojima se u turkologiji treba posvetiti po pitanju frazeoloških jedinica i frazeologije još nisu cjelovito obrađene, a teorijske studije nedostaju. Iako postoje brojne studije o frazemima i frazeologiji u raznim dijalektima turskog jezika, očito je da ima još mnogo pitanja koja treba istražiti. Činjenica da i dalje ne postoji zajedničko shvaćanje definicije i teorije frazeološke jedinice pokazatelj je obilja posla koji se treba obaviti (Kenzhalin, 2017: 107, 122).

2.6. Somatska frazeologija

Somatizmi (od grč. *soma*) su imenice s izvornim značenjem dijelova tijela čovjeka ili životinje. (Хи, 2001: 37). Pod somatizmima se podrazumijevaju ne samo leksemi koji imenuju dijelove tijela, nego i riječi povezane s ljudskim i životinjskim organizmom (kost, koža, krv, živac, mišić itd.) jer označavaju vitalne elemente materijalne tvari bez kojih živi organizam ne može postojati (Попова, 2009: 321, 322). Ipak, frazeolozi na različite načine pristupaju određenju skupine somatskih frazema. Dok jedni frazeolozi somatskim frazemima smatraju samo frazeme koji za sastavnicu imaju dio ljudskoga tijela, drugi u somatsku frazeologiju uključuju i one frazeme koji za sastavnicu imaju dio životinjskoga tijela. Također, jedni pri određenju skupine isključuju unutarnje organe, tj. one koji se ne nalaze na površini ljudskoga tijela, koji nisu vidljivi živome ljudskom tijelu, a drugi unutar somatske skupine obrađuju i frazeme koji za sastavnice imaju dušu ili um (Kovačević, 2012: 16). Somatske su one frazeološke jedinice koje u svom sastavu imaju somatizme, a somatska frazeologija čini značajan dio frazeološkog sastava jezika. U ruskom jeziku ona čini oko 25% čitave frazeologije, a sličan se odnos uočava i u drugim jezicima. Valja naglasiti da se u svakom jeziku nedvojbeno može utvrditi da je somatska frazeologija jedna od jezičnih univerzalija. Posebna težina somatskih frazeoloških jedinica u frazeološkom sastavu jezika objašnjava se prvenstveno činjenicom da riječi koje imenuju dijelove tijela pripadaju najstarijem sloju leksika. Somatske frazeološke jedinice nastaju spontano, neovisno jedna o drugoj u različitim razdobljima i u različitim jezicima. Imaju zajedničku osnovu u čovjekovu promatranju samoga sebe i dijelova svoga tijela, u općim tjelesnim i psihičkim obilježjima čovjeka, u općim uvjetima razvoja, u promatranju života i ponašanja životinja, te naposljetku, u promatranju ljudskih postupaka i emocija. Ova opažanja temelj su općih semasioloških zakonitosti prema kojima se u leksemima razvijaju prenesena značenja koja postaju izvorna u tvorbi frazeoloških jedinica. Termin *somatski* u lingvistiku je po prvi put uveden iz ugrofinskih studija. F. Vakk, razmatrajući frazeološke jedinice estonskog jezika koje sadrže nazive dijelova ljudskog tijela, zaključuje da su one jedan od najstarijih slojeva frazeološkog sastava estonskog jezika i naziva ih somatskima. Istraživači ruskog te drugih jezika uočili su veliku aktivnost somatskih imenica u formiranju frazeoloških jedinica. Termin *somatski frazem* na materijalu ruskog jezika prvi je upotrijebio E.M. Mordkovič u članku „Semantičko-tematske skupine somatskih frazema“ u kojem se navodi da

većina somatskih frazeoloških jedinica ima negativne karakteristike (Хи, 2001: 37, 38). U osnovi bogatstva somatskih frazeoloških jedinica leži antropocentrizam. Antropocentrizam se očituje i na razini jezičnih metafora; čovjek je sklon promatrati svijet oko sebe u odnosu na vlastitu osobnost i vlastito tijelo (Царан, 2009: 199, 200). Ovo je jedna od najvećih i najproduktivnijih skupina u frazeologiji. Raširena uporaba somatizama kao dijela frazeoloških jedinica uvelike proizlazi iz činjenice da su somatizmi jedan od najstarijih slojeva leksika različitih jezika i dio su jezgre osnovnog sastava vokabulara jezika. Popularnosti somatizama pridonosi i aktualnost sadržaja, jarka slikovitost, nacionalni karakter, jednostavnost gramatičkog oblikovanja te stilska raznolikost (Кевлюк, 2003: 27), a njihovo istraživanje može pridonijeti boljemu razumijevanju i uspostavljanju odnosa između kognicije, kulture i jezika (Kovačević, 2012: 16). Ljudsko je tijelo samo po sebi univerzalija i nudi gotovu segmentaciju svojih dijelova koji daju veoma malo mogućnosti variranja u jezicima. Kao sastavnice somatskih frazema imena dijelova ljudskoga tijela uporabljena su zajedno s njihovim tradicionalnim funkcijama i simbolizmom, npr. *srce* je organ života, ali je često viđen i kao središte ljubavi, hrabrosti i drugih osjećaja. Somatski su frazemi motivirani ponašanjem i osobinama čovjeka, njegovim gestama, mimikom te funkcijom koju imaju pojedini ljudski organi. Kad pojedini dio tijela ima više funkcija i njegova je frazeološka prisutnost veća i razgranata. B. Kovačević u svom djelu „Hrvatski frazemi od glave do pete“ frazeme sa somatskom sastavnicom dijeli prema podrijetlu na: biblijske frazeme, antičke frazeme, slavenske frazeme, nacionalne frazeme i internacionalne frazeme.

1. Biblijski frazemi preuzeti su iz Biblije ili su motivirani biblijskim prisporodobama (*oprati / prati ruke* od čega).
2. Antički frazemi preuzeti su iz antičke kulture ili su motivirani pričama iz mitologije (*Ahilova peta*).
3. Slavenski frazemi nastali su na temelju priča iz slavenske mitologije i prisutni su samo u slavenskim jezicima (*puna šaka brade*).
4. Nacionalni frazemi motivirani su kulturnim, povijesnim i jezičnim specifičnostima određenoga naroda i često sadržavaju onomastičke sastavnice i povijesne događaje koje nedvojbeno upućuju na njihovu pripadnost vremenu, prostoru i naciji. Kod somatskih frazema teško je govoriti o njihovoj isključivoj pripadnosti određenoj jezičnoj zajednici ili njihovu preuzimanju ili kalkiranju. Ako je do kalkiranja i došlo, važno je da jezici pripadaju istoj kulturološkoj sferi koja čini preuzimanje mogućim.

5. Internacionalni frazemi motivirani su nekim povijesnim događajem, osobom ili pojmom koji je nadrastao nacionalne granice unutar kojih je nastao i postao prepoznatljiv pa zatim i prihvaćen kao dio frazeoloških sustava mnogih jezika. Mnogi biblijski i antički frazemi zbog svoje rasprostranjenosti u različitim jezičnim zajednicama pripadaju internacionalnim frazemima. Velik broj somatskih frazema podudaran je u mnogim jezicima pa ih možemo smatrati internacionalnim frazemima. Pritom ne znači da su oni prelazili iz jezika u jezik što je moguće, nego su se mogli samostalno razviti u svakome jeziku (ibid.: 101-104).

Somatske sastavnice svojom simbolikom mogu utjecati na oblikovanje frazetskog značenja. Stoga je potrebno prikazati simboliku pojedinih dijelova tijela u različitim kulturama, religijama, zemljopisnim područjima ili povijesnim razdobljima. Međutim, nemaju svi somatizmi razvijenu simboliku i ne utječe uvijek samo simbolika somatizma na oblikovanje frazetskoga značenja. Dijelovi tijela koji su vidljivi okom imaju i izraženiju simboliku i frazeološki su plodniji. Unutarnji su organi frazeološki slabo plodni. Iznimka je somatizam *srce* koji zbog svoje izražajne simbolike, ali i tradicionalne slikovitosti, postaje frazeološki plodna sastavnica (ibid.: 106, 283).

2.7. Simbolika srca

Prema „Rječniku simbola“ srce je središnji organ individuu i općenito odgovara pojmu *središta*. Premda je na Zapadu srce sjedište osjećaja, sve tradicionalne civilizacije, naprotiv, postavljaju u njega inteligenciju i intuiciju. Srce je vitalno središte ljudskoga bića jer osigurava cirkulaciju krvi. Stoga je i uzeto kao simbol intelektualnih funkcija. Takva lokalizacija nalazi se u Grčkoj, ali i u Indiji gdje se smatra da je srce Brahmino boravište. Dvostruko pokretanje srca (sistolichno i diastolichno) čini ga simbolom dvostrukog gibanja, ekspanzije i resorpcije svemira. U egipatskoj religiji srce ima temeljnu ulogu: prema memfitskoj kozmogoniji, bog Ptah je svemir zamislio svojim srcem prije nego što ga je materijalizirao snagom tvoračke riječi. Ali ono je, prije svega, u svakom čovjeku središte života, volje i inteligencije. U grčko-rimskoj antici srce nema posve jasno određenog simboličkog značenja. Prema predaji je Zeus, koji je progutao Zagrejevo srce dok je ono još kucalo (Zagreja su raskomadali razjareni titani), preporodio svoga sina izrodivši sa Semelom Dioniza. Čini se da je to jedina legenda u kojoj srce ima neku ulogu; a to je uloga početka života i ličnosti; srce preporođenog Zagreja dat će Dioniza. U biblijskoj predaji srce simbolizira unutrašnjeg čovjeka, njegov afektivni život, sjedište inteligencije i mudrosti. Srce je

unutrašnjem čovjeku ono što je tijelo izvanjskom. U srcu se nalazi princip zla, pa je čovjek uvijek u opasnosti da pođe za svojim opakim srcem. Izopačenje srca dolazi od puti i krvi. Babua ben Asher (kraj 18. stoljeća) objašnjava izreku: *voljeti svim svojim srcem* time što je srce prvi organ koji se oblikuje i posljednji koji umire. Andre Lefevre napominje da je riječ *srce* upotrijebljena u Bibliji desetak puta kako bi se označio tjelesni organ, dok pronalazi više od tisuću primjera u kojima je njegovo tumačenje metaforičko. Iz srca proizlaze pamćenje i mašta, jednako kao i budnost. U duhovnom životu srce ima središnju ulogu: ono misli, odlučuje, pravi planove, potvrđuje svoje odgovornosti. U islamskoj predaji srce (qalb) ne predstavlja organ afektivnosti, već organ kontemplacije i duhovnog života. Kur'an kaže da se vjernikovo srce nalazi među prstima Milostivog, a najintimnija točka srca naziva se tajnom (as-sirr) i to je nedostupna točka u kojoj stvorenje susreće Boga. U novijim predajama srce je postalo simbol profane ljubavi, milosti u smislu božanske ljubavi, prijateljstva i ispravnosti. (Chevalier, Gheerbrant, 1987: 621-623). Dakle, srce je mjesto psihičkoga i duhovnoga te predstavlja središnju mudrost osjećaja. Suprotstavljeno je glavi kao mudrosti razuma. Ono simbolizira suosjećanje i razumijevanje te je simbol ljubavi. Često je viđeno kao sjedište osjećaja. Srce također nosi intelekt i razumijevanje, kao i konotaciju duše, a zajedno dolazi i hrabrost. Ono je središnja točka (s mozgom i spolnim organima kao krajnjim točkama) uspravne sheme čovjeka. S obzirom na dvostruki značenjski ostvaraj, srce stupa u korelacijske odnose s *krvlju*, *glavom*, *mozgom* – somatizmima koji su u bliskoj vezi s intelektualno-emotivnim svojstvima čovjeka, ali i s *dušom*. Srce i krv simbol su emocionalnoga i suprotstavljene su glavi i mozgu kao simbolima intelektualnoga. Duša je poveznica između tih dvaju tabora (Kovačević, 2012: 121).

2.8. Metafora i koncept

Kognitivna semantika u središte analiziranja jezičnih pojava stavlja metaforičke procese. Metaforički koncept zahvaća širok raspon pojmova koji se tradicionalno nazivaju metaforama, metaforičkim ekstenzijama, frazemima, poslovicama itd. Budući da kognitivni semantičari smatraju da su metafore konvencionalne i da se može govoriti o sustavnoj povezanosti metafora jer se, po njihovu mišljenju, jedna pojava doživljava i razumije pomoću druge, psiholingvistika se bavi istraživanjem metaforičkih izraza, pa tako i frazema, obraćajući osobitu pažnju na to kako ih govornici određenih jezika razumiju. Budući da velika većina frazema izvire

iz različitih oblika metafora, upravo je frazeologija pogodna za stvaranje tzv. *konceptata* u kojima se frazemi tematski odnosno konceptualno grupiraju dajući nam priliku za analizu semantičkih taloga na bazi kojih je formirano frazeološko značenje. Upravo je u njima vidljiva kulturološka podloga, sabijena baština, baza koja može poslužiti za daljnja istraživanja u pronalaženju zajedničkih osobina zemalja našeg civilizacijskog kruga, s jedne, i razlika u običajima, nasljeđu, mentalitetu, s druge strane. Koncepti su posebno pogodni za takva istraživanja jer se otvara mogućnost uključivanja frazema različitih kategorijalnih značenja i različitih strukturnih tipova, pa je moguć širi pogled ne samo na određeno frazeološko značenje, već na pojam kao takav (Fink-Arsovski, 2002: 37). Koncept je pojam, zajednički pojam koji prožima značenja pojedinih frazema bez obzira na njihovo kategorijsko značenje i tako ih objedinjuje u određenu skupinu (Kovačević, 2012: 126). Dakle, u ovom se radu pridržavamo definicije koncepta B. Kovačević i Ž. Fink-Arsovski, no, uzimajući u obzir da je koncept iz lingvokulturološke perspektive nešto drugo, navest ćemo i definicije koje u svojim radovima o lingvokulturologiji navode N.F. Alefirenko i V.A. Maslova. Prema definiciji J.A. Korneeve „koncept je mentalna slika materijalnog ili zamišljenog objekta (predmeta, pojave, procesa, njihovih svojstava i značajki) neraskidivo povezanog u svijesti s odgovarajućim jezičnim znakom (riječju ili sintagmom ekvivalentnom riječi) koja postoji u umu pojedinca i formirana je na temelju analitičkih i sintetičkih aktivnosti mozga.“ Koncepti, prema njezinu shvaćanju, „nisu bilo koji pojmovi, nego samo oni najsloženiji među njima, koji su važni elementi konceptualne slike svijeta i svjetonazora čovjeka“ (Корнеева cit. prema Алефиренко, 2010: 153). Koncept je složena i višeslojna mentalna tvorevina koja, osim uobičajenog pojmovnog sadržaja, uključuje i vrijednosna te relativno vrijednosna značenja koja pokazuju odnos osobe prema objektu spoznaje. Struktura koncepta, dakle, uključuje sadržajnu i vrijednosnu komponentu kao jedinstvenu sinergijsku cjelinu. Svi koncepti, kako tvrdi V.V. Kolesov, imaju sposobnost djelovati kao marker etničke jezične slike svijeta i stoga su „ne samo kulturno-jezični fenomen, nego i kulturno-semiotički“. Kolesov smatra da je koncept sposoban odražavati ne samo značenja "obučena u jezično meso", već i "tiha značenja" kulturnih artefakata koji imaju svojstva semiotičkih sustava među kojima je lingvistički sustav dominantan. Dakle, koncept bi u sebi trebao povezivati predmetnu i simboličku slikovitost te izražavati vrijednosni smisao (Алефиренко, 2010: 154, 155). Maslova piše: „Da bi određena riječ bila priznata kao koncept ili ključna riječ kulture, mora biti uobičajena (opće primjene), česta te u sastavu frazema, poslovice, izreka i sl.“ (Маслова, 2001: 63).

Utvrđeno je da u osnovi procesa frazeologizacije leži metaforizacija jer upravo metafora omogućuje konceptualizaciju stvarnosti, zaključivanje te kategorizaciju ljudskog iskustva (Салимзанова, Гильфанова, Любова, Хузин, 2020: 119). Metafora se smatra sredstvom konceptualizacije stvarnosti te važnim načinom strukturiranja ljudske percepcije okolnog svijeta i razumijevanja mnogih njegovih pojava. Budući da čovjek kroz metaforu percipira i strukturira svijet oko sebe, pripisivanje frazeoloških jedinica određenom konceptu najbolji je način za sistematiziranje toga kako čovjek percipira i kategorizira svijet (Боброва, 2013: 1). Koncept je jedan od spoznajnih oblika koji na tipiziran način odražava pojave stvarnosti i odnos između njih (Кольцова, 2008: 37). Koncept je metaforički strukturiran, aktivnost je metaforički strukturirana i, prema tome, metaforički je strukturiran i jezik. Znanstvenici tvrde da su procesi ljudskog mišljenja u mnogočemu metaforički. Konceptualni sustav čovjeka strukturiran je i definiran pomoću metafore. (Лакофф, Джонсон, 2004: 27). Teorija konceptualne metafore zasniva se na ideji o metafori kao o jezičnom fenomenu koji odražava proces spoznaje svijeta. Metaforički modeli ugrađeni su u pojmovni sustav čovjeka i to su svojevrsne sheme prema kojima čovjek misli i djeluje (Никитаева, 2015: 90). Konceptualna je metafora jedan od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu i ciljnu domenu. Veze između domena nazivamo preslikavanjem. Važno je napomenuti da je riječ o asimetričnom odnosu: ciljna domena je ona o kojoj imamo „veće“ znanje jer upravo ciljnu domenu koristimo da bismo objasnili neku značajku izvorne domene. Da bismo vezu između dviju domena mogli nazivati konceptualnom metaforom, između izvorne i ciljne domene mora postojati dovoljna razlika – izvorna i ciljna domena moraju pripadati dijelovima našeg iskustva koje doživljavamo kao sasvim različite (Stanojević, 2013: 54). Konceptualne metafore, baš kao i druge vrste kognitivnih sposobnosti, imaju dvostruko lice: s jedne je strane riječ o nekim ustaljenim znanjima (npr. možemo povezivati ljude i životinje), a s druge metafore možemo konstruirati u diskursu, kada nam se čine domišljatima i inovativnima. Konceptualna se metafora realizira kroz jezične izraze, a svaki jezični izraz upućuje na neki aspekt veze između dviju domena. Da bi neka konceptualna metafora bila moguća, naša znanja o izvornoj domeni moraju se na neki način poklapati sa znanjima o ciljnoj domeni; odnosno točnije, ne smiju biti sasvim suprotna znanjima o ciljnoj domeni (ibid.: 83, 84, 86). Konceptualni je pristup postavio temelje suvremenog istraživanja konceptualne metafore. Konceptualna se metafora shvaća kao vrlo širok pojam – riječ

je o bilo kojoj (potencijalnoj) vezi između izvorne i ciljne domene koja se na neki način očituje u jeziku ili kojoj drugoj ljudskoj aktivnosti. Prvenstveni naglasak konceptualnog pristupa jest jezični: zbog veze jezika i uma, na temelju jezika možemo zaključivati o spoznaji (ibid.: 103).

2.9. Metodologija i korpus

Pisanje ovog rada započelo je pretraživanjem i temeljitim iščitavanjem brojnih rječnika, s naglaskom na frazeološkim rječnicima, te prikupljanjem idiomatskih izraza sa sastavnicama *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek*. Nakon što su prikupljeni svi idiomatski izrazi pronađeni u dostupnim rječnicima, kao metode korištene su sljedeće analize: teorijska analiza znanstvene literature, leksička analiza leksema *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek*, analiza semantičko-konceptualnih karakteristika idiomatskih izraza te supostavna analiza dijela frazeološke slike dvaju jezika kojom su utvrđene sličnosti i razlike kako između idiomatskih izraza, tako i između kultura i mentaliteta dvaju naroda.

U nastojanju da u ovom radu budu obuhvaćeni svi postojeći idiomatski izrazi sa sastavnicama *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* koji pripadaju standardnom jeziku², njihov korpus čine svi frazeološki rječnici ruskog jezika dostupni na stranici „Академик“³ : Толково-фразеологический словарь Михельсона, Фразеологический словарь русского языка, Фразеологический словарь русского литературного языка, Учебный фразеологический словарь, te rječnici: Фразеологический Словарь Русского Языка (Молотков, 1967.), Rusko-hrvatski frazeološki rječnik (Fink Arsovski, Mokienko, Hrnjak, Barčot, 2019.), Rusça-Türkçe Deyimler Sözlüğü (Süer, 1999.), Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik (Menac, Fink Arsovski, Mironova Blažina, Venturin, 2011.), Фразеологический словарь современного русского литературного языка (Тихонов, 2004.) i Hrvatsko-ruski rječnik (Dautović, 2009.). U ovom se radu nalazi 110 idiomatskih izraza sa sastavnicom *cepðue*. Što se tiče turskoga jezika, rad obuhvaća ukupno 204 idiomatska izraza sa sastavnicama *gönül*, *kalp* i *yürek* prikupljenih iz frazeološkog rječnika krovne znanstvene institucije za turski jezik i jezikoslovlje (Türk Dili Kurumu) „Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü“⁴, frazeoloških rječnika „Deyimler Sözlüğü“ (Aksoy,

² Idiomatski izrazi turskih i ruskih dijalekata te oni koji se u standardnom jeziku ne upotrebljavaju nisu obuhvaćeni u ovom radu.

³ <https://dic.academic.ru/>

⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

2017.) i „Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü“ (Çotuksöken, 2004.) te općeg dvojezičnog rječnika „Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük“ (Đinđić, 2014.).

3. Leksička analiza leksema *сердце*

Leksička analiza leksema *сердце* obuhvaća njezinu etimologiju, rječničke definicije, razvoj značenja te simboliku.

СЕРДЦЕ – indoeuropski korijen *k'erd-*, *kird-* → staroslavenski - *sr̥rd+ce* / *sr̥rdь+це* (tvorbeni nastavak) → ruski – *сердце* (Этимологический словарь Семенова).

U praslavenskom jeziku od indoeuropske osnove *kērd* nastalo je *sr̥rd*. Starije značenje riječi je „ono što je unutra“, „spremište duše“. Od 11. stoljeća staroruski oblik već je *sr̥rdьце*. Korijen *serd* sa semantikom 'središnjeg, unutarnjeg dijela', koji potječe od indoeuropske osnove *kērd*, karakterističan je za sve slavenske jezike, uključujući ruski, bjeloruski, ukrajinski, bugarski i druge (Зибров, 2009: 16). Podudarnosti nalazimo u različitim indoeuropskim jezicima: u armenskom - *sirt*, u latinskom - *cor*, u hetitskom - *kard*. Riječ *сердце* proizlazi iz iste osnove kao i *середина* 'sredina' – izvorno 'ono što se nalazi u centru' (Этимологический словарь Крылова). Tako je *сердце* dobilo naziv po svom položaju u tijelu i možemo reći da u osnovi semantike ove riječi leži ideja o centralnosti i unutrašnjosti (Этимологический словарь Шанского, Зибров, 2009: 16).

Сердце je na ruskom jeziku povezano sa stvarnim materijalnim organom te u isto vrijeme predstavlja i organ emocija, ljudske želje i neku vrstu skrivenog spremnika osjećaja među kojima dominira odnos čovjeka prema ljudima koji ga okružuju (Напольнова, 2011: 1170).

Rječnik „Русско-хорватский словарь“ (Poljanec, Madatova-Poljanec, 2012.) za riječ *сердце* navodi sljedeća značenja: **сердце**: srce; *fig.* dobrota; *fig.* gnjev, ljutina, srdžba; *fig.* centar, glavni dio čega.

U rječniku „Толковый словарь русского языка“⁵ leksem *сердце* definiran je na sljedeći način:

⁵ <https://ozhegov.slovaronline.com/>

1) središnji organ krvožilnog sustava u obliku mišićne vreće (kod čovjeka na lijevoj strani prsne šupljine) (*сердце бьется* 'srce kuca');

2) taj organ kao simbol duše, doživljaja, osjećaja, raspoloženja (*доброе сердце* 'dobro srce');

Сердце se često poistovjećuje s dušom (*душа*), opisujući duševne doživljaje i emocije. Važno je napomenuti da je duša u jeziku odgovorna za različite mentalne procese, dok se srce shvaća kao materijalna supstancija, „platforma“ za dušu i pojave povezane s njom: *сердце щемит* 'srce se steže', *сердце заходится (кровью обливается)* 'srce obamire (polijeva se krvlju)', *сердце радуется* 'srce se raduje', *тяжело на сердце / душе* 'na srcu / duši je teško'. Jasno je da u ovakvim primjerima nije riječ o fizičkim osjetima koje čovjek osjeća u predjelu srca, već o duševnim mukama i patnji. Za okrutnu se osobu upotrebljava izraz *бессердечный* 'bez srca', što opet ne znači da ona nema srce kao fizički organ, nego da u njoj nema emocija (suosjećanja, ljubavi i sl.) (Зибров, 2009: 17).

3) *pren.* najvažnije mjesto čega, središte, centar, glavni dio čega (*Москва — сердце нашей Родины* 'Moskva je srce naše domovine');

Riječju *сердце* se, u pravilu, naziva glavni grad neke države. Konceptualizacija „srca države“ u ruskom se jeziku temelji na funkcionalnoj (fiziološkoj) ideji o srcu kao organu: glavni grad / prijestolnica zemlje važan je organ njezina organizma (Зибров, 2009: 16).

4) simboličan prikaz središta osjećaja u obliku ovala izduženog sa strane, blago račvastog odozgo koji je šiljast i sužava se prema dolje (♥) (*сердце, пронзенное стрелой* 'srce probodeno strijelom');

5) *pren. razg.* u nekim izrazima - ljutnja, gnjev, razdraženost (*сказать сердцем (раздраженно)* 'reći srcem (razdraženo)').

Ovo značenje riječi *сердце* povezano je s glagolom *сердить* (nastali su od istog korijena – *сърдь*), no u suvremenom je ruskom jeziku etimološka veza između korijena СЕРДЦ(е) i СЕРД(итый) izgubljena (Чжоу, 2017: 60). Iako bi se dijakronijskom semantičkom analizom, koja utvrđuje čimbenike koji dovode do semantičkih promjena, tj. čija je zadaća opisati susljedne pojavnosti leksičko-semantičkih struktura (Raffaelli, 2009: 18), došlo do veze *сердце-сердитый*, autor članka „Слово *сердце* в лингвокультурологических характеристиках“ tvrdi kako je danas ta veza izbljedjela.

U staroruskom jeziku (od 11. stoljeća) *сердце* je imalo značenje 'sredina, dubina, unutrašnjost' (Кравченко, Субботина, 2014: 75), a najraširenije u staroruskom jeziku bile su

konceptualne metafore kao što su SRCE JE ČOVJEK, SRCE JE BILJKA, SRCE JE MJESTO GDJE RASTU BILJKE, SRCE JE ARTEFAKT.

1. SRCE JE ČOVJEK: Proces konceptualizacije unutarnjeg svijeta odvija se na temelju znanja i predodžbi o čovjeku kao živom biću. Čovjek je u jezik utisnuo svoj izgled, i, upoznavajući svijet, njegovim je objektima davao svoja svojstva. Srce je u narodnoj svijesti predstavljeno kao neka vrsta živog bića koje živi vlastitim životom, ima svoj individualni izgled i karakter, što nam omogućuje da ga definiramo kao neku vrstu „unutarnjeg čovjeka” za čiju se objektivizaciju u jeziku koriste antropomorfne metafore (Кондратьева, 2007: 129).

2. SRCE JE BILJKA: Još od vremena poganstva biljkama i zemlji koja ih stvara pripisivale su se osobite magične funkcije, a biljne metafore aktivno su se upotrebljavale u procesu razumijevanja vanjskog i unutarnjeg svijeta. Putem metafore „cvjetanja srca“ opisuje se emocionalno stanje čovjeka, metafora „korijena srca“ povezuje se sa životnom snagom čovjeka, a „plodovi srca“ simboliziraju ideju uroda, žetve, dok u duhovnom smislu simboliziraju mudrost.

3. SRCE JE MJESTO GDJE RASTU BILJKE: Čovjeku dobro poznat poljoprivredni proces i poseban odnos prema zemlji kao glavnoj vrijednosti o kojoj uvelike ovisi opstanak čovjeka doveli su do prenošenja tih karakteristika na komponente unutarnjeg svijeta, također smatrane nužnima za egzistenciju. Poljoprivredne metafore upotrebljavale su se za opis procesa spoznaje i primanja pravoslavne vjere.

4. SRCE JE ARTEFAKT: Predmeti koje je stvorio čovjek nužni su za njegovo postojanje. Budući da si je čovjek od davnina čovjek nastojao stvoriti dom kako bi se sakrio od prirodnih katastrofa i neprijatelja, jedna od najstarijih metafora je SRCE JE DOM, KUĆA. Druga po važnosti među metaforama artefakata je metafora koja uspoređuje srce s kućanskim posuđem, odnosno raznim vrstama posuda. U suvremenom ruskom jeziku metafora SRCE JE POSUDA povezana je isključivo s mitologemom „osjećaji / emocije – tekućina“. N.D. Arutjunova istaknula je da, govoreći o emocijama i osjećajima, treba „dominantnim smatrati ideju o njima kao o tekućini koja ispunjava čovjeka, njegovu dušu i srce koji pritom poprimaju oblik posude“. Bilo koji osjećaj i raspoloženje mogu ispuniti srce i prelići se, tj. izliti se preko rubova, kao što se tekućina prelijeva preko rubova posude.

Predmet usporedbe sa srcem u staroruskom jeziku mogao je biti samo simbol odobren od strane crkve i pozitivno prihvaćen u srednjovjekovnoj kulturi (ibid.: 132-135).

Prva sistematična ideja o srcu utemeljena na idejama pravoslavlja pripada Grigoriju Savviču Skovorodi (1722.-1794.). On je, odvajajući „vanjskog“ (nesavršenog) i „unutarnjeg“ (pravog) čovjeka, potonjeg shvaćao kao „sliku i naum Božji“. Pitanje srca kod slavenofila nastavio je razrađivati Pamfil Danilovič Jurkevič, jedan od najpoznatijih ruskih religijskih filozofa sredine 19. st. Po njegovom mišljenju, srce nije samo nositelj tjelesnih snaga čovjeka, nego i organ njegova duševnog života, „temeljni i najbitniji organ želja, osjećaja i misli čovjeka sa svim njihovim smjerovima i nijansama. Kao organ duše, srce je centar sjećanja, volje, moralnih osjećaja i želja“. Srce je kao središte duševne aktivnosti, prema Jurkeviču, dihotomno, jer u njemu uz duhovni život čovjeka postoji i njegov tjelesni život (Керн, 2008: 1, 4).

Leksem *cepдyе*, kao što su istraživači više puta primijetili, jedna je od jezičnih jedinica koja se najaktivnije koristi u različitim komunikacijskim sferama i funkcionalnim stilovima kako suvremenog jezika, tako i jezika prethodnih razdoblja (osobito ruskog jezika 19. stoljeća gdje se u umjetničkim djelima može pronaći raznolika upotreba riječi *cepдyе* u raznovrsnim kontekstima) (Чжой, 2017: 55). Leksem *cepдyе* u ruskom književnom jeziku, počevši od 19. stoljeća, smatra se višeznačnom jedinicom u kojoj istodobno postoji nekoliko značenja i njihovih nijansi. Pritom svi rječnici kao primarno i glavno značenje bilježe informacije o jednom od glavnih organa ljudskog tijela (često i tijela životinja). No i druga, prenesena značenja leksema *cepдyе* aktivno funkcioniraju u različitim sferama govorne komunikacije. Najveću raznolikost u pogledu zastupljenosti u ustaljenim izrazima imaju značenja koja karakteriziraju čovjekov unutarnji svijet (sferu njegovih emocija i intuicije), duševne osobine i karakter te raspoloženja. (Чжой, 2017: 165, 166). U ruskoj jezičnoj slici svijeta *cepдyе* je jedan od glavnih stimulansa emocija, a njegov glavni mitologem⁶ je takozvani „spremnik emocija“. Srce se u ruskom jeziku percipira ne samo kao centar svijesti već i svega nesvjesnoga, ne samo kao duhovna, već i fizička pojava, kao izvor grešnosti i svetosti, kao spremište svih emocija i osjećaja, kao centar želja i slutnji, simbol ljubavi, spremište duše, izvor životnog duha, utjelovljenje savjesti i drugih moralnih osobina, tj. kao kompletna koncentracija svega ljudskoga (Жолос, Шевченко, 2019: 222, 229). Ovaj leksem ima značenje središta psihoemocionalnog svijeta čovjeka i organa percepcije koji sudjeluje u intelektualnoj aktivnosti. Ono doživljava emocije i ima sposobnost mišljenja, pamćenja,

⁶ Lingvokulturološki pojam, riječ, misaona konstrukcija itd., stvorena mitom ili služi održavanju mita (Hrvatski jezični portal). U svakom je frazemu odražen ne cijeli mit, već mitologem. Mitologem ne kontrolira u potpunosti semantiku frazeoloških jedinica, no nedvojbeno usmjerava i korigira njezino suvremeno funkcioniranje (Маслова, 2001: 38, 87).

prosuđivanja, opažanja, predosjećanja te poimanja moralnih vrijednosti. Ono se očituje kao tjelesni organ i u isto vrijeme kao bestjelesna, nevidljiva supstanca, u mnogočemu sinonim za dušu, sjedinjujući tako u sebi i duhovno i tjelesno načelo (Агапкина, 2018: 57). *Сердце* je izvor i duhovnog i duševnog i tjelesnog života čovjeka, ono „istovremeno obuhvaća i sadrži sve, ali njega ne sadrži ništa“. Njegov antinomizam leži u tome što je srce istovremeno i materijalno i nematerijalno, i prostorno i neprostorno te utjelovljuje duhovno i duševno stanje materije (Керн, 2008: 1). U ruskom jeziku srce predstavlja i „središnju“ mudrost, tj. mudrost osjećaja za razliku od racionalne mudrosti glave (Петрова, 2007: 139). Ono je odgovorno za prosuđivačku i moralnu stranu spoznaje, a mozak za analitičku i intelektualnu. Racionalna spoznaja je sekundarna u odnosu na spoznaju srca u kojoj se formira konačni rezultat (Керн, 2008: 5).

U narodnom govoru i danas postoje izrazi u kojima nalazimo jednu od arhaičnih ideja – poistovjećivanje srca sa želucem (желудок). Funkcije srca u narodnim se idejama često miješaju s funkcijama želuca, tj. pripisuju mu se neki fiziološki osjećaji povezani s radom želuca; npr. *на сердце тошно* 'na srcu je mučno'. (Кравченко, Субботина, 2014: 76, Ивановна, Степановна, 2019: 362).

Jasno je da je *сердце* kao naziv imaginarnog organa emocija semantički različit od iste riječi koja se koristi kao naziv dijela tijela. Lingvistica A. Wierzbicka ističe da se ni englesko *heart* ni rusko *сердце* ne promatraju kao sjedište svih emocija, već samo onih koje se smatraju kao „dobre“ ili „loše“. Prema tome može se reći:

His heart was full of joy / bitterness / sadness. 'Srce mu je bilo puno radosti / gorčine / tuge.'

ali nije moguće reći:

His heart was full of surprise / amazement / interest. 'Srce mu je bilo puno iznenađenja / čuđenja / interesa.'

Iznenađenje, čuđenje ili interes mogu se 'osjetiti', ali se ne mogu osjetiti 'u srcu'. Razlog je, prema mišljenju autorice, taj što se ne odnose na koncepte 'dobro' ili 'loše'. (Wierzbicka, 1992: 47).

Srce je simbol koji ima svoje mjesto u mnogim kulturama, a u ruskoj kulturi ono je mjesto lokalizacije emocija. Budući da je simbol i središte svega ljudskoga, frazeološke jedinice sa sastavnicom *сердце* označavaju iznimno širok spektar emocija: radost, tugu, ljubav, bijes, strah, tjeskobu, smirenost itd. (Петрова, 2007: 138). Među simbolima ruske kulture srce zauzima jedno od središnjih mjesta označavajući ne samo duboke temelje i puninu ljudskog postojanja, već i nešto

što povezuje empirijske i duhovne komponente kulture. Ono je središnja kategorija u mnogim bogoslovnim i filozofskim djelima te o njemu promišljaju razni pisci, književni kritičari, povjesničari umjetnosti i kulturolozi. Ruski filozofi su, usvojivši temelje istočnokršćanskog pravoslavlja, gledali na srce kao na središte čovjekova života, „središte u kojemu je sadržano sve što u dušu ulazi izvana”. Drugim riječima, srce se shvaća u uzvišenom smislu, kao osnova tjelesnog, duševnog i duhovnog postojanja čovjeka te njegovih spoznajnih sposobnosti. U ovoj kardiognoziji „najvažniji impulsi proizlaze iz srca; ono povezuje čovjeka s kozmosom, drugim ljudima i Bogom. Veza kroz srce je najdublja, temeljna, skrivena te se osjeća i doživljava na različite načine (od tanke intuicije do neodredive težnje)” (Керн, 2008: 1).

4. Leksička analiza leksema *gönül*, *kalp* i *yürek*

Leksička analiza leksema *gönül*, *kalp* i *yürek* obuhvaća etimologiju analiziranih riječi, njihove rječničke definicije, značenja i razvoj značenja, objašnjenja u kojim se kontekstima mogu ili ne mogu upotrebljavati te njihovu simboliku.

GÖNÜL – od staroturskog korijena **kön / gön** → **könğnül** – **gönğül / gönül**.

Značenje korijena: onaj koji je povezan s kožom, koji je skriven ispod kože, koji se nalazi u koži. Korijen **kön / gön** koristio se u značenju 'konjska koža, životinjska koža'. Prije svega obuhvaćao je značenja 'unutrašnjost, bit i srce (yürek, gönül) čovjeka', no i značenja 'dobrota, pravednost, sreća, radost, ponos, sigurnost'. Proširenjem značenja korijen počinje označavati: gönül, yürek, intuiciju, mjesto shvaćanja / poimanja, sve emocije koje čine apstraktan svijet čovjeka... (Eyuboğlu, 2004: 288, 289). Prema rječniku „Nişanyan Sözlük”⁷ riječ *könül* ima isti korijen kao i staroturska riječ *kög* 'glas, zvuk, vrisak, pjesma, melodija', no njezina struktura nije sasvim jasna. Misli se da isti korijen dijeli i sa staroturskim riječima *kögüz* 'göğüs' (prsa) ve *kökre-* 'kükremek' ((za)rikati).

KALP – od arapske riječi **kalb** (**قلب** qalb) 'srce' → **kalb / kalp**, proširenjem značenja – 'središnje mjesto, srž'. Nakon prihvatanja islama turska riječ za *kalb / kalp* koja je u jezik ušla kroz književnost bila je *könül / gönül*. Proširenjem značenja riječ *gönül* počela se upotrebljavati u

⁷ <https://www.nisanyansozluk.com/>

značenju unutarnjeg svijeta čovjeka, a *kalp* u značenju organa koji osigurava cirkulaciju krvi (Eyuboğlu, 2004: 367).

YÜREK – od turskog glagola *yürüme* 'ići, hodati, kretati se, šetati' → **yür-e-g / yüreg / yürek...**
Značenje korijena: koji se kreće, koji hoda, koji radi (Eyuboğlu, 2004: 773).

Slijede rječničke definicije leksema, a pozornost ćemo obratiti i na definicije hrvatske riječi *srce* na turskom jeziku.

Rječnik „Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük“ *gönül*, *kalp* i *yürek* definira kao:

Gönül: 1) srce; duša. 2) želja

Kalp: 1) *anat.* srce; isp. *yürek*. 2) srčana bolest. 3) *fig.* ljubav, srce, duša, nježnost. 4) *fig.* dobrota, plemenitost. 5) *fig.* emocija, osjećaj

Yürek: 1) *anat.* srce. 2) duhovno i emotivno raspoloženje; isp. *gönül*. 3) herc, boja karata. 4) hrabrost, srčanost. 5) *nar.* trbuh, želudac (Đinđić, 2014: 565, 748, 1481).

Vidimo da se kratica *anat.* pojavljuje samo kod riječi *kalp* i *yürek*, što uočavamo i kada pogledamo definicije riječi *srce* na turskom jeziku u rječniku „Boşnakça-Türkçe Sözlük“. U značenju organa upotrebljavaju se samo *kalp* i *yürek* dok za *gönül* to značenje nije navedeno:
Srce: 1. *anat.* Kalp, *yürek*. 2. *Gönül*, *sevgi*. 3. *mec.* Cesaret, *yürek*, *yüreklilik*. 4. İç, *ekstre*, *hülasa*. 5. *mec.* Canevi, *yürek*, *en duyarlı yer* (Bayhan, 2018: 1269, 1270).

Kako u turskom jeziku postoje tri leksema kojima opći dvojezični rječnici kao prvu definiciju daju *srce*, treba obratiti pozornost na semantičke razlike među njima. U sljedećem dijelu leksičke analize bit će objašnjeno zašto u turskom jeziku postoji više riječi za *srce*, kako je tekao razvoj njihovih značenja u različitim razdobljima turskog jezika te u kojim se kontekstima koji od njih mogu ili ne mogu pojavljivati.

Počevši od prvih pisanih dokumenata na turskom jeziku pa sve do danas, poznato je da riječ *könül / gönül* ima vrlo čestu upotrebu. Riječ koja se okvirno može definirati kao naziv za središte svih pojmova vezanih uz osjete kao što su želja, zdrav razum, razumijevanje, ljubav, tuga, ljutnja, strah i sl., u povijesnom je procesu prošla velike promjene u svome značenju. Još jedna stvar koja privlači pozornost jest to da se s vremenom mnogo pojmova koji su se pojašnjavali

riječu *könül* / *gönül* počelo izražavati riječima *kalp* i *yürek*. Na turskom se od najranijih tekstova pa sve do danas riječ *yürek* koristila za organ koji je središte krvožilnog sustava, a *könül* za pojmove vezane uz emocije. Međutim, pozornost privlače velike promjene u značenju riječi *könül*; vidi se da su te promjene veće od uobičajenih izmjena i razvoja značenja riječi tijekom vremena. Glavni razlog za to je taj što je, kao rezultat kulturne interakcije, arapska riječ *kalb* sa svim svojim značenjima postala široko rasprostranjena u turskom jeziku. Rasprostranjenost uporabe arapske riječi *kalb* u turskom jeziku rezultirala je korištenjem riječi *yürek*, *kalp* i *gönül* u vrlo bliskim značenjima, ponekad čak i kao istoznačnice. Orijentalist Gerard Clauson objašnjava da je riječ *könül* izvorno apstraktan pojam s različitim značenjima te da označava poimanje, razumijevanje, shvaćanje i razmišljanje, a da je riječ *yürek* ta značenja dobila kasnije (Önler, 1999: 1, 2).

U turskoj kulturnoj povijesti *gönül* se prvi put pojavljuje na Orhonskim spomenicima kao *könül*, a ima značenja kao što su 'gönül, kalp, yürek, unutarnja ideja, misao, um, razumijevanje, želja, ideal' (Başarkanoğlu, 2014: 28). Riječ *könül* označava unutarnje središte koje povezuje čovjekov unutarnji svijet s vanjskim svijetom (Günay, 2015: 125). Leksikograf Kâşgarlı Mahmud (1008.-1102.) riječ *könül* upotrebljavao je i u značenju želuca i unutrašnjosti, npr. *könül bulğan* (mide bulanmak) 'osjećati mučninu'; *könüm talğurdu* (midem bulandı) 'zlo mi je'. To se značenje također često susreće u anadolskim tekstovima (Önler, 1999: 5). Leksikograf Şemseddin Sami riječ *gönül* definira kao 'središte ljudskih emocija, duhovni aspekt srca-*yürek*, emocija, osjećaj, utjecaj, suosjećanje, ljubav, želja, zanos, naklonost' i navodi da je sinonim za riječi *kalp*, *dil*⁸ i *fuad*⁹ (Günay, 2015: 125). *Gönül* je čovjekov emocionalni svijet i na njega se gleda kao na mjesto vječne ljubavi. Ova je riječ uvijek povezana s ljubavlju i bez ljubavi je nezamisliva (Başarkanoğlu, 2014: 29). Definira se kao izvor emocija te obuhvaća toliko široko polje značenja da joj nije moguće pronaći točan ekvivalent u zapadnim jezicima (Güven, 2018: 229).¹⁰ Neki izrazi formirani i od riječi *iç* 'unutrašnjost' te *can* 'duša' u ranijim su razdobljima ulazili u značenjsko polje riječi *gönül*. Kao zaključak može se reći da je riječ *gönül* s vremenom pretrpjela suženje značenja, da su se mnogi pojmovi koje je ova riječ opisivala s vremenom počeli izražavati riječima kao što su *kalp*, *yürek*, *iç* i *can* te da je do suženja značenja došlo zbog utjecaja drugih jezika (Önler, 1999: 14).

⁸ 'Srce' na perzijskom jeziku.

⁹ Riječ arapskog porijekla koja se u različitim značenjima među kojima je i 'srce' spominje u Kur'anu.

¹⁰ Zanimljivo je uočiti da je autorica naziv ovog svog članka "Türkçede Gönül Kavramı ve Kullanım Alanı" na engleski jezik prevela kao "The Concept of 'Soul' and Its Usage in Turkish Language", tj. da je riječ *gönül* prevela kao *soul* (duša) a ne *heart* (srce).

U rječniku „Türkçe Sözlük“ (8. izdanje) značenja koja su navedena za *gönül*, *kalp* i *yürek* pokazuju da su ove riječi u velikoj mjeri postale sinonimi i da su mnoga značenja riječi *gönül* u današnje vrijeme prešla na *kalp* i *yürek*:

gönül – 1. izvor emocija kao što su ljubav, želja, mišljenje i sjećanje za koje se pretpostavlja da se nalaze u srcu-*kalp*, 2. želja

kalp – 1. organ u prsnom košu između plućnih krila koji pumpa krv u tijelo, *yürek*, 2. srčana bolest, 3. ljubav, *gönül*, 4. najvažnije mjesto za funkcioniranje, upravljanje i opstanak države ili organizacije. 5. osjećaj

yürek – 1. sinonim sa *kalp* (organ), 2. neustrašivost, hrabrost, smjelost, 3. osjećaj sažaljenja, 4. u nekim frazemima ima značenje „osjećaja u kojem nema skrivenih misli“: *yürekten gelmek* 'napraviti nešto iz ljubavi, želje', *yürekten* 'iskreno, od srca', 5. duhovni aspekt osobe, *gönül*, 6. želudac, trbuh, unutrašnjost (Önler, 1999: 13).

Uzimajući u obzir ova značenja, iako je *kalp* u usporedbi s *gönül* i *yürek* posuđenica u turskom jeziku, dovoljno je sveobuhvatna da po značenju može zamijeniti obje (Günay, 2015: 125). Riječ *kalp* koristila se u pisanim djelima u 13. i 14. stoljeću, moguće ju je naći i u djelima iz razdoblja staroanadolskog turskog jezika, a u tekstovima 14. i 15. stoljeća njezina je uporaba postala još učestalijom (Çetinkaya, 2007: 114). Kada se u obzir uzmu istraživanja provedena na nekim djelima na osmanskome turskom jeziku, vidimo da se riječ *kalp* značajno češće upotrebljavala u odnosu na *yürek*, no, s druge strane, na temelju nekih djela nastalih u 20. stoljeću vidimo da se *yürek* u odnosu na *kalp* upotrebljava učestalije i u raznovrsnijim kontekstima (ibid.: 115). Utvrđeno je da se u značenju organa koji je neophodan za ljudski život i koji se u rječniku „Türkçe Sözlük“ navodi kao prvo značenje obiju riječi preferira riječ *kalp*. Iz natuknica rječnika „Türkçe Sözlük“ u kojima se *kalp* koristi kao termin iz područja anatomije vidimo da je to leksem koji društvo preferira kad je riječ o organu koji pumpa krv: *kalp aksesi / krizi* 'srčani udar', *kalp çarpıntısı* 'kucanje srca', *kalp hastası* 'srčani bolesnik', *kalp kası* 'srčani mišić', *kalp sektesi* 'zatajenje srca', *kalp spazmı* 'srčani spazam / grč' (ibid.: 116). Riječ *kalp* koristi se i za najvažnije, najprometnije, središnje mjesto neke organizacije, ustanove ili područja, npr.: *O gece, rüyamda, kendimi dünyanın ortasına açtığım tünelden içeri girip, toprağın kalbine bomba yerleştirirken gördüm*. 'Te sam noći sanjao kako ulazim kroz tunel koji sam otvorio prema središtu svijeta i postavljam bombu u srce zemlje.' (ibid.: 117). Riječ *yürek* koju ne nalazimo na Orhonskim natpisima spominje se u staroujgurskim tekstovima te u djelu *Dîvânü Lûgati-Türk*. Također ju

često nalazimo u tekstovima na staroanadolskom turskom jeziku, a upotrebljavali su ju i divanski pjesnici od 16. stoljeća (ibid.: 114). Riječ *kalp* u turski je jezik ušla kasnije kao posuđenica iz arapskog jezika, no nije jasno od kada se točno riječ počela upotrebljavati u turskom jeziku (Önler, 1999: 11).

Kako u povijesnim tekstovima, tako i u suvremenim djelima riječi *kalp* i *yürek* povezuju se s emocijama i u tim značenjima između njih uglavnom nema razlike. Iako *kalp* i *yürek* imaju slična svojstva kada se koriste za razne vrste emocija, kod nekih se emocija učestalost njihove upotrebe razlikuje. Dok se *kalp* češće susreće kod pozitivnih emocija prema drugima kao što su ljubav i milosrđe, *yürek* se češće koristi uz emocije kao što su hrabrost i strah (ibid.: 118). U rječniku „Türkçe Sözlük“ kao prenesena značenja riječi *yürek* moguće je naći 'neustrašivost' i 'hrabrost', i u takvoj se upotrebi *yürek* jasno razlikuje od *kalp* (ibid.: 120). Ponekad se riječ *yürek* koristi za označavanje aktivnosti u probavnim organima, za razliku od riječi *kalp*, npr.: *Yüreği bulanıyordu. Tiksiniyordu*. 'Osjećao/la je mučninu. Gnušao/la se.' Također, u rječnicima „Tarama Sözlüğü“ i „Lehçetü'l-Lügat“ za riječ *yürek* navedeno je i značenje 'želudac' što potvrđuju sljedeći primjeri: *yürek burmak* 'imati probavne grčeve u crijevima', *yürek burusu* 'bol u želucu', *yürek sürmesi* 'dijareja' (ibid.: 117). Dakle, budući da se *kalp* češće nalazi u sintagmama s imenicama kao što su *ağrısı / ağrıları* 'bol / bolovi', *hastası / hastaları* 'bolesnik / bolesnici', *hastalığı / hastalıkları* 'bolest / bolesti', *krizi* 'udar', *mütehassısı* 'specijalist', *sektesi* 'zatajenje', *spazmı* 'spazam / grč' i *vuruşu* 'kucanje, puls', može se reći da se ona preferira u medicini i anatomiji. Kada pogledamo natuknice u rječniku „Türkçe Sözlük“ u kojima se spominju riječi *kalp* i *yürek*, *yürek* se kao medicinski termin spominje samo u natuknici *yürek atışı* 'otkucaji srca' dok se medicinski i anatomske termini navode u 6 natuknica o riječi *kalp* (ibid.: 123).

Iako riječi *kalp* i *yürek* u temeljnom značenju odgovaraju istom pojmu, međusobno se razlikuju u sporednim značenjima te u sintagmama s nekim riječima. Leksem *yürek* u odnosu na *kalp* češće se koristi u značenjima povezanim s emocijama. Dok se *yürek* i samostalno i unutar raznih struktura često koristi za osjećaje kao što su hrabrost i strah, utvrđeno je da se riječi *kalp* većinom daje prednost u kontekstu ljubavi. Zaključuje se da se riječi *kalp* daje prednost u odnosu na *yürek* kad je riječ o značenju organa koji pumpa krv jer *kalp* često susrećemo u izrazima vezanim za medicinu i zdravlje. A s druge strane, osim toga što je konkretan organ, *yürek* se može odnositi, tj. pokriti i šire područje tijela. Uz to što se koristi u značenju organa koji pumpa krv te

organa za probavu, na mjesto riječi *yürek* u nekim izrazima mogu doći i leksemi *iç* 'unutrašnjost', *bağır* 'prsa' te *karın* 'trbuh' (Çetinkaya, 2007: 131). Utvrđeno je da se *yürek* kao izvorno turska riječ razlikuje od *kalp* po većoj učestalosti i većoj raznolikosti upotrebe s različitim konceptima. To se također opaža i u njegovoj upotrebi u sastavu idioma. Osim toga, istraživanja pokazuju da je *yürek* najproduktivnija domena na turskom jeziku za konceptualizaciju emocija (Baş, 2015: 81,82). Glagoli *yufkalaşmak* / *yufka olmak* 'postati / postajati tanak, lomljiv' i *yumuşamak* 'omekša(va)ti se', koji se u frazeološkim jedinicama pojavljuju samo uz leksem *yürek*, potvrđuju da društvo iz aspekta tvrdoće i mekoće preferira riječ *yürek* (Çetinkaya, 2007: 127). *Kalp* se koristi u više zapadnjačkom pogledu na srce koje je povezano s ljubavlju. Izvorno arapska riječ *kalp* u turski je jezik vjerojatno ušla s konotacijama svog izvornog jezika, a možda i pod utjecajem učenja islama koji propisuje *kalp* kao sjedište vjere i duhovnog svijeta. U islamskom sufizmu *kalp* je prihvaćen kao mjesto za stvoritelja i vjeru. Takvo poimanje riječi *kalp* čini ju drugačijom od *yürek* te utječe na njezinu upotrebu u emocionalnom smislu (Baş, 2015: 93).

Kada pogledamo povijesni razvoj svih triju riječi, riječ *köngül* je najstarija i najčešće korištena riječ još od prvih pisanih tekstova. *Yürek* je stara riječ koja se također pojavljuje još od prvih pisanih tekstova na turskom jeziku; ali nije upotrebljavana često kao *köngül*. Riječ *kalp*, koja je u turski jezik ušla iz arapskog pod utjecajem islama, najčešće se pojavljuje u vjerskim tekstovima još od staroanadolskog turskog jezika. Riječ *kalp* nije u potpunosti zamijenila riječi *gönül* ili *yürek*, a značenje leksema *gönül* i *yürek* nije suženo pojavom riječi *kalp*. U tom slučaju moguće je utvrditi semantička polja svih triju riječi kroz razna razdoblja, kontekste u kojima se koriste, riječi uz koje se pojavljuju te njihove izvedene oblike, zatim se mogu usporediti njihove značenjske sličnosti i razlike te odrediti semantičke razlike koje se ne mogu u potpunosti definirati, ali se mogu razumjeti intuicijom izvornog govornika (Günay, 2015: 125, 126).

1) Eski Türkçe dönemi / Razdoblje starog turskog jezika (6.-11.st.)

Riječ *köngül* koristi se od prvih pisanih tekstova na turskom jeziku. Najčešće se koristila u tekstovima na ujgurskom turskom koji su pretežno vjerski tekstovi i u njima se uglavnom upotrebljavala uz glagole sa značenjem emocija i razumijevanja (Günay, 2015: 126).

U tekstovima ovog razdoblja riječ *yürek* nosi značenja 'naziva organa' i 'patnje'. Izvedenice sa sufiksima *-lig* / *-lig* koriste se za označavanje hrabrosti ljudskog uma. Značenje hrabrosti

nalazimo u tekstovima od najstarijih do danas i na mjesto ovog značenja neće moći doći ni *gönül* ni *kalp* u kasnijim razdobljima (Günay, 2015: 129).

2) Karahanlı Türkçesi dönemi / Razdoblje karahanidskog turskog jezika (10.-13.st.)

U karahanidskom turskom jeziku riječ *gönül* pojavljuje se sa svojim bogatim područjima upotrebe te osnovnim i konotativnim značenjima u frazemima i poslovicama. Duhovni aspekti svojstveni čovjeku svoje značenje nalaze uz riječ *köngül* koja se ponekad koristi i u kontekstima bez vjerskog sadržaja, no izravno odražavaju unutarnji svijet osobe (Günay, 2015: 130).

Riječ *yürek* je i u karahanidskim turskim tekstovima odrednica značenjskih polja 'kalp, hrabrost, snaga'. Izvedenice riječi *yürek* koriste se u sljedećim značenjima: *yüreklenmek* (cesaret göstermek) 'pokazati hrabrost'; *yüreklig* (sebatlı, yürekli, kalbi sebat içinde olan, kahraman) 'nepokolebljiv, srčan, uporan, junak'; *yüreksiz* (korkak) 'kukavica'. U tim izvedenicama ovo značenje specifično za riječ *yürek* dolazi do izražaja. (Günay, 2015: 132).

Kada pogledamo prvi prijevod Kur'ana na karahanidskom turskom, vidimo da se riječ *kalp* nalazi u arapskom indeksu i da njeno značenje odgovara i riječi *gönül* i riječi *yürek*. Dok se *gönül* nalazi u polju duhovnog značenja, *yürek* češće opisuje materijalni aspekt čovjeka. Riječ *kalp* u prevedenom se tekstu ne koristi izravno i ta se situacija može smatrati pokazateljem da ona još nije u potpunosti prihvaćena u turski jezik. Riječ *gönül* u odnosu na *yürek* ima šire područje upotrebe. *Yürek* obuhvaća značenja 'hrabrost' ili 'kukavica', no vidi se da se ne nalazi u poljima apstraktnog i duhovnog značenja. *Gönül* ima široko područje uporabe kao riječ turskog porijekla u poljima apstraktnog i duhovnog značenja arapske riječi *kalp*. Iz prijevoda Kur'ana vidi se da su se kao ekvivalent za riječ *kalp* koristili i *gönül* i *yürek*, a to pokazuje da se *kalp* u duhovnom smislu može zamijeniti riječju *gönül*, a u materijalnom smislu riječju *yürek*. Međutim, unatoč miješanju, tj. prožimanju u tim značenjskim poljima, semantičke razlikovne značajke triju riječi su upečatljive. Dok si je riječ *kalp* prisvojila mjesto u značenjima vezanim za vjeru i vjerovanje u Kur'anu, *gönül* je sačuvala svoju rasprostranjenu upotrebu u mističnim tekstovima s terminima koji opisuju načine vjerovanja i jačanja vjere, a čiji tragovi datiraju još iz budizma. Niti *gönül* niti *kalp* nisu mogle ući u značenjska polja hrabrosti i neustrašivosti koja obuhvaća *yürek* (Günay, 2015: 133).

3) Harezm Türkçesi dönemi / razdoblje horezmijskog turskog jezika (13.-14.st.)

Riječ *köngül* na horezmijskom turskom jeziku naširoko se koristi u istom polju značenja kao i u prethodnim razdobljima. U ovom se razdoblju zajedno sa svojim duhovnim značenjima pojavljuje i u kontekstima koji se odnose na čovjekovo vjerovanje i pronalaženje pravog puta (Günay, 2015: 135).

Područje upotrebe riječi *yürek* u ovom je razdoblju uže, no ona se i dalje upotrebljava u svom osnovnom značenju te u izvedenim oblicima sa značenjem 'hrabrost, junaštvo' (Günay, 2015: 136).

Dok se riječi *köngül* i *yürek* u ovom razdoblju i dalje koriste na isti način, riječ *kalp* privlači pažnju neraširenošću upotrebe u svom temeljnom značenju organa (Günay, 2015: 136).

4) Eski Anadolu Türkçesi dönemi / Razdoblje starog anadolskog turskog jezika (13.-15.st.)

U ovom periodu turskog jezika riječ *gönül* imala je široku upotrebu. Dok je u prijevodima Kur'ana na suvremenom turskom jeziku na njezino mjesto dolazila riječ *kalp*, u prijevodu Kur'ana na starom anadolskom turskom preferirana je riječ *gönül* (Günay, 2015: 136).

Riječ *yürek* / *yüreg* korištena je u mnogim frazemima u staroanadolskom turskom jeziku pretežito pri izražavanju patnje: *yüregini acıtmak* (üzmek, kalbini kırmak) 'rastužiti, slomiti srce', *yüreginin kanını içmek* (çok acı çekmek) 'jako patiti', *yüregini taglamak* (yüreğini dağlamak) 'mučiti se, čeznuti' i sl. (Günay, 2015: 137).

U ovom razdoblju Divan pjesnika Yunusa Emrea tekstualni je primjer koji najbolje odražava značenja svih triju riječi. Proučavanjem primjera iz ovoga djela vidi se da riječi *gönül* i *kalb* imaju bliže značenje i da se mogu koristiti kao sinonimi, tj. da se mogu međusobno zamjenjivati. Riječ *yürek* zadržava značenje duhovne i materijalne boli i patnje te ga u ovom značenjskom polju ne mogu zamijeniti ni *kalp* ni *gönül*. Iz primjera Yunusovog Divana vidi se i da se riječ *gönül* upotrebljava u značenjima koja simboliziraju duhovni aspekt uma i ljudsku bit te da je njezina upotreba u kontekstima vezanim uz vjeru smanjena. To je rezultat preferiranja riječi *kalp* u tekstovima o islamskom vjerovanju i duhovnosti. S druge strane, leksem *yürek* zadržao je svoje područje upotrebe iz prethodnih razdoblja (Günay, 2015: 138).

5) Osmanlı Türkçesi dönemi / Razdoblje osmanskog turskog jezika (15.-20.st.)

Osmansko tursko razdoblje, koje je trajalo od kraja 15. stoljeća do početka 20. stoljeća, razlikuje se od razdoblja staroanadolskog turskog i suvremenog turskog u pogledu stranih elemenata. U ovom periodu arapski i perzijski elementi bili su vrlo rašireni u turskom jeziku. Tako je izvorno arapska riječ *kalp* proširila svoju upotrebu i u religijskim i u nereligijskim tekstovima (Günay, 2015: 138).

Riječ *gönül* bila je jedna od najobrađivanijih tema divanskih, narodnih i religiozno-mističnih djela ovoga razdoblja te predmet mnogih usporedbi i metafora (Günay, 2015: 139).

Riječ *yürek* u ovom razdoblju nastavlja obuhvaćati polje i materijalnih i nematerijalnih, tj. duhovnih značenja, a u središtu njezinih značenja nalazi se patnja (Günay, 2015: 140).

U izrazima koji se odnose na vjeru sve se češće počela koristiti riječ *kalp* koja je predstavljala izvor ili oruđe znanja i misli u religijskom i mističnom kontekstu. I u ovom razdoblju *kalp* zamjenjuje riječ *gönül* u pogledu duhovnih vrijednosti te riječ *yürek* u pogledu materijalnih. Na taj je način riječ *kalp* svoje značenjsko polje proširila pokrivanjem značenja leksema *gönül* i *yürek* te širokom upotrebom u vjerskim tekstovima (Günay, 2015: 139, 140).

6) Türkiye Türkçesi dönemi / Razdoblje suvremenog turskog jezika (20.st.-danas)

Kada pogledamo upotrebe u turskom jeziku Republike Turske, vidjet ćemo da tri riječi nisu apsolutni sinonimi, već imaju bliska značenja ili značenja koja evociraju jedno drugo. Frazеološke jedinice koje i *kalp* i *gönül* i *yürek* mogu tvoriti s istim riječima malobrojne su te postoje detalji koji ih razlikuju. Na primjer, *gönül açmak* 'oraspoložiti koga', *yürek açmak* / *kalp açmak* 'podijeliti s nekim svoje misli i osjećaje'. Nadalje, dok *gönül yarası* (dosl. rana na srcu) ima posebno značenje za ljubavnu bol, *yürek yarası* pokriva značenjsko polje koje obuhvaća ne samo ljubavnu bol već i druge vrste boli (Günay, 2015: 140, 141). Frazеološke jedinice s glagolom *vermek* (dati) koji dolazi i s *gönül* i s *yürek* otkrivaju razliku u značenju između ovih dviju riječi. Dok se frazeološka jedinica *yürek vermek* koristi u značenju '(o)hrabriti koga', *gönül vermek* koristi se u značenju 'dati svoju ljubav komu'. Malobrojnost frazema u kojima su sve tri riječi međusobno zamjenjive pokazuje da se većina emocionalnih funkcija koje se pripisuju ovim „trima srcima“ razlikuju jedna od druge (Напольнова, 2011: 1170).

Upotreba frazema ovog razdoblja pokazuje da postoje neka semantička razlikovna obilježja koja ne možemo u potpunosti definirati čak ni u frazemima tvorenim od potpuno istih

riječi. Dok su riječi *gönül* i *kalp* međusobno zamjenjive u kategorijama značenja duhovne dimenzije, *yürek* se ne koristi u značenju vjere ili duhovnosti. S druge strane, *kalp* i *yürek* mogu se međusobno zamjenjivati kada označavaju organ. Riječ *gönül* glavna je u izražavanju duhovnih značenja u svim kontekstima i značenjskim poljima (Günay, 2015: 140, 141).

Sličnosti i razlike u značenjima ovih leksema vidljive su i kada im se dodaju neki denominalni tvorbeni sufixi (-lı / -li / -lu / -lü, -sız / -siz / -suz / -süz):

Gönül + -lü, -süz	Yürek + -li, -siz	Kalp + -li, -siz
<i>gönüllü</i> 'osoba koja svojevolumno, bez ikakvog pritiska na sebe preuzima i obavlja posao, onaj koji osjeća želju za nečim, onaj koji voli ili koji je voljen, vojnik koji dobrovoljno ide u vojsku'	<i>yürekli</i> 'osoba koja se neustrašivo suočava s bilo kakvim opasnostima, boli i nevoljama, hrabar, odvažan'	<i>kalpli</i> '(kada se koristi uz neki pridjev) označava osobu koja je puna osjećaja te određene vrste, prirode'
<i>gönülsüz</i> 'nesvojevolumno, nevoljno, nerado, teška srca'	<i>yüreksiz</i> 'plašljiv, kukavica, bojažljiv, zloban'	<i>kalpsiz</i> 'nemilosrdan, bezdušan, okrutan, surov'

Tablica (Günay, 2015: 143)

Kada se usporede izvedeni oblici svih triju riječi u ovoj tablici, njihova razlikovna obilježja postaju jasnija. Riječ *gönül* je duhovna snaga, *yürek* je dinamična snaga koja stvara vezu s vanjskim i unutarnjim čimbenicima, a *kalp* je snaga koja obuhvaća sve duhovne osjećaje (Günay, 2015: 143).

Kada se prouči upotreba ovih triju riječi u povijesnim razdobljima turskog jezika, dolazi se do zaključka da u turskom jeziku ne postoji apsolutna sinonimija već bliskoznačnost riječi. Temeljna značajka koja ukazuje na bliskoznačnost ovih riječi je to što se u određenim kontekstima međusobno zamjenjuju i to što se njihova značenja objašnjavaju jedni drugima, tj. to što se jedna riječ ponekad definira drugom. Kada se proučava građa od najstarijih tekstova do danas, vidi se da riječ *gönül* nije široko korištena u konkretnom smislu, već široku upotrebu ima kao sredstvo

izražavanja duhovnih aspekata u religijskim i mističnim tekstovima. *Yürek* se koristi kao sredstvo izražavanja vanjskih situacija, a zajedno sa svojim izvedenicama odredila je značenjska polja *hrabrost / odvažnost* te *materijalna i moralna patnja*. Riječ *kalp*, čije područje upotrebe seže u posljednja razdoblja staroanadolskog turskog jezika, može zamijeniti *yürek* u kontekstima s materijalnim značenjem, a u kontekstima s duhovnim značenjem može zamijeniti riječ *gönül* (Günay, 2015: 143).

5. Semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicom *cepðue*

Frazeološke jedinice sa somatskom komponentom *cepðue* brojne su te vrlo frekventne u upotrebi u jeziku. Glavna funkcija *cepðua* je motorna, vitalna i to je jedini tjelesni organ s izraženim instrumentalnim funkcioniranjem i maksimalnom emocionalnošću. Zanimljivo je primijetiti da su sve frazeološke jedinice sa somatskom komponentom *cepðue* građene na prevladavanju upravo emocionalnih karakteristika ovog leksema, što je i sasvim razumljivo jer nam je ono poznato prvenstveno kao „emocionalni“ organ koji može osjećati, voljeti, mrziti, žaliti, patiti, čeznuti i sl. (Ходжумян, 2019: 97). Kao što je već spomenuto u poglavlju „Metafora i koncept“, svjesni smo da se u lingvokulturologiji konceptima označava nešto drugo te da postoje određene kritike odabranog pristupa konceptima i konceptualnoj analizi. Tako Novoselec u svom radu piše kako postoji pregršt radova tradicionalne frazeologije u hrvatskom koja obrađuje različite koncepte, npr. koncept lijenosti, ljepote, žene ili bogatstva i siromaštva. Uvidom u takve radove on primjećuje da je zapravo riječ o analizi semantičkih polja ili nabrajanju frazema koji se odnose na pojedini koncept, a ne o analizi koncepata (Novoselec, 2019: 72). Na isti način i B. Kovačević u svojoj knjizi „Hrvatski frazemi od glave do pete“ organizira somatske frazeme. Kovačević piše da je „velik broj frazema utemeljen na metaforama. Stoga je konceptualna analiza veoma zahvalna za prikazivanje značenja, tj. tematsko-značenjskih područja unutar kojih se ostvaruju (svrstavaju) pojedini frazemi.“ Samu metodu koncepta autorica preuzima iz kognitivne lingvistike, a koncept, kao što je već spomenuto, definira kao pojam, zajednički pojam koji prožima značenja pojedinih frazema bez obzira na njihovo kategorijsko značenje i tako ih objedinjuje u određenu skupinu. Tako konceptualno svrstani frazemi međusobno nisu sinonimi i nemaju istu strukturu. Oni samo dijele isti koncept. Konceptualnom analizom hrvatskih somatskih frazema autorica izdvaja

koncepte koje prikazuje imenicama (iskrenost, mladost, poštenje, odlučnost...), glagolskim imenicama (dodvoravanje, odudaranje...), glagolima (slušati, gledati...) i priložima (mnogo, brzo, daleko...), veoma rijetko pridjevima (luckast, običan...). Izdvojene koncepte u koje su svrstani frazemi autorica objedinjuje u tri osnovne skupine: 1) frazemi koji se odnose na čovjeka, 2) frazemi kojima se opisuje količina, 3) frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi (Kovačević, 2012: 126).

U ovom je poglavlju provedena semantička analiza te konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicom *сербце* prema navedenom primjeru konceptualne analize B. Kovačević. Semantička se analiza bavi frazeološkim značenjem, načinom njegova formiranja, motiviranošću itd. (Fink-Arsovski, 2002: 8). Semantičkom analizom utvrđena su značenja idiomatskih izraza na temelju kojih su razvrstani, tj. pripisani određenim konceptima. Koncepti su, kao i kod B. Kovačević, podijeljeni u 3 skupine, no u našem su slučaju to: negativni osjećaji, pozitivni osjećaji i karakter čovjeka. Ovakva podjela i analiza omogućuju uvid u to što se ovim idiomatskim izrazima najčešće ili najrjeđe opisuje te na koje se sfere ljudskog života odnose. Ako idiomatski izraz ima više značenja, raspoređen je u više koncepata, a podcrtano je ono značenje na temelju kojeg pripada tom konceptu. Nakon svakog koncepta provedena je analiza razvoja frazeoloških značenja i slikovitosti idiomatskih izraza koji mu pripadaju. Radi dodatnog pojašnjenja kod nekih je idiomatskih izraza navedena i njihova upotreba unutar rečenice, a primjeri su preuzeti iz rječnika „Фразеологический словарь русского языка“¹¹.

5.1. Negativni osjećaji

Tjeskoba, nemir, uzrujanost

1. Болеть сердцем (душой) – osjećati se tjeskobno, uznemireno
2. Камень на сердце (на душе) – osjeća se teško, gušeno *tko*
3. Кошки скребут на сердце (на душе) – uznemiren, nemiran, tjeskoban je *tko*
4. Отрывается от сердца – *zast.* o iznenadnoj pojavi tjeskobe, predosjećaju nevolje, nesreće i sl.
5. С замиранием сердца – osjećajući snažnu uznemirenost, tjeskobu

¹¹ <https://dic.academic.ru/>

6. С замирающим сердцем – osjećajući nemir, drhtanje; tjeskobno iščekujući
7. Сердце (голова, душа) горит – jako je uznemiren i duboko potresen *tko*
8. Сердце (душа) не на месте – nemiran, uzrujan je *tko*, tužan, neraspoložen je *tko*
9. Сердце заныло / ноет – 1. proživljava tugu i duševnu bol *tko*, teško, mučno je *komu*, 2. uznemiren i potresen je *tko*
10. Сердце расходилось – uznemiren je *tko*
11. Скребёт на сердце (на душе) – nemiran, nespokojan je *tko*

Za izražavanje tjeskobe, nemira i uzrujanosti unutar idiomatskih izraza uz sastavnicu *сердце* nalaze se glagoli koji imaju značenje: a) fizičkog oštećenja i nanošenja boli (*отрываться* 'otkidati se, trgati se', *скрести* 'strugati, grepsti, glodati', *болеть* 'boljeti'), b) duševne boli i patnje (*ныть* 'jadikovati, žaliti se, patiti'). Komponenta *сердце* odnosi se na antropo-religiozni kod kulture koji ukazuje na ukupnost religijskih i mitoloških predodžbi o srcu kao emocionalnom središtu čovjeka, a komponente *отрывается*, *скребёт* i *болит* odnose se na tjelesni kod. Idiomatski izrazi nastali su na temelju antropo-tjelesne metafore koja uspoređuje nemir i duševnu patnju s tjelesnom boli (Фразеологический словарь русского языка). Nemir u čovjeku povezan je i s vatrom koja predstavlja žestinu, bujnost nekog osjećaja ili uzbuđenja (Hrvatski jezični portal), što se odražava u idiomatskom izrazu *сердце (голова, душа) горит (гореть* 'gorjeti'). Glagol *разойтись / расходиться* ima značenja 'razići se / razilaziti se; otići / odlaziti u različitim smjerovima; (po)trošiti se, nesta(ja)ti'. Somatizam *сердце* unutar idiomatskog izraza *сердце расходилось* aktualizira značenje čovjekovih emocija i raspoloženja, a kada se emocije u čovjeku razdvoje, odnosno odu na različite strane, on se nađe u nedoumici te osjeća nemir. Sastavnice *сердце* i *душа* idiomatskog izraza *сердце (душа) не на месте* predstavljaju emocionalni centar čovjeka. Komponenta *не на месте* 'nije na mjestu' odnosi se na prostorni kod kulture te djeluje kao jedinica poretka jer u mitologiji „odsutnost“ duše i srca na njihovom „uobičajenom“ mjestu označava narušen poredak stvari i ukazuje na nešto loše za čovjeka. Idiomatski je izraz nastao na metafori koja nedostatak duševnog mira uspoređuje s „odsutnošću“ duše ili srca u dijelu tijela u kojem se inače nalaze (Фразеологический словарь русского языка). Na negativne se emocije gleda kao na stanja s kojima se čovjek teško nosi i zbog toga su povezane sa svojevrsnim pritiskom ili teretom kao što je kamen (rus. *камень*). Intenzivan osjećaj tjeskobe povezan je i s prestankom rada, tj. kucanja srca kao organa - *замирание* 'zamiranje, zaustavljanje, nestajanje, gubljenje

prestajanje rada, klonulost', *замирающий* 'koji zamire, nestaje, prestaje raditi, klone, koji se zaustavlja'. Kako bi se shvatila motiviranost idiomatskog izraza *кошки скребут на сердце (на душе)*, osim glagolske komponente *скрести* koja ukazuje na nanošenje fizičke boli, pozornost treba obratiti i na sastavnicu *кошки* 'mačke'. U vjerovanjima većine europskih naroda mačka se povezivala s mračnim, zlim silama, a ovu asocijaciju podupire komponenta *скребу* 'grebu' koja u svijesti evocira sliku mačjih kandži. Slikovitost idiomatskog izraza formirana je na osnovi metafore koja stanje tjeskobe uspoređuje s bolom koji se javlja kada se čovjeku nanose sitne rane (Фразеологический словарь русского языка).

Strah

12. С упавшим сердцем – osjećajući strah, užas
13. Сердце (душа) в пятки уходит / ушло (ушла) – jako se prestrašio *tko*, osjetio je (osjeća) veliki strah *tko*
14. Сердце дрожит как (словно) овечий хвост – osjeća strah *tko*, uplašen je *tko*
15. Сердце ёкает / ёкнуло <в груди> – osjeća strah, iznenadnu tjeskobu *tko*, ima loš predosjećaj *tko*
16. Сердце закатилось / закатывается – osjeća silni strah *tko*
17. Сердце замерло / замирает – 1. osjeća intenzivan strah *tko*, ima loš osjećaj u vezi s nečim *tko*, 2. doživljava blaženstvo, mir, osjećaj radosti *tko*
18. Сердце заходится / зашло – 1. osjeća se neugodno *tko*, osjeća strah, užas *tko*, 2. osjeća ushit *tko*, ushićen je *tko*
19. Сердце заholонуло - drhti od straha *tko*
20. Сердце оборвалось / обрывается (оторвалось / отрывается) – osjeća iznenadni strah, nemir *tko*
21. Сердце падает / упало – jako se prestrašio *tko*, osjetio je (osjeća) veliki strah, nelagodu *tko*
22. Сердце покатилося / покатится – osjetio je iznenadni strah, očaj *tko*

Uz prestanak rada srca kao organa, osim tjeskobe, povezan je i osjećaj straha: *захолонуть* 'zamrijeti', *замирать* 'zimirati', *зайтись* / *заходиться* 'obamrijeti / obamirati, zamrijeti / zimirati'. Budući da je drhtanje najčešća manifestacija straha u ljudskom tijelu, frazeološko značenje idiomatskih izraza s glagolskim sastavnicama *дрожать* 'drhtati, tresti se' i *ёкать*

'drhtati, stezati se' vrlo je lako shvatljivo. Unutar idiomatskog izraza *сердце дрожит как (словно) овечий хвост* pronalazimo još jednu frazeološku jedinicu – *овечий хвост* (dosl. 'ovčji rep') sa značenjem 'kukavica, plašljivac'. U različitim mitopoetskim sustavima simbolička značenja ovce odlikuju se ustaljenošću i jedinstvom – plašljivost, stidljivost, nemoćnost, pasivnost, strpljivost, jednostavnost, nevinost, nježnost, požrtvornost (Энциклопедия мифологии). Prema mitološkim predodžbama mnogih naroda duša i srce moraju se nalaziti u određenom dijelu ljudskog tijela, najčešće u grudima, i njihovo je pomicanje izrazito neugodno i štetno za čovjeka. Stanje osobe čiji su duša ili srce otišli u pete (*в пятки уходит / ушло (ушла)*) blizu je smrti jer su pete najudaljenije mjesto od grudi (centra čovjekova tijela). Idiomatski je izraz u cjelini stvoren na prostornoj metafori kojom se gubitak emocionalne ravnoteže i samokontrole u čovjeku uspoređuje s premještanjem duše ili srca u pete (periferiju ljudskog tijela). Slikovitost idiomatskih izraza *с упавшим сердцем, сердце оборвалось, сердце падает / упало, сердце покатилося / покатится* i *сердце закатилось / закатывается* temelji se na mitološkoj ideji o sposobnosti srca da se kreće i pomiče unutar tijela, a na to pomicanje ukazuju komponente *упавший* 'koji je pao, koji se srušio', *падать / упасть* 'padati / pasti, (s)rušiti se', *оборваться* 'otkinuti se; omaknuti se, srušiti se', *закатиться / закатываться* 'otkotrlja(va)ti se; zaći / zalaziti; otići / odlaziti', *покатиться* 'zakotrljati se, otkoturati se; poći'. „Odsutnost“ srca na „odgovarajućem“ mjestu (u grudima) te njegovo pomicanje označava kršenje normalnog slijeda događaja te dovodi do negativnih stanja i osjećaja kao što je strah (Фразеологический словарь русского языка).

Tuga, patnja

23. Ад кромешный на сердце (на душе) – izrazito je teško *komu*
24. Как (будто) ножом по сердцу – o osjećaju iznenadne duševne boli
25. Свинец на сердце (душе) – o teškom, mučnom duševnom stanju
26. Сердце (душа) болит – osjeća veliku tugu *tko*, teško je *komu*, očajan je *tko*
27. Сердце (душа) надрывается – pati od tuge, duševne boli *tko*
28. Сердце (душа) разрывается / рвётся <на части> – proživljava duboku žalost, tugu *tko*
Сердце заныло / ноет – 1. proživljava tugu i duševnu bol *tko*, teško, mučno je *komu*, 2. uznemiren i potresen je *tko*
29. Сердце защемило / щемит – osjeća se tužno *tko*

30. Сердце изнывает / изныло – trpi, pati, osjeća duševnu bol *tko*
31. Сердце обмерло / обмирает – pod utjecajem snažnih negativnih osjećaja, šoka je *tko*
32. Сердце рвётся пополам – jako pati, тугује *tko*
33. Сердце сжалось / сжимается – postaje / postalo je jako teško *komu*
34. Тяжело на сердце – žalosti se *tko*, туžан, žalостан, nerасположен je *tko*
35. Сердце кровью обливается / облилось – osjeća veliku тугу *tko*, neizdrživo teško je *komu*, очајан je *tko*

Slikovitost idiomatskog izraza *ад кромешний на сердце (на душе)* temelji se na metafori koja uspoređuje pakao (rus. *ад*), kao mjesto vječnih muka i simbola užasa i strave, s mučnim i teško podnošljivim osjećajem tuge. Budući da su tuga i patnja osjećaji uzrokovani emocionalnom boli, unutar ovog koncepta uz somatizam *сердце* najčešće susrećemo glagolske komponente sa značenjem fizičke boli (*болеть* 'boljeti', *надрываться* 'derati se, parati se, cijepati se', *разрываться* 'cijepati se, trgati se', *рваться* 'cijepati se, derati se, trošiti se') i duševne boli (*изныть / изнывать* '(na)patiti se, (iz)mučiti se'). Povezanost tuge s nanošenjem fizičke boli uočava se i u idiomatskom izrazu *как (будто) ножом по сердцу* u kojemu sastavnica *нож* 'nož' označava instrument za rezanje i ranjavanje, tj. nanošenje fizičkih ozljeda. Za izražavanje tuge koristi se i krv kao tjelesna tekućina koja istječe uslijed ozljede ljudskoga tijela. Komponente *кровь* 'krv' i *обливаться* 'polijevati se' odnose se na fizički kod kulture, a idiomatski je izraz nastao na osnovi metafore koja uspoređuje krv sa suzama, a osjećaj tuge i suosjećanja s „plačem srca“ (jer se krv često uspoređuje s vodom) (Фразеологический словарь русского языка). Tuga se, kao i tjeskoba i nemir, povezuje s pritiskom / tiskanjem srca na koje ukazuju glagolske komponente *щемить* 'stezati, pritiskivati' i *сжиматься* 'stiskati se, stezati se' te leksem *свинец* 'olovo; metak' u idiomatskom izrazu *свинец на сердце (душе)*. Na temelju metafore koja pritisak i teret uspoređuje s mukom i patnjom nastaje i izraz *тяжело на сердце*. Prilog *тяжело* 'teško' prvenstveno se odnosi na težinu kao silu / masu, no unutar ovog idiomatskog izraza u prvi plan dolazi poveznica s nepodnošljivošću i mukom. Kao i prethodna dva koncepta negativnih osjećaja, i tuga se izražava prekidom rada srca – *обмереть / обмирать* 'obamrijeti / obamirati'.

Ljutnja, bijes

36. В сердцах – u stanju srdžbe, bijesa, ljutnje

37. Держать (иметь) сердце – *žarg.* ljutiti se, srditi se, biti uvrijeđen
38. Отвести сердце – 1. smiriti se, pronaći utjehu, mir, 2. istresti, iskaliti bijes, ogorčenost i sl. na komu
39. С сердцем – u stanju srdžbe, bijesa, ljutnje (reći, učiniti *što*)
40. С сердцов – u stanju razdraženosti, u naletu gnjeva
41. Сердце берёт / взяло – ljut je, bijesan je *tko na koga*
42. Сердце закипело / кипит – preplavljen je ljutnjom, ogorčenošću, uzrujanošću *tko*
43. Скрывать / сорвать сердце – iskaliti se / iskaljivati se *na komu*, osloboditi se / oslobađati se ljutnje

Budući da je u suvremenom ruskom jeziku etimološka veza između korijena СЕРДЦ(е) i СЕРД(итый) izgubljena, treba obratiti posebnu pozornost na primjere upotrebe riječi *сердце* u kontekstima u kojima je ta veza jasno izražena (Чжоу, 2017: 60); koncepti ljutnje, bijesa, gnjeva izraženi su idiomatskim izrazima: *в сердцах, с сердцем, с сердцов, держать (иметь) сердце, сердце берёт / взяло, сердце закипело / кипит, отвести сердце и скрывать / сорвать сердце*. Dakle, unutar ovog koncepta u prvi plan dolazi jedno od prenesenih značenja leksema *сердце*, a to je 'ljutnja, bijes, srdžba'. No, unutar nekih idiomatskih izraza, osim somatizma *сердце*, i glagolske komponente upućuju na stanje ljutnje i bijesa. Frazeološko značenje idiomatskog izraza *сердце закипело / кипит* može se razumijeti i iz prenesenog značenja glagolske komponente *кипеть* 'kipjeti, ključati', a to je 'biti obuzet snažnim osjećajima', dok glagolska komponenta *скрывать / сорвать* 'iskaliti / iskaljivati' znači i 'dati oduška svojem unutrašnjem stanju', tj, odnosi se na istresanje / izbacivanje bijesa, gnjeva.

Povreda, uznemiravanje drugoga

44. Вынимать / вынуть сердце – uznemiravati, mučiti *koga*
45. Вырывать / вырвать из сердца (из души) – prisiliti / prisiljavati sebe da se zaboravi *tko*, prisiliti / prisiljavati sebe na zanemarivanje *koga*
46. Надирать сердце (душу) – biti uzrok duševnih boli, patnje *komu*
47. Нож в сердце – učiniti, uzrokovati bol, patnju *komu*
48. Разбередить / бередить сердце – podsjetiti / podsjećati *koga* na nešto teško, bolno, obnoviti / obnavljati čije bolne uspomene

49. Разбить / разбивать сердце – (u)činiti nesretnim *koga*, jako (o)žalostiti *koga*, nanijeti / nanositi duševnu bol *komu*
50. Ужалить в сердце – iznenada nanijeti bol, neugodu *komu*

Koncept povrede označava uzrokovanje tuge i izazivanje nemira, a kako je već spomenuto, nemir i tuga povezani su s pomicanjem srca s njegova uobičajenog mjesta u tijelu. Tako se i u idiomatskim izrazima ovog koncepta upotrebljavaju glagolske komponente koje ukazuju na odsutnost srca u grudima, no u ovim se slučajevima srce nije premjestilo „samo“, već ga je prisilno pomaknula druga osoba: **вынуть / вынимать** '(iz)vaditi, uzeti / uzimati, izvući / izvlačiti', **вырвать / вырывать** '(iš)čupati, istrgnuti / trgati, izvući / izvlačiti; (iz)vaditi'. Budući da povreda, koja označava nanošenje duševne boli, može označavati i fizičku ozljedu, unutar ovih idiomatskih izraza najčešći su glagoli povezani s fizičkim traumama (**надрывать** 'parati, cijepati, derati', **разбередить / бередить** 'nadraži(va)ti; (za)grepsti', **разбить / разбивать** 'razbi(ja)ti, (s)lomiti, (raz)lupati; (raz)rušiti', **ужалить** 'ubosti; ujesti') te imenička sastavnica **нож** 'nož, hladno oružje'.

Bez volje, bez želje

51. С тяжёлым (стеснённым) сердцем – nerado, teško, nevoljko
52. Сжав сердце – pod prisilom, protiv svoje volje
53. Скрепя сердце – nerado, teško, nevoljko (raditi *što*)

Frazeološko značenje idiomatskih izraza ovog koncepta razvilo se na osnovi metafore koja nevoljkost povezuje i uspoređuje s psihoemocionalnim pritiskom, tj. stiskanjem srca u neugodnim situacijama. Pridjev **тяжёлый** 'težak' prije svega označava veliku težinu, a **стеснённый** znači 'stiješnjen, pritisnut, ograničen'. Glagolske komponente također ukazuju na svojevrsni pritisak - **сжать** 'stisnuti, stegnuti', **скрепить** 'čvrsto spojiti, pričvrstiti, učvrstiti'.

Nesvidanje

54. Не по сердцу (душе) – ne sviđa se, ne odgovara *komu što*
55. Сердце (душа) не лежит – nema interesa, naklonosti, povjerenja, simpatije *tko prema komu*

56. Сердце не принимает – ne sviđa se *komu što*

Frazeološko značenje idiomatskog izraza *ne po serdцу* temelji se na sinegdohi, najstarijem metonimijskom poistovjećivanju dijela i cjeline: srce, kao neodvojivi dio cjeline, zamjenjuje čovjeka. Prijedlog **по** ima značenje mjere, a idiomatski izraz kao cjelina ima ulogu etalona, tj. mjerila koliko neka situacija ili ljudi odgovaraju, u ovom slučaju ne odgovaraju, čovjeku. Značenje glagolske komponente **лежать** 'ležati' u ovom se primjeru može usporediti sa značenjem ovog glagola na hrvatskom jeziku 'razumijeti; zanimati; svidati se' (npr. *To mi leži*. 'Taj mi posao ide od ruke, u to se razumijem.', *Nikad mi nije legla*. 'Nikad mi se nije svidjela.'). Frazeološko značenje trećeg idiomatskog izraza razvilo se na osnovi poveznice odbacivanja / neodobravanja i nesviđanja. Situacija u kojoj čovjekovo srce, kao ukupnost njegovih emocija, nešto ne prihvaća, tj. odbacuje dovodi do nedostatka simpatije, odnosno nesviđanja (**принимать** 'primati; prihvaćati, usvajati').

Nastanak negativnih osjećaja

57. Закрадываться в сердце (в душу) – nezamjetno, nehotice se pojaviti, nastati u svijesti (o negativnim osjećajima, mislima)

Idiomatski izraz opisuje situaciju u kojoj osoba u sebi otkriva ne sasvim osvještene te nenamjerno nastajuće osjećaje ili misli koje ga uznemiruju. Na primjer, *Ужасное сомнение закралось в сердце генерала* 'Strašna se sumnja uvukla u srce generala', *Тревожное чувство закралось в сердце Лизы* 'Osjećaj tjeskobe uvukao se u Lizino srce', *В ее сердце уже закралась жалость к стоявшей перед ней плачущей бывшей подруге*. 'U srce joj se već uvuklo sažaljenje prema uplakanoj bivšoj prijateljici koja je stajala pred njom.'. Idiomatski je izraz nastao na antropomorfnoj metafori koja uspoređuje prodiranje osjećaja i misli u dušu i srce čovjeka s njihovim neprimjetnim pojavljivanjem u njegovoj svijesti (**закрадываться** 'ušuljavati se, uvlačiti se; neprimjetno izbijati') (Фразеологический словарь русского языка).

5.2. Pozitivni osjećaji

Radost

58. Легко на сердце – sretan je *tko*, osjetio je radost, sreću *tko*

59. Сердце радуется – osjeća radost *tko*

Kako se prilog *тяжело* 'teško' povezuje s negativnim osjećajima tuge i tjeskobe, tako se prilog suprotnoga značenja *легко* 'lako' povezuje sa suprotnim konceptom, tj. radošću. Ovaj prilog ukazuje na odsutnost tereta ili vanjskog pritiska na srce. Nastanak frazeološkog značenja idiomatskog izraza *сердце радуется* vrlo je lako shvatljivo iz značenja glagola *радоваться* 'radovati se, veseliti se', a temelji se na sinegdohi *srce (dio) = čovjek (cjelina)*.

Olakšanje, smirenost

60. Камень с сердца (с души) свалился – osjeća duševno olakšanje, izbavljenje od nečega što guši, tišti, stvara nelagodu *tko*

Отвести сердце – 1. smiriti se, pronaći utjehu, mir, 2. istresti, iskaliti bijes, ogorčenost i sl. *na komu*

61. Отдыхать / отдохнуть сердцем (душой) – nalaziti, naći duhovni mir

62. Отлегло / отошло от сердца – laknulo je *komu*, osjetio je olakšanje *tko*

Сердце замерло / замирает – 1. osjeća duboku tugu ili intenzivan strah *tko*, ima loš osjećaj u vezi s nečim *tko*, 2. doživljava blaženstvo, mir, osjećaj radosti *tko*

63. Сердце отходит / отошло – prestaje brinuti, smiruje se *tko*

Teret i pritisak na čovjekov emocionalni svijet znakovi su negativnih osjećaja, dok nestanak istih ukazuje na pozitivne osjećaje kao što su spokoj i olakšanje. U idiomatskom izrazu *камень с сердца (с души) свалился* leksem *камень* 'kamen' predstavlja teret na srcu, a glagolska komponenta *свалиться* 'srušiti se, pasti, svaliti se' ukazuje na rasterećenje (kamen je pao sa srca). Na olakšanje i opuštanje ukazuje i glagol *отдохнуть / отдыхать* sa značenjem 'odmoriti / odmarati se'. Unutar idiomatskog izraza *отвести сердце* somatizam *сердце* aktualizira značenje ljutnje i bijesa, a njegova je slikovitost nastala na temelju metafore koja uspoređuje uklanjanje ljutnje s olakšanjem i spokojem (*отвести* 'odvesti; ukloniti, udaljiti'). Komponenta *отлегло* odnosi se na prostorni kod kulture - *отлечь* znači 'osjetiti olakšanje, laknuti'. U suvremenom ruskom jeziku ovaj se glagol obično koristi uz riječi *сердце* i *душа*. Slikovitost idiomatskog izraza nastala je na osnovi antropo-prostorne metafore koja smirenost i olakšanje uspoređuje s fizičkom boli koja porušta (Фразеологический словарь русского языка). Kao što je već spomenuto,

ubrzan rad srca upozorava na nemir, uzbuđenje ili uzrujanost, a usporen rad ovog organa ukazuje na smirenje. Glagol **замирать** 'zamirati' označava nestajanje i gašenje, odnosno usporenje kucanja srca. Unutar idiomatskog izraza *сердце отходит / отошло* glagolska komponenta **отойти / отходить** aktualizira značenje 'doći / dolaziti k sebi, umiri(va)ti se'.

Uzbuđenje, ushićenost

64. Сердце взыграло – doživio je snažan i neočekivan osjećaj radosti, ushićenja, neobjašnjivog uzbuđenja *tko*

Сердце заходится / зашлось – 1. osjeća se neugodno *tko*, osjeća strah, užas *tko*, 2. osjeća ushit *tko*, ushićen je *tko*

65. Сердце запрыгало / прыгает – silno se uzбудio *tko*

Glagolska komponenta **взыграть** ima dva značenja 'uzavreti, uzburkati se; fig. razigrati se, razveseliti se', a unutar idiomatskog izraza *сердце взыграло*, nastalog na temelju sinegdohe *srce=čovjek*, aktualizira svoje drugo (figurativno) značenje. Glagol **прыгать** 'skakati, skakutati' označava hod živahnim koracima, a živahnost uključuje veselje, zanos i ushićenje. Glagolska sastavnica **зайтись / заходиться** 'ukočiti se; obamrijeti / obamirati, zamrijeti / zamirati' ukazuje na to da srce može stati, tj. prestati kucati i od naleta snažnog uzbuđenja ili ushita.

Zadovoljstvo, ugodna

66. Как (будто, словно, точно) маслом по сердцу – vrlo ugodno je *što*, pruža veliko zadovoljstvo, užitak *što*

Slikovitost ovog idiomatskog izraza nastala je na temelju metafore koja uspoređuje maslac (*масло*), tj. mazanje maslaca s ugodom. Kada je nešto premazano ili podmazano masnim proizvodom kao što je maslac, postaje glatko. Koncept glatkoće usko je povezan s odsutnošću problema i nepritika, što stvara zadovoljstvo i ugodu.

Ljubav, zaljubljenost, privrženost

67. Войти в сердце (в душу) – postati voljen od strane nekoga, pobuditi osjećaj duboke naklonosti
68. Дама сердца – *šalj.* draga, predmet ljubavi, obožavanja
69. Друг сердца – voljen, ljubljen, drag, omiljen
70. Находить / найти доступ (дорогу, путь) к сердцу – izazvati nečiju naklonost, ljubav, simpatiju i sl.
71. Отдавать / отдать <своё> сердце – pristati na brak
72. Открывать / открыть сердце – 1. izjaviti ljubav *komu*, 2. ispovjediti / ispovijedati se *komu*, izjadati se / jadati se *komu*, povjeriti se / povjeravati se *komu*
73. Покорять / покорить сердце – potaknuti ljubav prema sebi, natjerati *koga* da zavoli
74. Предлагать / предложить руку и сердце – (za)prositi, predložiti / predlagati brak
75. Сердце растаяло / тает – 1. postaje / postao je nježan, osjećajan *tko*, 2. ne može odoljeti nečijem šarmu tko

U sastavu idiomatskih izraza koji se odnose na zadobivanje tuđe ljubavi nalazimo glagole sa značenjem prodiranja ili zauzimanja: **войти** 'ući, stupiti kamo; zabosti se', **покорить** 'pokoriti, osvojiti, pobijediti'. Značenje prodiranja, tj. ulaska ima i izraz **найти / находить доступ, дорогу, путь** 'naći / nalaziti, pronaći / pronalaziti prilaz / pristup / ulaz, put / cestu'. Slikovitost idiomatskih izraza s tim sastavnicama nastala je na metafori koja uspoređuje ulazak i zauzimanje čovjekova srca kao središta ljubavi s poticanjem i pobuđivanjem pozitivnih osjećaja prema njegovu osvajaču. Slikovitost idiomatskog izraza **открывать / открыть сердце** temelji se na antropro-spornoj metafori koja čovjekov unutarnji svijet, tj. njegovo srce uspoređuje s tajnim osobnim prostorom skrivenim od vanjskih pogleda. Obično se osoba ogoljuje, tj. otkriva svoje najdublje misli i osjećaje drugome u iznimnim slučajevima ukazujući mu najveće povjerenje i privrženost (Фразеологический словарь русского языка). Prijedlog za stupanje u brak, tj. prosidba dolazi od muškarca, a suglasnost ili nesuglasnost s prosidbom dolazi od žene (njenih roditelja, skrbnika itd.). Dakle, idiomatski izraz **предлагать / предложить руку и сердце** sa značenjem 'zaprostiti, predložiti stupanje u brak' upotrebljava se u odnosu na muškarca, a **отдавать / отдать руку и сердце** sa značenjem odgovora na prosidbu odnosi se na ženu (njezine roditelje, srbnike itd.) (Попова, 2009: 324). Ovdje uz somatizam **сердце**, koji označava centar ljubavi, nalazimo i somatizam **рука** 'ruka' koji je u ovom slučaju povezan sa samim činom prošnje. Naime, pri prošnji

se na ruku djevojke stavlja prsten s očekivanjem obostrane ljubavi i pristanka na brak. Značenje glagola *растаять / таять* '(ras)topiti se, (o)topiti se' povezano je s popuštanjem pod utjecajem topline i nemogućnošću odupiranja istoj. Zajedno sa somatizmom *сердце*, koji označava centar ljubavi u čovjeku, ovaj idiomatski izraz stvara frazeološko značenje 'ne moći se oduprijeti nečijem šarmu'. Leksem *дама* 'dama, gospođa' ukazuje na otmjenost i profinjenost ženske osobe. Kada neka osoba postane dama srca (*дама сердца*), znači da je osvojila naklonost njegova vlasnika. Frazeološko se značenje na sličan način razvilo i u idiomatskom izrazu *друг сердца* (dosl. 'prijatelj srca').

Sviđanje, simpatija

76. *Пасть / запасть на сердце* – silno se svidjeti *кому*, osvojiti nečije misli

77. *По сердцу* – sviđa se, odgovara *кому што*

78. *Прийтись по сердцу* – svidjeti se *tko кому*

Glagol *пасть / запасть* 'pasti' s prijedlogom *на* ima značenja 'zadržati se, zaustaviti se na čemu; pojaviti se, doći'. Iz situacije u kojoj netko ili nešto „padne“ na čovjekovo srce, tj. pojavi se i zadrži u njegovim mislima i osjećajima, nastalo je frazeološko značenje 'svidjeti se, osvojiti misli'. U osnovi slikovitosti idiomatskog izraza *но сердцу* leži sinegdoha kojom se poistovjećuju dio (srce) i cjelina (čovjek). Prijedlog *но* ima značenje mjere, a idiomatski izraz kao cjelina ima ulogu mjerila koliko određene situacije, stanja ili ljudi odgovaraju čovjeku (Фразеологический словарь русского языка). Frazeološko značenje trećeg idiomatskog izraza također je nastalo na temelju sinegdoha *srce=čovjek* jer kada nešto odgovara srcu, zapravo se sviđa čovjeku u cjelini (*прийтись* 'pristajati, odgovarati').

Razumijevanje

79. *Заглядывать в сердце (в душу)* – pokušati razumjeti nečije najskrovitije misli, osjećaje

80. *Читать в сердце (в душе)* – pogoditi / pogađati nečije misli, želje, raspoloženja i sl.

Glagolska komponenta *заглядывать* 'zavirivati, pogledavati' uz somatizam *сердце*, koji unutar idiomatskog izraza označava čovjekov svijet misli i emocija, odnosi se na dublje upoznavanje i razumijevanje najskrivenijih misli i osjećaja neke osobe. Glagol *читать* 'čitati'

također je povezan s razumijevanjem (napisanoga), no uz somatizme *сердце* i *душа* ima značenje razumijevanja tuđih misli, raspoloženja, želja i sl.

S voljom, sa željom

81. С лёгким сердцем – bez razmišljanja, bez ikakvog straha, tjeskobe, prisile

Ovaj je idiomatski izraz nastao na temelju metafore koja uspoređuje spokojno emocionalno stanje čovjeka s lakoćom i neopterećenošću srca kao centra svih njegovih emocija i misli (*лёгкий* 'lak').

5.3. Karakter čovjeka

Sažaljenje, samilost

82. Сердце (душа) перевёртывается / переворачивается – osjeća sažaljenje, samilost *tko prema komu*, suosjeća *tko s kim*

Budući da je sažaljenje osjećaj žalosti prema nesreći drugoga, pri nastanku osjećaja sažaljenja također se uočava pomicanje srca (*перевёртываться / переворачиваться* 'prevrtati se'). Ovaj je idiomatski izraz nastao na metafori koja premještanje srca kao centra ljudskih osjećaja uspoređuje s nastankom osjećaja tuge i žalosti.

Dobrota, osjećajnost

83. Большого сердца – dobar, osjećajan, suosjećajan, pun razumijevanja je *tko*

84. Большое сердце – ima snažan emocionalni potencijal *tko*, dobar, suosjećajan je *tko*

85. Золотое сердце – dobar, častan, pun razumijevanja je *tko*

86. От доброго сердца – dobronamjerno, bez loših i skrivenih namjera

Сердце растаяло / тает – 1. postaje / postao je nježan, osjećajan tko, 2. ne može odoljeti nečijem šarmu *tko*

Za opisivanje koncepta dobrote i osjećajnosti unutar idiomatskih izraza nalazimo sastavnice povezane s veličinom srca (*большой* 'velik') te materijalom od kojeg je načinjeno

(*золотой* 'zlatni'). Slikovitost idiomatskih izraza *большого сердца*, *большое сердце* i *золотое сердце* leži u metafori koja veličinu i dragocjen materijal kao što je zlato uspoređuje s čovjekovim vrlinama, tj. dobrotom. Frazeološko značenje idiomatskog izraza *от доброго сердца* razumije se iz značenja komponente *добрый* 'dobar', a slikovitost se temelji na sinegdohi *srce=čovjek* (onaj tko ima dobro srce, dobar je čovjek). Glagolska komponenta *растаять* / *таять* ima značenje '(ras)topiti se, (o)topiti se', odnosno 'prijeći / prelaziti u tekuće stanje pod djelovanjem topline'. Slikovitost idiomatskog izraza *сердце растаяло* / *тает* počiva na metafori koja fizičku toplinu uspoređuje s toplinom u prenesenom smislu, tj. nježnošću i osjećajnošću.

Zloba, bezosjećajnost

- 87. Быть без сердца – bezosjećajan, ravnodušan je *tko*, nema suosjećanja *tko*
- 88. Каменное сердце – bezosjećajan je *tko*
- 89. Нет сердца – nema suosjećanja *tko*
- 90. Сердце обросло мохом – postao je bezosjećajan, beščutan *tko*

Idiomatski izrazi *быть без сердца* i *нет сердца* povezani su s metaforičkom odsutnošću srca u čovjeku, a čovjek bez srca (centra emocija) shvaćen je kao okrutan i zloban. I za opisivanje zlobe unutar idiomatskih izraza uočavamo sastavnice povezane s materijalom od kojeg je srce načinjeno, no u ovom se slučaju ne radi o dragocjenim materijalima, već o tvrdom i krutom materijalu kao što je kamen (*каменное сердце*). Izraz *обрасти мохом* ima značenja 'obraсти mahovinom; fig. zapustiti se, oronuti'. Poznato je da mahovina naraste u područjima koja nisu održavana, pa je slikovitost idiomatskog izraza *сердце обросло мохом* osnovana na metafori koja uspoređuje zapuštanje i nemar s bezosjećajnošću.

Hrabrost

- 91. Смелое (храброе) сердце – hrabar, neustrašiv je *tko*

Ovaj je idiomatski izraz nastao na metonimijskom odnosu *dio (srce) – cjelina (čovjek)*. Sastavnica *смелый* / *храбрый* 'smion, hrabar' odnosi se na somatizam *сердце*, no zapravo opisuje cijeloga čovjeka i njegov karakter.

Buran karakter

92. Сердце воробьиное – beznačajna osoba burnog karaktera

Sastavnica **воробьиный** 'vrapčji' odnosi se na vrapce, male ptice siva perja iz porodice vrabaca. Frazeološko značenje ovog idiomatskog izraza razvilo se iz poveznice *vrapčji-malen* (beznačajnost), a somatska sastavnica *сердце* aktualizirala je značenje srdžbe (buran karakter).

Iskrenost

93. От всего сердца – potpuno iskreno, otvoreno

94. От чистого сердца – potpuno iskreno, bezazleno; dobronamjerno

95. Положа руку на сердце – sasvim iskreno, otvoreno (govoriti, reći, odgovoriti i sl.)

96. С открытым сердцем (душой) – bez predrasuda; iskreno, otvoreno (odnositi se *prema* *komu*, raditi *što* i sl.)

97. С чистым сердцем – iskreno, u potpunosti otvoreno

Sastavnica **весь** 'sav, cio, čitav' seže do arhetipske, tj. najstarije opozicije *cjelina (sve) – dio*. Idiomatski izraz *от всего сердца* formiran je na osnovi metafore koja uspoređuje cjelovitost izražavanja emocija s jedinstvom, usklađenošću cjelokupnog unutarnjeg života srca (Фразеологический словарь русского языка). Slikovitost idiomatskog izraza *положа руку на сердце* povezana je s gestom popraćenom uvjeravanjima u iskrenost i istinu onoga što je rečeno. Ruka osobe ovdje ima funkciju pokazivanja na srce, tj. na činjenicu da sve što sugovornik kaže dolazi iz čistoga srca (Попова, 2009: 324), odnosno iskrenih namjera. Slikovitost idiomatskih izraza *от чистого сердца* i *с чистым сердцем* temelji se na metafori koja čistoću i urednost uspoređuje s moralnom čistoćom i iskrenošću (**чистый** 'čist, uredan; fig. čestit, pošten, istinoljubiv'). Frazeološko značenje idiomatskog izraza *с открытым сердцем (душой)* vrlo je lako razumljivo jer se *iskren* definira kao 'koji otvoreno izražava ili govori ono što misli i osjeća, otvoren' (**открытый** 'otvoren').

Emotivno djelovanje na druge

98. Взять / брать за сердце (за душу) – snažno emotivno djelovati *na koga*, ganuti *koga*
99. Входить в сердце (в душу) – značajno utjecati *na koga*, potresti *koga*
100. Дойти / доходить до сердца – potresti, dirnuti *koga*
101. Размягчить сердце – učiniti osjećajnijim, obzirnijim *koga*
102. Тронуть / трогать сердце – duboko ganuti, uznemiriti *koga*

Glagolske komponente **взять / брать** 'uzeti / uzimati; obuzeti / obuzimati; uhvatiti / hvatati' i **тронуть / трогать** 'dodirnuti / dodirivati' odnose se na fizički dodir. Slikovitost idiomatskih izraza **взять / брать за сердце (за душу)** i **тронуть / трогать сердце** nastala je na temelju metafore koja fizički kontakt sa srcem uspoređuje s emotivnim utjecajem, tj. djelovanjem na čovjekove misli i osjećaje. Slikovitost idiomatskih izraza **входить в сердце (в душу)** i **дойти / доходить до сердца** počiva na metafori kojom se fizički ulazak u srce (**входить** 'ulaziti, prodirati', **дойти** 'doći, doprijeti') uspoređuje s omogućenim pristupom ljudskim osjećajima, tj. mogućnošću djelovanja na iste. Idiomatski izraz **размягчить сердце** izvire iz opozicije **mekoća – tvrdoća** (osjećajnost – strogost) i metafore kojom se mekoća uspoređuje s nježnošću (**размягчить** 'omekšati; fig. raznježiti').

Preplavljenost osjećajima

103. Давать / дать волю сердцу – dopustiti si sentimentalnost, preplavljenost osjećajima
104. От полноты сердца (души) – od priljeva osjećaja, od obuzetosti osjećajima

Izraz **дать волю** znači 'prestati se (s)uzdržavati' pa se tako slikovitost idiomatskog izraza **давать / дать волю сердцу** formirala na metafori koja uspoređuje prestanak obuzdavanja, tj. oslobođenje srca s dopuštanjem razvijanja osjećaja. Idiomatski izraz **от полноты сердца (души)** formiran je metaforom koja uspoređuje potpunost i ispunjenost srca s naletom / priljevom osjećaja te ima ulogu mjerila punine čovjekovih emocija, njegove iskrenosti i otvorenosti (**полнота** 'punina, ispunjenost').

Osobni doživljaj

105. В глубине сердца (души) – tajno, podsvjesno, unutar sebe, u mislima

106. Принимать / принять <близко> к сердцу – ozbiljno shvaćati *što*, shvaćati *što* kao veoma važno, emotivno reagirati *na što*
107. Писать кровью сердца – s dubokim osjećajima, uvjerenjem, doživjevši i propativši napisano, s dubokom iskrenošću (pisati)

Душа i *сердце* ukazuju na ukupnost ideja o emocionalnom središtu kao skrivenom području, a komponenta *глубина* 'dubina' proizlazi iz najstarije opozicije *unutarnji* – *vanjski*. Povezivanje komponenata u dubini odnosi se na prostorni kod kulture i u slikovitosti se idiomatskog izraza poima kao nešto pritajeno, intimno, nedostupno vanjskom promatranju (Фразеологический словарь русского языка). Slikovitost idiomatskog izraza *принимать / принять <близко> к сердцу* vrlo je jasna; *сердце* aktualizira značenje čovjekova unutarnjeg svijeta, svijeta emocija, a izraz *принимать / принять близко* ima značenje 'približiti (*što čemu*)'. Kada se neka situacija približi čovjekovim osjećajima, on je intenzivnije osjeća, tj. postaje mu vrlo važna i shvaća je ozbiljno. Doslovan prijevod idiomatskog izraza *писать кровью сердца* je 'pisati krvlju srca'. Njegova je slikovitost povezana sa situacijom u kojoj čovjek prolijeva svoju krv i prenosi je na papir pišući. Kako je prolijevanje krvi povezano s boli i patnjom, tako u osnovi idiomatskog izraza leži metafora kojom se pisanje krvlju svoga srca kao središta svih misli i emocija uspoređuje s iskrenošću, patnjom i unutarnjim proživljavanjem napisanoga.

Intenzivnost osjećaja

108. Вкладывать / вложить сердце (душу) – potpuno se predati *čemu*, činiti *što* s ljubavlju i strašću
109. Всем сердцем (душой) – 1. beskrajno, neizmjereno (vjerovati, voljeti i sl.), 2. silno, snažno (htjeti, očekivati i sl.)
110. До глубины сердца (души) – vrlo snažno, jako (uznemiriti, potresti, zadiviti itd.)

Slikovitost idiomatskog izraza *вкладывать / вложить сердце (душу)* temelji se na metonimijskom poistovjećivanju čovjeka i njegovog srca i duše. *Сердце* i *душа* označavaju personificirani čovjekov unutarnji svijet, njegovo emocionalno, moralno i duhovno „drugo ja“ (alter ego). Osim toga, *душа* simbolizira glavnu vrijednost – ljudsku osobnost, najbolje duševne i duhovne kvalitete koje se mogu i izgubiti i ponovno roditi. Sposobnost čovjeka da svoje

najbolje karakteristike utjelovi u „drugom“ (u drugoj osobi, ideji, stvari, umjetničkom djelu itd.) seže do drevnih ideja o premještanju duše, o kršenju granicama *svog–tuđeg prostora* i o unošenju sebe, svog prostora u tuđi, drugi. Idiomatski izraz *всем cepдцем* (*dyuoi*) proizlazi iz arhetipske opozicije *dio - cjelina (sve)* gdje se „cjelina“ doživljava kao nešto dovršeno, cjelovito, potpuno. Njegova slikovitost počiva na kvantitativnoj metafori u kojoj je odražena ideja o punini osjećaja i njihovoj usklađenosti koja negira bilo kakvo unutarnje proturječje, a idiomatski izraz u cjelini ima ulogu svojevrsne mjere punine čovjekovih osjećaja. Posljednji idiomatski izraz *до глубины cepдца* (*dyuu*) nastao je na prostornoj metafori koja snagu emocionalnog doživljavanja uspoređuje s dubinom njegova prodiranja u dušu i srce čovjeka, i u cjelini funkcionira kao mjerilo utjecaja nekog događaja na čovjekov unutarnji svijet.

6. Semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicama *gönül, kalp i yürek*

U ovom su poglavlju provedene semantička i konceptualna analiza idiomatskih izraza sa sastavnicama *gönül, kalp i yürek*. Semantičkom su analizom utvrđena njihova frazeološka značenja, razvoj tih značenja i slikovitost. Konceptualna analiza turskih idiomatskih izraza također je provedena prema primjeru konceptualne analize B. Kovačević (2012: 126). Konceptualnom analizom idiomatski su izrazi tematski, tj. konceptualno grupirani u nekoliko skupina koje daju uvid u to što se njima najčešće izražava te koje sfere ljudskog života i djelovanja obuhvaćaju (negativni osjećaji, pozitivni osjećaji, karakter čovjeka). Kao što je slučaj i kod analize ruskih idiomatskih izraza, ukoliko idiomatski izraz u turskom jeziku ima više značenja, utoliko je raspoređen u više koncepata, a podcrtano je ono značenje na temelju kojeg pripada tom konceptu. Ako frazeološko značenje idiomatskog izraza te njegov razvoj nisu lako razumljivi, naveden je primjer njegove upotrebe unutar rečenice (primjeri su preuzeti sa stranice „Dersimiz“¹²).

6.1. Negativni osjećaji

Tjeskoba, nemir, uzrujanost

¹² <https://www.dersimiz.com/>

1. Gönlüne dokunmak – uzruja(va)ti se
2. Kalbi sıkışmak - osjetiti / osjećati tjeskobu, gušenje
3. Yüreği (içi) erimek – biti zabrinut, uznemiren
4. Yüreği çarpmak – 1. ubrzano raditi ili lupati od uzbuđenja (o srcu), 2. biti uznemiren, nespokojan (zbog straha, tuge, zabrinutosti i sl.)
5. Yüreği delik – uznemiren, nespokojan
6. Yüreği göz göz olmak – jako brinuti, biti uznemiren
7. Yüreği kabarmak – 1. osjećati tjeskobu u grudima, 2. osjetiti, osjećati mučninu
8. Yüreği parlamak – uzbuditi se, uzrujati se
9. Yüreği sıkışmak (tıkanmak) – osjetiti / osjećati tjeskobu, uznemiriti se zbog nekog problema
10. Yüreğine inmek – 1. iznenada umrijeti, 2. jako se uzrujati zbog nekog lošeg događaja
11. Yüreğini kemirmek – biti uznemiren
12. Yüreğinin yağı (yağları) erimek – osjećati uznemirenost, brinuti se
13. Yürek çarpıntısı – briga, zebnja
14. Yürek darlığı – nespokoj, unutrašnji nemir, tjeskoba

Budući da se na negativne emocije gleda kao na stanja s kojima se osoba teško nosi, emocionalni stres i tjeskoba generalno uključuju vanjski pritisak uzrokovan opterećenjem tijela. Glagoli **sıkmak** 'stisnuti, pritiskati' / **sıkışmak** 'tiskati se; (pri)gnječiti se' primjer su vanjskog pritiska na srce: *kalbi / yüreği sıkışmak* (Baş, Büyükkantarcıoğlu, 2019: 283, 284). Za izražavanje osjećaja tjeskobe i nemira koriste se i glagoli povezani s fizičkim oštećenjem i boli: **dokunmak** 'dirnuti / dirati', **kabarmak** 'nabubriti', **kemirmek** '(iz)gristi', **parlamak** '(za)paliti se'. Vidimo da su idiomatski izrazi s navedenim glagolskim komponentama nastali na metafori koja uspoređuje fizički pritisak i bol s nastankom negativnih osjećaja u čovjeku. Na stanje tjeskobe i uznemirenosti ukazuje i ubrzan rad, tj. snažno lupanje ovog organa: *yüreği çarpmak, yürek çarpıntısı (çarpmak* 'udariti / udarati, lupiti / lupati', *çarpıntı* 'udaranje, titraj'), a s udaranjem je povezano i jedno od značenja glagolske komponente **inmek** 'udariti / udarati'. Uz glavno značenje '(ras)topiti se' glagol **erimek** ima i značenja '(o)slabiti, propasti / propadati; (po)trošiti se'. Slikovitost idiomatskih izraza *yüreği (içi) erimek* i *yüreğinin yağı (yağları) erimek* izvire iz metafore kojom se fizičko popuštanje i propadanje srca uspoređuje s emocionalnim slabljenjem, tj. pojavom zabrinutosti. Srce koje ima

rupe u sebi također ukazuje na osjećaj tjeskobe i nemira: *yüreği delik* (**delik** 'im. rupa, šupljina; prid. probušen, izbušen, rupičast') i *yüreği göz göz olmak* (**göz göz olmak** 'biti pun rupa, šupljina'). Frazeološko značenje tih dvaju idiomatskih izraza povezano je s idejom o cjelovitosti kao o nečemu što je potpuno, nedirnuto, neoštećeno i čemu ništa nije oduzeto. Slikovitost se tih idiomatskih izraza temelji na metafori koja fizička oštećenja srca uspoređuje s uznemirenošću i brigom unutar osobe. Slikovitost idiomatskog izraza *yürek darlığı* leži na metafori koja fizičko sužavanje srca (**darlık** 'suženost, smanjenost') uspoređuje s psihoemocionalnim pritiskom, tj. stiskanjem srca u neugodnim situacijama.

Strah

15. Kalbi ağzına gelmek – najednom se jako uplašiti
16. Kalbi yerinden oynamak (fırlamak) – 1. uzbuditi se, 2. uplašiti se
17. Yüreği ağzına gelmek – iznenada se uplašiti
18. Yüreği ağzında <olmak> – biti jako uplašen
19. Yüreği hop etmek (hoplamak, oynamak) – uznemiriti se uslijed straha
20. Yüreği kalkmak – 1. uzbuditi se, 2. prestrašiti se
21. Yüreği titremek – (za)brinuti se, osjetiti / osjećati strah
22. Yüreği ürpermek – jako se (u)plašiti
23. Yüreği yarılmak – jako se (u)plašiti
24. Yüreği yerinden oynamak – odjednom se uplašiti i uznemiriti
25. Yürek Selânik <olmak> – jako uplašen, kukavica

I u turskom se jeziku odražava mišljenje govornika da se srce u ekstremnoj situaciji kao što je strah može odmaknuti od svog uobičajenog mjesta, ali je smjer njegovog mogućeg kretanja, u odnosu na ruski jezik, suprotan. U turskom se jeziku srce od straha počinje kretati u smjeru odozdo prema gore, tj. iz grudi dolazi u usta (*ağzına gelmek*, *ağzında olmak*). Ubrzanje otkucaja srca i pomicanje iz grudi, do kojeg dolazi uslijed straha, izraženo je i glagolima: **yerinden oynamak** 'pomaknuti se, udaljiti se, napustiti postojeće mjesto', **yerinden fırlamak** 'brzo usta(ja)ti s mjesta', **hop etmek / hoplamak** 'skočiti / skakati', **kalkmak** 'usta(ja)ti, podići / podizati se'. Idiomatski izrazi s ovim glagolskim komponentama nastali su na metafori koja odsutnost i pomicanje srca s „odgovarajućeg“ mjesta u tijelu uspoređuje s negativnim osjećajima i stanjima kao što je strah.

Kako je fizička bol povezana s nastankom negativnih osjećaja u čovjeku, tako i kod izražavanja osjećaja straha nalazimo glagol povezan s fizičkim oštećenjem srca: **yarılmak** 'puknuti, (ras)cijepati se'. Strah je u idiomatskim izrazima s leksemom *yürek* izražen i glagolima **ürpermek** 'osjetiti / osjećati jezu, bojati se' i **titremek** '(za)drhtati, (za)tresti se (od straha)'. Motiviranost idiomatskog izraza *yürek Selânik* <*olmak*> (dosl. 'srce je Solun') povezana je s povijesnim događajima turskog naroda. Naime, ovaj je grad bio u rukama raznih vladara sve do 1246. godine kada je postao dijelom Bizantskog Carstva. Neprestano napadan od Turaka Osmanlija, očajni se grad predao Veneciji 1423. godine, ali ga je osmanski sultan Murat II. zauzeo strašnim masakrom 1430.g. Solun je pao pod Osmansko Carstvo i ostao njegovim dijelom još gotovo sljedećih pet stoljeća. Grad je 1912. zauzela grčka vojska tijekom Prvog balkanskog rata i bio je predan Kraljevini Grčkoj 1913. godine¹³. Dakle, Solun je kroz povijest padao pod utjecaje raznih carstava i kraljevina, a mnogima se i samostalno predavao. Predaja je u ovom idiomatskom izrazu povezana s odustajanjem od daljnje borbe, tj. s kukavičkim činom.

Tuga, patnja

26. Acısı yüreğine (içine) çökmek (işlemek) – osjetiti duboku bol, patnju
27. Gönlü dar – tužan, potišten
28. Gönlü / yüreği yaralı – vrlo nesretan, tužan
29. Gönül darlığı – patnja, potištenost
30. Gönül yarası – najveća bol, najbolnija rana, rana na duši
31. Kalbi / yüreği dayanmamak – trpjeti, podnositi, izdržavati (tugu, bol, patnju i sl.)
32. Kalbi kırık – slomljen, beznadan
33. Kalbi parçalanmak – osjećati veliku žalost
34. Kalbi yırtılmak – patiti
35. Kalbine / yüreğine saplanmak – jako patiti, biti savladan patnjom
36. Kalp acısı – duševna bol
37. Kalp ağrısı – 1. ljubavni jadi, 2. duševna bol
38. Yüreği (içi) ezilmek – 1. osjećati bol, mučiti se, 2. osjetiti glad
39. Yüreği (kalbi, ciğeri) sızlamak – jako žaliti

¹³ <https://www.britannica.com/place/Thessaloniki>

40. Yüreği boğazına tıkanmak – tugovati, žaliti
41. Yüreği burkulmak – jako patiti, tugovati
42. Yüreği cız etmek (cızlamak) – jako boljeti, stezati u srcu
43. Yüreği götürmemek – ne moći podnositi
44. Yüreği kaldırmamak – ne izdržati, ne moći podnositi
45. Yüreği kan ağlamak – jako patiti
46. Yüreği kanamak – (za)drhtati od prevelike tuge
47. Yüreği katılmak – izgubiti dah od plača ili hladnoće
48. Yüreği yanmak – 1. pretrpjeti veliku nesreću, 2. jako žaliti, patiti
49. Yüreğinden kan gitmek – biti u dubokoj boli
50. Yüreğine ateş (od) düşmek – biti pod utjecajem velike boli, patiti
51. Yüreğine dokunmak – žalostiti se
52. Yüreğine oturmak – jako patiti, tugovati
53. Yüreğini ateş almak – puknuti, pucati od tuge (o srcu)
54. Yüreğini dağlamak – mučiti se, patiti, čeznuti
55. Yüreğini kaplamak – biti tužan, zabrinut
56. Yüreğinin başı sızlamak – jako žaliti
57. Yürek acısı (ağrısı) – duševna bol
58. Yürek yarası – duboka tuga, bol
59. Yürekler (içler) acısı – vrlo žalosno, tužno

Razna istraživanja pokazala su da su u turskom jeziku *yürek* i *kalp* najproduktivniji somatizmi za konceptualizaciju tuge. To nam pokazuje da se tuga najčešće osjeća iznutra te da se unutarnji organ *yürek* / *kalp* može smatrati mjestom za tugu u turskom jeziku (Baş, Büyükkantarcıoğlu, 2019: 273, 281). Budući da su tuga i patnja osjećaji uzrokovani nekom vrstom boli, za izražavanje ovog koncepta uz *gönül*, *kalp* i *yürek* koriste se glagoli povezani s fizičkim oštećenjem i boli (*burkulmak* 'uvrnuti se, iščašiti se', *çökmek* '(s / u)rušiti se', *dokunmak* 'dirnuti, dirati', *erimek* '(ras)topiti se', *kabarmak* 'nabubriti', *kanamak* 'krvariti', *parçalanmak* 'biti raskomadan, raspadati se', *saplanmak* 'zabosti se, zabadati se', *sıkışmak* 'tiskati se, sabi(ja)ti se, (pri)gnječiti se', *yırtılmak* 'biti pocijepan, poderan') i s osjećajem duhovne boli i trpljenja (*cızlamak* 'osjetiti / osjećati bol, patnju', *dayanmak* '(pre)trpjeti, podnijeti / podnositi', *götürmek* 'podnijeti /

podnositi, izdrža(va)ti', **kaldırmak** 'podnijeti / podnositi, (pre)trpjeti', **kararmak** '(po)tamnjeti, gasiti se', **katılmak** 'gušiti se, ostajati bez daha', **sızlamak** 'osjetiti / osjećati bol, (po)žaliti se'). Kako je i krvarenje povezano s ozljedom i osjećajem boli, tako unutar idiomatskih izraza ovog koncepta nalazimo sastavnice **kan** 'krv' i **kanamak** 'krvariti' – *yüreğinden kan gitmek, yüreği kanamak, yüreği kan ağlamak*. I za izražavanje tuge i patnje koriste se glagoli koji ukazuju na vanjski pritisak: **ezilmek** 'biti zgnječen, zdrobljen', **oturmak** 'sjesti; spustiti se na što', **kaplamak** 'prekri(va)ti; zahvatiti; obuzeti / obuzimati; pritisnuti / pritiskati'. Intenzivna se tuga doživljava i kao vatra (tur. *ateş*) ili ekstremna vrućina koja prži i pali srce: *yüreğini dağlamak (dağlamak '(s)paliti)', yüreği yanmak (yanmak '(iz)gorjeti, (za)paliti se'), yüreğini ateş almak, yüreğine ateş (od) düşmek* (Baş, Büyükkantarcıoğlu, 2019: 282, 283). Unutar ovog se koncepta uz *gönül, kalp* i *yürek*, osim glagolskih komponenti, koriste i neke imenice i pridjevi koji svojim značenjima motiviraju frazeološko značenje idiomatskih izraza, npr.: **yara** 'rana, povreda', **acı** 'patnja, bol', **ağrı** 'bol', **darlık** 'muka, nevolja', **yaralı** 'ranjen, povrijeđen', **kırık** 'slomljen, razbijen', **dar** 'mučan, težak'.

Utučenost, razočarenje

60. Gönül (içi) kararmak – nemati želje za životom, ne uživati ni u čemu
61. Gönül çökmek – pasti duhom, pokleknuti
62. Gönül çöküşü – potištenost, utučenost
63. Kalbi kararmak – 1. razočarati se, izgubiti vjeru, 2. slabiti, postepeno se gasiti
64. Yüreği kararmak – biti obuzet pesimizmom

Idiomatski izrazi pripisani ovom konceptu u svom sastavu imaju glagole **kararmak** '(s)mračiti se, (po)tamnjeti; (o)slabiti, (u)gasiti se' i **çökmek** '(s)rušiti se; (o)slabiti, propasti / propadati; (po)tonuti' te imenicu **çöküş** 'padanje; rušenje; propast'. Njihova je slikovitost formirana metaforom koja slabljenje ili propadanje čovjekovog srca uspoređuje s narušavanjem cijelog njegovog unutarnjeg svijeta, tj. osoba klone duhom i gubi mentalnu snagu.

Ljutnja, uvrijeđenost

65. Gönül (hatırı) kalmak – 1. ne odusta(ja)ti od željenog; 2. uvrijediti se, ljutiti se
66. Gönül koymak – uvrijediti se, vrijeđati se

67. Yüreği dolu – kivan, ogorčen

68. Yüreğinin şişini indirmek – iskaliti ljutnju, stišati bijes vičući i derući se

Frazeološko značenje idiomatskog izraza *gönlü (hatırı) kalmak* može se razumjeti iz zbroja značenja njegovih sastavnica. Glagolska komponenta **kalmak** ima značenje 'osta(ja)ti', a sastavnice *gönül* i *hatır* 'sjećanje, pamćenje' međusobno su zamjenjive te unutar idiomatskog izraza funkcioniraju kao sinonimi. Idiomatskim se izrazom izražava uvrijeđenost zbog neke situacije, npr. *Beni eğlenceye çağırmasanız hatırım kalır*. 'Ako me ne pozovete na zabavu, uvrijedit / naljutit ću se', tj. 'zapamtiti ću to, ostat će mi u sjećanju'. Glagol **koymak** ima mnogo značenja, a unutar idiomatskog izraza *gönül koymak* u prvi plan dolazi značenje 'dirnuti / dirati, pogoditi / pogađati' koje je povezano s izazivanjem snažnih emocija, obično negativnih. Slikovitost ovog idiomatskog izraza nastala je na temelju metafore koja fizički kontakt sa srcem uspoređuje s djelovanjem na čovjekove misli i osjećaje. Pridjev **dolu** kao sastavnica idiomatskog izraza *yüreği dolu* ostvaruje značenje 'pun, napunjen'. Ovaj je idiomatski izraz nastao na metafori koja prepunost srea uspoređuje s preopterećenjem negativnim emocijama kao što su ljutnja i ogorčenost. Izraz **şişini indirmek** znači 'ublažiti, smanjiti oteklinu'. Ovdje se uočava metafora koja nateknuće (od bolesti, ozljede i sl.) uspoređuje s ispunjenošću ljutnjom i bijesom. Kada se takva metaforička oteklinu puna gnjeva i srdžbe ublaži ili smanji, znači da su ti osjećaji iz čovjeka izbačeni, tj. iskaljeni.

Ljubavne muke

69. Gönlünü pazara çıkarmak – pokloniti ljubav nedostojnoj osobi

70. Gönül belası – ljubavne muke, ljubavni jadi, čežnja

71. Gönül dilencisi – koji trpi razna poniženja od voljene osobe

72. Gönül maskarası – koji zbog ljubavi upada u smiješne situacije, koga se ismijava zbog slijepe zaljubljenosti

73. Gönül meselesi – ljubavni jad

74. Gönülden irak olmak – ne biti voljen

75. Kalbi boş olmak – ostati sam, ne naći ljubav

Kalp ağrısı – 1. ljubavni jadi, 2. duševna bol

76. Yüreğine kar yağmak – patiti od ljubomore

U sastavu idiomatskih izraza ovog koncepta nailazimo na lekseme kao što su: *ağrı* 'bol', *bela* 'nevolja, nedaća, patnja, bol', *mesele* 'problem', *dilenci* 'prosjak', *boş* 'prazan', *ırak* 'dalek, udaljen'. Vidimo da svi ovi leksemi označavaju neku vrstu boli ili čežnje, pa tako u sastavu idiomatskih izraza sa somatizmima *gönül* i *kalp*, koji označavaju ljubav i privrženost, tvore frazeološko značenje ljubavne boli / ljubavnih muka. Frazeološko značenje idiomatskog izraza *gönül maskarası* može se lako iščitati iz značenja sastavnica – *gönül* označava ljubav, a *maskara* ima značenja 'smiješan, šaljiv, budalast; predmet ismijavanja, maskota'. Jasno je da se radi o osobi koja u ljubavnom pogledu predstavlja predmet ismijavanja za druge. Izraz *kar yağmak* znači 'pasti / padati (o snijegu)'. Slikovitost idiomatskog izraza *yüreğine kar yağmak* temelji se na metafori koja snijeg i hladnoću uspoređuje sa zahlađivanjem međuljudskih odnosa. Izraz *pazara çıkarmak* 'izložiti / izlagati, iznijeti / iznositi na prodaju' povezuje se sa značenjima 'izdati, iznevjeriti', i iz te se poveznice lako razumije frazeološko značenje idiomatskog izraza u cjelini.

Povreda, uznemiravanje drugoga

77. Gönlü ile oynamak – poigravati se *čijim* osjećajima
78. Gönلünü söndürmek – povrijediti *koga*
79. Gönلünü yaralamak – povrijediti *koga*
80. Gönül kırmak (yıkamak) – povrijediti, poniziti, slomiti srce
81. Gönül yakmak – potresti, potresati, rastrojiti *koga*
82. Gönülden (hatırdan) çıkarmak – zaboraviti, izbaciti iz srca *koga*
83. Gözden gönülden çıkarmak – ne obraćati pažnju, prekinuti odnos *s kim*
84. Hatır gönül yıkamak (kırmak) – ne iskaz(iv)ati poštovanje *komu*
85. Kalbe dokunmak - pričiniti tugu ili bol, uznemiriti *koga*
86. Kalbe işlemek – (ra)žalostiti *koga*
87. Kalbini burmak – ražalostiti, uzrujati *koga*
88. Kalp / kalbini kırmak – slomiti srce, jako povrijediti *koga*
89. Yüreğine (içine) dert olmak – biti izvor bola i žaljenja *komu*
90. Yüreğine (içine, ciğerine) işlemek – uznemiriti, mučiti, ujesti za srce *koga*
91. Yüreğine büyümek – uvrijediti, povrijediti, dirnuti, uznemiriti *koga*
92. Yüreğini eritmek (sızlatmak) – jako ražalostiti *koga*
93. Yürek burkmak – nanijeti, nanositi bol *komu*

94. Yürek paralamak – jako rastužiti *koga*

Koncept povrede obično se odnosi na figurativne negativne učinke tuge koji se shvaćaju u smislu fizičkog oštećenja (Baş, Büyükkantarcıoğlu, 2019: 282). Kad se idiomatskim izrazom opisuju negativni osjećaji kao što su povrjeđivanje ili ponižavanje drugoga, u njegovom sastavu najčešće nailazimo na glagole koji označavaju fizičko djelovanje i oštećenje: **burkmak** 'uvrnuti / uvrutati; iščaši(va)ti', **burmak** 'probosti / probadati' **dokunmak** 'dirnuti / dirati', **eritmek** '(ras)topiti; (is)cijediti; uništiti / uništavati', **işlemek** 'prodrijeti / prodirati', **kırmak** 'razbi(ja)ti; (s)lomiti; (iz)drobiti', **paralamak** '(ras)komadati; (po)derati', **yaralamak** 'raniti / ranjavati, ozlijediti / ozljeđivati', **yıkmak** 'razoriti / razarati, (s)rušiti', te, ponovo, glagol povezan s vatrom: **yakmak** '(za / s)paliti, (iz)gorjeti'. U ovom su konceptu glagoli povezani s osjećajem duševne boli i muke rjeđi: **sızlatmak** 'nanijeti / nanositi bol', **dert olmak** 'biti, postati briga, muka *komu*'. U idiomatskom izrazu *gönlü ile oynamak* glagolska komponenta **oynamak** ostvaruje značenje 'poigravati se s nekim, odnositi se nepažljivo' i u tom se značenju najčešće odnosi na ljudske osjećaje, prvenstveno ljubav (*gönül*). Slikovitost idiomatskog izraza *gönlünü söndürmek* temelji se na metafori koja gašenje i stišavanje uspoređuje s psihoemocionalnim gušenjem i mučenjem (**söndürmek** '(u)gasiti (požar, svjetlo i sl.); stiša(va)ti, ublažiti / ublažavati'). Idiomatski izrazi *gönülünden (hatırdan) çıkarmak* i *gözden gönülünden çıkarmak* počivaju na metafori koja izbacivanje nekoga / nečega iz srca kao centra ljubavi i privrženosti povezuje sa zaboravljanjem i gubitkom prisnosti (**çıkarmak** '(iz)vaditi; izbaciva(va)ti; (iš)čupati'). Glagolska komponenta **büyümek** unutar idiomatskog izraza *yüreğine büyümek* ostvaruje značenja 'poveća(va)ti se; (ra)širiti se'. Idiomatski je izraz u cjelini nastao na metafori koja širenje po tuđemu srcu, tj. zaposjedanje prostora srca, uspoređuje s psihoemocionalnim pritiskom na drugu osobu i stvaranjem nemira u njoj.

Dosada

95. Yüreği (içi) daralmak – dosađivati se

96. Yüreği bozulmak – osjećati ispraznost, dosadu

97. Yüreği dar – kojemu lako postane dosadno, kojemu brzo sve dosadi

98. Yüreği sıkılmak – dosađivati se

99. Yüreği şişmek – dosađivati se, umoritit / umarati se od slušanja dosadnih stvari

Iz značenja nekih glagolskih sastavnica idiomatskih izraza ovoga koncepta može se jasno shvatiti frazeološko značenje cijelog idiomatskog izraza: **daralmak** 'posta(ja)ti mučan, naporan', **sıkılmak** 'osjetiti / osjećati dosadu, dosađivati se'. Frazeološko značenje idiomatskog izraza *yüreği bozulmak* formiralo se na metafori koja ometenost i kvar srca uspoređuje sa dosađivanjem i smetanjem čovjeku u cjelini (**bozulmak** 'biti ometen; (po)kvariti se'). Glagol **şışmek** ima značenja '(na)bubriti; oteknuti / oticati; prejesti se' te iz tih značenja možemo shvatiti da srce od slušanja dosadnih stvari postaje prepuno te nabubruje. Prepunjenost i preopterećenost uzrokuju da određeni prostor postane tijesan i premalen te dovode do pucanja pod unutarnjim pritiskom, tj. od negativnih osjećaja kao što je dosada. Na takvo stanje ukazuje i pridjevska sastavnica **dar** 'uzak, tijesan, skučen; nedovoljan'.

Bez volje, bez želje

100. Gönlü razı olmamak – ne željeti

101. Gönlü varmamak – ne željeti, ne osjećati želju

Ovdje unutar idiomatskih izraza nalazimo samo leksem *gönül* jer je jedno od značenja ovog leksema upravo želja. Glagolske sastavnice idiomatskih izraza su **razı olmamak** 'ne prihvatiti / ne prihvaćati, ne usuglasiti se' i **varmamak** 'ne doprijeti / ne dopirati, ne stići / ne stizati'. Frazeološko značenje ovih idiomatskih izraza razvilo se na temelju usporedbe odbacivanja i neprihvatanja s nevoljkosti. Situacija u kojoj čovjekovo srce, kao ukupnost njegovih emocija i misli, nešto ne prihvaća ili ne odobrava dovodi do nedostatka volje i želje za tim.

Mučnina

102. Gönlü bulanmak – 1. osjećati mučninu, imati nagon za povraćanjem, 2. (po)sumnjati

Yüreği kabarmak – 1. osjećati tjeskobu u grudima, 2. osjetiti, osjećati mučninu

Objekt glagolske sastavnice idiomatskih izraza koji pripadaju konceptu mučnine kao jedno od svojih značenja imaju 'osjetiti / osjećati mučninu': **bulanmak** 'pomutiti se, zamutiti se; osjetiti / osjećati mučninu, gađenje', **kabarmak** 'nabujati, uveća(va)ti se; naduti se; osjetiti / osjećati mučninu'. Leksem *yürek* unutar ovih idiomatskih izraza ostvaruje značenje želuca, a takva se

upotreba i kod leksema *gönül* uočava još od starijih razdoblja. Kao što je već spomenuto, u 11. stoljeću leksikograf Kâşgarlı Mahmud riječ *könül* / *gönül* upotrebljavao je u značenju želuca i unutrašnjosti, npr. *könül bulğan* 'osjećati mučninu'.

Glad

103. Yüreği bayılmak – jako ogladnjeti

Yüreği (içi) ezilmek – 1. osjećati bol, mučiti se, 2. osjetiti / osjećati glad

Budući da je glad osjećaj povezan sa želucem, i unutar ovog koncepta uočavamo da se leksem *yürek* u sastavu idiomatskih izraza uz glagolske komponente *bayılmak* 'onesvijestiti se' i *ezilmek* 'biti zgnječen; osjećati mučninu, tegobu' upotrebljava u značenju želuca.

Smrt

Yüreğine inmek – 1. iznenada umrijeti, 2. jako se uzrujati zbog nekog lošeg događaja

Glagol *inmek* ima različita značenja među kojima su 'udariti / udarati' i 'paralizirati se'. Kada se ta značenja aktualiziraju unutar idiomatskog izraza, jasno je da je frazeološko značenje povezano sa srčanim udarom i prekidom rada srca koji dovode do smrti.

Umor, iscrpljenost

104. Yüreği tükenmek – umoriti se, iscrpiti se (objašnjavajući *što*)

Glagolska komponenta *tükenmek* '(is)trošiti se' upotrebljena uz somatizam *yürek* motiviranost idiomatskog izraza čini vrlo jasnom – trošenje srca, odnosno cijelog čovjekova unutarnjeg svijeta, uzrokuje umor i iscrpljenost.

Kajanje

105. Yürek karası – kajanje nakon počinjenog grijeha

Leksem **kara** u turskom jeziku može biti i pridjev i imenica. U ovom je idiomatskom izrazu u funkciji imenice te ima značenja 'ljaga, mrlja sramota; kleveta, ogovaranje'. Frazeološko značenje idiomatskog izraza motivirano je situacijom u kojem se srcem osjeća / doživljava počinjeno sramotno djelo, tj. grijeh, što dovodi do osjećaja kajanja kod čovjeka.

Sumnja

Gönlü bulanmak - 1. osjećati mučninu, imati nagon za povraćanjem, 2. (po)sumnjati

106. Yüreği kaynamak – probuditi se (o sumnji, brizi)

107. Yüreğine kurt düşmek – sumnjati

U ovom se konceptu leksem *gönül* unutar idiomatskog izraza *gönlü bulanmak* ne koristi u značenju želuca. Uz glagol **bulanmak**, koji kao sastavnica ovog idiomatskog izraza ostvaruje značenje 'zanutiti se, pomutiti se (o mislima, razumu)', *gönül* označava čovjekove misli i razmišljanje (prema objašnjenju orijentalista Gerarda Clausona: riječ *könül* izvorno je apstraktan pojam s različitim značenjima te označava poimanje, razumijevanje, shvaćanje i razmišljanje (Önler, 1999: 2)). Situacija uslijed koje dolazi do pomućenja misli u čovjeku izaziva nemir i sumnju. U drugom idiomatskom izrazu uz somatizam *yürek* nalazi se glagolska sastavnica **kaynamak** sa značenjima '(pro)ključati; spremati se, kuhati se' (usp. hrv. *nešto se kuha* 'nešto se sprema'). Ta su značenja vrlo jasno povezana s čovjekovim unutarnjim previranjima i nemirima koji dovode do nesigurnosti i sumnje. Motiviranost trećeg idiomatskog izraza *yüreğine kurt düşmek* također je vrlo jasna - izraz **kurt düşmek** ima značenje '(po)sumnjati, biti sumnjičav' (*kurt* 'crv; fig. crv sumnje').

6.2. Pozitivni osjećaji

Olakšanje, smirenost

108. Geniş gönüllü / yürekli – smiren, bezbrižan, koji se ne uzruja lako

109. Gönlü kanmak – prestati tugovati, smiriti se

110. Gönlünü serin tutmak – ostati hladan, ne uzbuđivati se istog trena

111. Gönül birliği etmek – osjećati unutarnji mir i emocionalni sklad

112. Gönül ferahlığı – spokoj, bezbrižnost
113. Gönül hoşluğu – unutarnji mir, spokoj
114. Gözü gönlü açılmak – osjetiti / osjećati olakšanje, (ob)radovati se
115. Kalbi ferahlamak – rasteretiti se, osloboditi se briga
116. Yüreği ferahlamak (hafiflemek, rahatlamak) – lišiti se briga, smiriti se
117. Yüreği geniş – bezbrižan
118. Yüreği serinlemek – osjetiti olakšanje, umiriti se
119. Yüreğine su serpilmek – umiriti se, uspokojiti se

Kao što je već spomenuto, negativni osjećaji poput tjeskobe, nemira i tuge uspoređuju se s pritiskom i teretom na srcu, a slikovitost idiomatskih izraza koji se pripisuju konceptu suprotnom tjeskobi – olakšanju i smirenosti, počiva na metafori koja opuštanje i rasterećenje srca uspoređuje s postizanjem unutarnjeg mira i spokoja. To potvrđuju značenja glagolskih komponenata: **açılmak** 'oporaviti se / oporavljati se; opustiti se / opuštati se', **ferahlamak** 'osvježiti se; osjetiti / osjećati olakšanje', **hafiflemek** 'umiri(va)ti se, odahnuti', **kanmak** 'zadovoljiti se / zadovoljavati se (nečim)', **rahatlamak** 'umiri(va)ti se; smiri(va)ti se, stiša(va)ti se (o boli)', **serinlemek** 'osvježiti se; (raz)veseliti se', **su serpilmek** 'ublaži(va)ti, umiri(va)ti (bol i sl.)' (dosl. 'biti prolivena voda *kamo*'). Kao što je istaknuto u konceptu tjeskobe, pri nastanku takvog stanja dolazi do stezanja ili stiskanja srca (*sıkma*, *sıkışma*), a pri izražavanju osjećaja olakšanja upotrebljavaju se pridjevi i imenice sa značenjem opuštenosti i prostranosti: **geniş** 'širok, prostran; raširen; komotan', **serin** 'svjež, osvježavajuć', **ferahlık** 'širina, prostranost; olakšanje; radost', **hoşluk** 'ugoda'. Izraz **birlik etmek** ima značenje 'ostvariti, stvoriti slogu, jedinstvo'. Genitivna veza imenice *gönül*, koja ovdje aktualizira značenje unutarnjeg svijeta emocija, i *birlik* (*gönül birliği*) unutar idiomatskog izraza ima značenje duhovnog, emocionalnog jedinstva i sklada.

Uzbuđenje, ushićenost

120. Kalbi çarpmak – uzbuditi se, uzbuđivati se
 Kalbi yerinden oynamak (fırlamak) – 1. uzbuditi se, 2. uplašiti se
 Yüreği çarpmak – 1. ubrzano raditi ili lupati od uzbuđenja (o srcu), 2. biti uznemiren, nespokojan (zbog straha, tuge, zabrinutosti i sl.)
 Yüreği kalkmak – 1. uzbuditi se, 2. prestrašiti se

Ubrazan rad, lupanje i pomicanje srca sa svog mjesta u tijelu, osim na strah, ukazuje i na uzbuđenje ili ushićenost. Stoga i unutar ovog koncepta nailazimo na glagolske sastavnice kao što su: **çarpmak** 'lupiti / lupati, udariti / udarati; (za)drhtati, treperiti (o srcu)', **yerinden oynamak** 'pomaknuti se, udaljiti se; proživjeti uzbudljiv, buran period', **yerinden fırlamak** 'brzo usta(ja)ti s mjesta', **kalkmak** 'usta(ja)ti, podići / podizati se'.

Zadovoljstvo, ugoda

121. Gönlü hoş – zadovoljan
122. Gönlünü eğlemek – veselo i ugodno provesti / provoditi vrijeme
123. Gönlünü etmek (yapmak) – zadovoljiti / zadovoljavati *koga*, ugoditi / ugađati *komu*
124. Gönlü avutmak – ugodno provesti / provoditi vrijeme
125. Yüreği yağ bağlamak – osjetiti / osjećati se zadovoljno zbog ostvarenja nečega željenoga
126. Yüreğine (içine) sinmek – biti sretan i zadovoljan

Unutar ovog koncepta uz somatizme *gönül* i *yürek* susrećemo glagolske komponente povezane s nekom vrstom ugađanja: **avutmak** '(u)tješiti, umiri(va)ti; zabaviti / zabavljati', **eğlemek** 'zabaviti / zabavljati; umiri(va)ti', **yağ bağlamak** '(u)debljati se' te pridjev **hoş** 'ugodan, lijep', a idiomatski su izrazi s navedenim sastavnicama formirani na sinegdohi *srce=čovjek* jer ugađanje čovjekovom srcu označava ugađanje cijelomu čovjeku. Somatizam *gönül* unutar idiomatskog izraza *gönlünü etmek (yapmak)* ostvaruje značenje želje pa uz glagolsku komponentu **etmek** / **yapmak** '(u)činiti; (is)puniti' stvara frazeološko značenje 'ispuniti želje, potrebe *koga*, udovoljiti *komu*'. Glagol **sinmek** ima značenje 'usaditi / usađivati se; prodrijeti / prodirati', a njegovu upotrebu s leksemima *iç* ili *yürek* unutar idiomatskog izraza *yüreğine (içine) sinmek* možemo usporediti s upotrebom hrvatskog glagola *sjesti* – *Sjelo mi je*. u značenju 'Odgovara mi. / Svidjelo mi se. / Zadovoljan sam.', npr. *İçine sinmiyorsa başka bir ayakkabı bakarız*. 'Ako ti ove ne odgovaraju / Ako ti se ove ne sviđaju / Ako ovima nisi zadovoljan, potraži ćemo druge cipele'.

Ljubav, zaljubljenost, privrženost

127. Gönlü akmak – osjećati snažnu ljubav *prema komu*

128. Gönlü çelinmek – zaljubiti se, biti očaran *kime*
129. Gönlü düşmek – biti zaljubljen
130. Gönlü ilişmek – probuditi se (o osjećaju ljubavi *prema komu*)
131. Gönlü kaymak – biti sklon zaljubljuvanju, lako se zaljubiti
132. Gönlü takılmak – 1. zavoleti *koga*; 2. biti zainteresiran *za koga, što*
133. Gönlüne / kalbine girmek – osvojiti, osvajati ljubav, pridobi(ja)ti nečiju ljubav
134. Gönlünü / kalbini çalmak – steći nečiju ljubav i naklonost
135. Gönlünü almak – 1. osvojiti čije srce, 2. (u)tješiti, oraspoložiti
136. Gönlünü avlamak – zavesti / zavoditi
137. Gönlünü çelmek – 1. zavesti, oduševiti, očarati, pridobiti ljubav 2. pridobiti na svoju stranu, zadobiti simpatije
138. Gönlünü düşürmek – zaljubiti se
139. Gönlünü kaptırmak – zaljubiti se, biti očaran *kime*
140. Gönlü akıtmak – zaljubiti se, zavoleti
141. Gönlü avcısı – osvajač tuđe ljubavi, zavodnik
142. Gönlü bağı – ljubav, ljubavna veza
143. Gönlü bağlamak – zavoleti *koga*, zaljubiti se
144. Gönlü birliği – obostrana ljubav; emotivna sloga
145. Gönlü çekmek – biti zaljubljen
146. Gönlü vermek – zavoleti *koga*, zaljubiti se
147. Kalbi dolu olmak – biti voljen, ispunjen
148. Kalbini / yüreğini açmak – podijeliti s nekim svoje misli i osjećaje, otvoriti dušu *komu*
149. Kalbini kazanmak (fethetmek) – osvojiti / osvajati, zadobi(ja)ti nečiju ljubav
150. Yüreğinden geçmek – misliti *na koga*, razmišljati *o komu*
151. Yüreğini boşaltmak (dökmek) – podijeliti s nekim svoje probleme, olakšati dušu

Budući da su sve tri analizirane sastavnice usko povezane s osjećajem ljubavi, brojni su idiomatski izrazi kojima se izražavaju pozitivne emocije kao što su upravo ljubav, zaljubljenost i privrženost. No, u sastavu idiomatskih izraza koji se odnose na zadobivanje tuđe simpatije i ljubavi nalazimo glagole poprilično „grubih“ značenja poput: **almak** 'uzeti; odnijeti; kupiti; osvojiti, pokoriti; zauzeti; (za)dobiti', **avlamak** '(u)loviti', **çalmak** '(u)krasti', **çelmek** 'oboriti / obarati;

osvojiti / osvajati', **düşürmek** 'oboriti / obarati, (s)rušiti', **fethetmek** 'osvojiti / osvajati' **girmek** 'ući / ulaziti, zauzeti / zauzimati, osvojiti / osvajati' **kaptırmak** 'uhvatiti / hvatati; (u / z)grabiti', **kazanmak** 'postići / postizati; savlada(va)ti; zadobi(ja)ti; osvojiti / osvajati, pokoriti / pokoravati' te imenicu **avcı** 'lovac'. Idiomatski izrazi s navedenim sastavnicama nastali su na metafori koja savladavanje i zauzimanje ljudskog srca kao centra ljubavi uspoređuje s poticanjem i pobuđivanjem pozitivnih osjećaja prema osobi koja ga je osvojila. Ovi se idiomatski izrazi temelje i na sinegdohi *srce=čovjek* jer je „osvojena“ cijela osoba, a srce pruža emocionalnu dostupnost ka onome koji ga posjeduje (Baş, 2015: 93). S osvojenim srcem povezano je i značenje glagolske komponente **düşmek** 'pasti / padati; srušiti se; podleći *çemu*'. Kada se idiomatskim izrazom opisuju stanje zaljubljenosti, u njegovom sastavu susrećemo i glagole sa značenjem vezanja: **takılmak** 'vez(iv)ati se, privez(iv)ati se', **bağlamak** '(za)vezati, privez(iv)ati'. Idiomatski izrazi **gönlü takılmak** i **gönlü bağlamak** temelje se na metafori koja vezanje i privezivanje u konkretnom smislu uspoređuje s ostvarivanjem emocionalne povezanosti i jačanjem međuljudskih odnosa. Na metafori kojom se neprekidno kretanje srca poput tekućine uspoređuje sa širenjem i razvijanjem osjećaja ljubavi nastali su idiomatski izrazi **gönlü akmak** i **gönlü akıtmak** (**akmak** 'teći, proli(jeva)ti se', **akıtmak** 'pustiti da teče; proli(jeva)ti'). Glagol **çekmek** ima brojna značenja od kojih su neka: '(po- / pri)vući; zategnuti / zatezati; podnijeti / podnositi, (pre)trpjeti'. Kad se upotrebljava s leksemima koji označuju emocije, ovaj glagol ostvaruje značenje 'osjećati', npr. uz lekseme *acı* 'bol', *dert* 'nevolja, briga', *ıstırap* 'patnja, muka' ovaj glagol ostvaruje negativno značenje trpljenja 'osjećati / trpjeti bol, osjećati brigu, trpjeti muku / patiti', a uz leksem *sevda* 'ljubav' negativno značenje trpljenja se gubi te izraz *sevda çekmek* ima značenje 'strasno se zaljubiti', tj. 'osjećati ljubav, zaljubljenost'. Isto se značenje aktualizira i unutar idiomatskog izraza **gönlü çekmek** 'biti zaljubljen' jer *gönlü* označava ljubav. Značenje idiomatskog izraza **gönlü vermek** vrlo se jasno shvaća iz značenja glagolske sastavnice **vermek** 'da(va)ti, pružiti / pružati; pokloniti', dok **gönlü** ostvaruje značenje centra ljubavi (dati ljubav = zaljubiti se). Idiomatski izrazi **yüreğini / kalbini açmak** i **yüreğini boşaltmak** (**dökmek**) počivaju na antroprostornoj metafori koja čovjekov unutarnji svijet, tj. njegovo srce uspoređuje sa skrivenim, intimnim prostorom. Isprazniti taj prostor i otvoriti ga vanjskom svijetu, odnosno drugoj osobi znači u potpunosti vjerovati i imati povjerenja u nju. Osjećaj privrženosti u smislu povjerenja u drugu osobu i dijeljenja s njom svojih misli i problema u idiomatskim je izrazima izražen glagolima **açmak** 'otvoriti', **boşaltmak** '(is)prazniti' i **dökmek** 'proli(jeva)ti; (is)prazniti, izbaciva)ti'. Značenje obostrane ljubavi i

ljubavne veze imaju idiomatski izrazi *gönül bağı* i *gönül birliği* (**bağ** 'veza', **birlik** 'jedinstvo, povezanost; sloga'). U idiomatskom izrazu *kalbi dolu olmak* somatizam *kalp* aktualizira značenje centra ljubavi u čovjeku, a izraz **dolu olmak** 'biti pun, ispunjen' ukazuje na to da je taj centar popunjen i cjelovit. Idiomatski izraz u cjelini izvire iz metafore koja puninu srca uspoređuje s ispunjenošću čovjekova unutarnjeg svijeta osjećajem ljubavi i privrženosti. Unutar idiomatskog izraza *gönlü kaymak* glagolska komponenta **kaymak** ostvaruje značenje 'kliznuti / klizati; prokliznuti / proklizati; kretati se bez kontrole'. Slikovitost idiomatskog izraza u cjelini počiva na metafori koja nekontrolirano kretanje srca kao središta ljubavi uspoređuje s nastankom osjećaja zaljubljenosti na koji osoba ne može puno utjecati. Idiomatski izraz *gönlü ilişmek* temelji se na metafori koja povezuje fizički kontakt i pobuđivanje neke reakcije s emocionalnim utjecajem i pobuđivanjem emocija (**ilişmek** 'dodirnuti / dodirivati, dotaći / doticati'). Na sličnoj se takvoj metafori temelji i *yüreğinden geçmek* gdje je fizički kontakt sa srcem, tj. prolazanje kroz srce povezano s pobuđivanjem i pojavom određenih osjećaja i misli u čovjeku (**geçmek** 'proći / prolaziti, provući / provlačiti se kroz').

Zabava

152. Gönül eğlencesi – zabava, razonoda

153. Gönül eğlendirmek – zabavljati se, uživati

Frazeološko značenje idiomatskih izraza koji se odnose na zabavu vrlo je jasno; uz somatizam *gönül* susrećemo lekseme **eğlence** 'zabava' i **eğlendirmek** 'zabaviti / zabavljati'. Slikovitost se idiomatskih izraza temelji na sinegdohi *srce=čovjek* jer kad se „zabavlja srce“, zapravo se zabavlja njegov vlasnik.

Razumijevanje, sloga

154. Gönlü olmak – složiti se, usuglasiti se, pristati

155. Kalbinin içini okumak – znati što netko misli, čitati misli

Unutar prvog idiomatskog izraza glagol **olmak** ostvaruje značenje 'imati', a *gönül* značenje želje (imati želju – pristati, usuglasiti se, složiti se). Glagolska komponenta **okumak** '(pro)čitati; shvatiti / shvaćati, razumije(va)ti napisano' zajedno s izrazom *kalbinin içi* 'unutrašnjost srca', koji

označava sferu emocija i misli, tvori frazeološko značenje razumijevanja najskrivenijih misli i osjećaja neke osobe.

S voljom, sa željom

156. Gönlü çekmek – željeti, čeznuti

157. Gönlü istemek – žarko željeti, željeti svim srcem

Gönlü (hatırı) kalmak - 1. ne odusta(ja)ti od željenog; 2. uvrijediti se, ljutiti se

158. Gönlünden geçirmek (geçmek) – iskreno željeti nešto napraviti

159. Gönlüne / kalbine göre – prema želji, kako srce zapovijeda

160. Gönlül rızası ile – svojevoljno, bez prisile

161. Yürekten çağırmak – jako željeti, gorjeti od želje

162. Yüreğinden gelmek – učiniti nešto sa željom, s ljubavlju

Kao što je već spomenuto, u sastavu idiomatskih izraza koji se odnose na želju i volju najčešće se nalazi leksem *gönlü* jer je jedno od njegovih značenja upravo želja. U jednom od prethodnih koncepata objašnjeno je da glagol *çekmek* uz lekseme koji označavaju emocije ostvaruje značenje 'osjećati' (*gönlü çekmek* 'osjećati želju, željeti'). Idiomatski izraz *gönlünden geçirmek (geçmek)* temelji se na metafori koja fizički kontakt sa srcem, tj. prolaženje nečega kroz centar čovjekovih želja uspoređuje s nastankom iskrene želje (*geçmek* 'proći / prolaziti, provući / provlačiti se kroz', *geçirmek* 'provesti / provoditi, prevesti / prevoziti kroz'). Idiomatski izraz *gönlü (hatırı) kalmak (kalmak* 'osta(ja)ti, zadrža(va)ti se') temelji se na metafori koja postojanje i zadržavanje želje uspoređuje s ustrajnošću i neodustajanjem od željenoga. Iako leksem *yürek* ne označava želju, odnosi se na duhovni aspekt čovjeka i njegove emocije, a u nekim frazemima ima značenje „osjećaja u kojem nema skrivenih misli“ (Önler, 1999: 13): *yüreğinden gelmek* 'napraviti nešto iz iskrenih namjera, iz ljubavi, želje', *yürekten çağırmak* 'jako, iskreno željeti, gorjeti od želje'.

***Slutnja**

(ovaj koncept može pripadati i negativnim i pozitivnim osjećajima ovisno o tome koje je vrste predosjećaj koji nastaje)

163. Gönlüne / kalbine doğmak – predosjetiti / predosjećati, (na)slutiti

Glagol **doğmak** unutar ovih idiomatskih izraza ostvaruje svoja značenja 'roditi / rađati se; nasta(ja)ti, pojaviti / pojavljivati se', a *gönül* i *kalp* označavaju čovjekov unutarnji svijet emocija u kojem mogu nastati razne slutnje; npr. *Senin geleceğin gönlüme doğmuştur*. 'Predosjetio / la sam da ćeš doći.', *Beni arayacağın inan kalbime doğdu*. 'Vjeruj mi, naslutio / la sam da ćeš me nazvati'. Iz primjera vidimo da se uglavnom radi o naslućivanju neutralnih situacija.

6.3. Karakter čovjeka

Sažaljenje, samilost

- 164. Yüreği (ciğeri) parçalanmak (parça parça olmak) – sažalijevati, žaliti nekoga zbog teške situacije
- 165. Yüreği yufka – samilostan
- 166. Yufka yürekli – sažaljiv, samilostan

Glagol **parçalanmak** / **parça parça olmak** 'biti raskomadan, raspadati se' povezan je s fizičkim oštećenjem srca, a takve glagole najčešće susrećemo u idiomatskim izrazima kojima se izražava koncept tuge. Budući da se samilost definira kao 'tuga, žalost nad tuđim bolom', upotreba ovog glagola unutar idiomatskog izraza ovoga koncepta vrlo je jasna. Čovjekov je karakter povezan i s materijalom od kojeg je njegovo srce načinjeno. Idiomatski izrazi *yüreği yufka* i *yufka yürekli* temelje se na opoziciji *tvrd-mek* koja mekoću (i krhkost) uspoređuje s nježnošću i samilošću (*yufka* 'tanko razvučeno tijesto').

Dobrota, osjećajnost

- 167. Altın yürekli – dobar, dobronamjerman, milostiv
- 168. Gönül eri – plemenit, tolerantan
- 169. İyi kalpli – koji drugima želi dobro
- 170. Kalbi / yüreği temiz – dobronamjerman
- 171. Yüreği yanık – osjećajan, nježan

I unutar ovog koncepta uočavamo poveznicu između čovjekova karaktera i materijala od kojeg je njegovo srce načinjeno. Idiomaticki izraz *altın yürekli* formiran je metaforom koja dragocjen materijal kao što je zlato uspoređuje s poželjnim osobinama kao što je dobrota (*altın* 'zlato'). Sljedeći su idiomaticki izrazi formirani na sinegdohi *srce=čovjek*: idiomaticki izrazi *kalbi / yüreği temiz* izviru iz metafore koja čistoću i urednost uspoređuje s moralnom čistoćom i dobronamjernošću (*temiz* 'čist'); pridjev *yanık* ima značenje 'osjetljiv, ganutljiv' pa se tako zajedno sa somatizmom *yürek* cijeli idiomaticki izraz odnosi na vrlo nježnu i osjećajnu osobu; leksem *er* 'muž; heroj, junak' veže se uz čestitu i uglednu osobu pa tako uz somatsku sastavnicu *gönül* idiomaticki izraz u cjelini opisuje plemenitu i tolerantnu osobu.

Zloba, bezosjećajnost

- 172. Fena kalpli – koji drugima želi zlo
- 173. Gönlü kara – zao, zlonamjerman, koji drugima ne želi dobro
- 174. Kalbi olmamak – biti nemilosrdan, surov
- 175. Katı (taş) yürekli <olmak> – biti / postati beščutan, bezosjećajan
- 176. Yüreği katı – beščutan, bezosjećajan
- 177. Yüreği pek – 1. bezosjećajan, 2. odvažan, smion
- 178. Yüreği soğumak – (ob)radovati se tuđoj nesreći

Idiomaticki izraz *gönlü kara* temelji se na opoziciji *svjetlo-tama*. Svjetlo se odnosi na vedrinu i dobronamjernost, a tama na žalost i zlonamjernost. Iz tog se razloga idiomatickim izrazom *gönlü kara* opisuje zla / zlonamjerna osoba (*kara* 'crn; taman, mračan'). Somatizam *kalp* unutar idiomatickog izraza *kalbi olmamak* simbolizira ljubav i emocije, a glagolska komponenta *olmamak* aktualizira značenje 'ne imati'. Metaforička odsutnost srca u čovjeku, tj. čovjek koji nema srca smatra se okrutnim i bezosjećajnim (Чертыхова, 2019: 33, 34). Idiomaticki izrazi *katı (taş) yürekli* <olmak>, *yüreği katı* i *yüreği pek* temelje se na opoziciji *mek-tvrd* prema kojoj mekoća označava nježnost i osjećajnost, a tvrdoća strogost i okrutnost (*katı* 'tvrd; žestok', *pek* 'tvrd, čvrst'). Kao što je već spomenuto, srce od mekog materijala ukazuje na nježnost i samilost, a s druge strane, kada je srce načinjeno od tvrdog materijala kao što je kamen (*taş*), riječ je o beščutnoj i okrutnoj osobi.

Hrabrost

179. Aslan (çatal) yürekli – vrlo hrabar, neustrašiv, odvažan
 180. Mangal gibi yüreği olmak – imati puno hrabrosti
 Yüreği pek – 1. bezosjećajan, 2. odvažan, smion
 181. Yüreğini pek tutmak - ne dozvoliti da ga obuzme strah *tko*
 182. Yüreklilik göstermek – ne bojati se, biti hrabar

Budući da je jedno od značenja riječi *yürek* 'hrabrost, srčanost' i da ga u tom značenju ne mogu zamijeniti niti *gönül* niti *kalp*, za izražavanje koncepta hrabrosti u idiomatskim se izrazima upotrebljava samo somatizam *yürek*. Uz *yürek* nalazimo lekseme kao što su: **aslan** 'lav; junak' koji je i u turskom, i u hrvatskom i u ruskom jeziku simbol odvažnosti; **çatal** 'vilica; vile' – naziv za željezno oštro, rašljasto oruđe i **mangal** 'žeravnik' koji unutar idiomatskih izraza ovog koncepta intenziviraju značenje hrabrosti sastavnice *yürek* te pridjev **pek** koji, osim značenja 'tvrđ', može značiti i 'otporan, izdržljiv'.

Iskrenost

183. Açık kalpli / yürekli – koji iskreno kaže ono što misli, koji nema skrivene namjere
 184. Gönlünden kopmak – iskrenih namjera, sam od sebe učiniti dobro djelo *komu*

Frazeološko značenje idiomatskih izraza *açık kalpli / yürekli* vrlo se lako shvaća jer pridjev **açık** znači 'otvoren, iskren, jasan' pa se idiomatski izraz u cjelini odnosi na osobu otvorenog karaktera. U drugom idiomatskom izrazu – *gönlünden kopmak* – glagolska komponenta **kopmak** ostvaruje značenje 'nasta(ja)ti' te uz somatizam *gönül* ukazuje na to da je nešto nastalo u srcu ili da dolazi iz srca, što je jasno povezano s iskrenošću.

Skromnost

185. Tok gönüllü – umjeren, zadovoljan malim
 186. Gönlü tok – umjeren, zadovoljan malim
 187. Gönül alçaklığı – skromnost, umjerenost, jednostavnost
 188. Gönül indirmek – zadovoljiti se nečime što je ispod svakog nivoa

U ovim idiomatskim izrazima somatizam *gönül* označava čovjekov unutarnji svijet, dakle sve njegove emocije, misli, potrebe, želje i raspoloženja. Kada je sve to u njemu „sito“ (*tok* 'sit; zasićen, pun'), znači da je čovjek zadovoljan i da mu više od toga ne treba. Imenica *alçaklık* 'običnost, jednostavnost' u genitivnoj vezi s *gönül* stvara frazeološko značenje umjerenosti i nezahtjevnosti. Glagolska komponenta *indirmek* 'spustiti / spuštati, smanjiti / smanjivati; sići / silaziti' ima značenje prelaska s višeg mjesta ili razine na nižu. Ovaj idiomatski izraz počiva na usporedbi fizičkog i metaforičkog spuštanja, dok se potonji odnosi na jednostavnost karaktera osobe čiji zahtjevi i potrebe postaju još skromniji.

Velikodušnost

- 189. Gönlü bol – velikodušan
- 190. Gani gönüllü – velikodušan, darežljiv
- 191. Gönlü zengin – velikodušan, darežljiv

Iz same riječi *velikodušnost* uočavamo poveznicu između koncepta nesebičnosti i „velike“ duše, a ta se poveznica uočava i u turskom jeziku. Leksem koji označava velikodušnost i darežljivost – *büyüklik*, ima i značenje 'veličina, masivnost'. Ta je poveznica nastala na metafori koja nešto što je razmjerom ili količinom iznad prosjeka uspoređuje s nečim što je iznimno lijepo i značajno. Unutar navedenih idiomatskih izraza za opisivanje ove pozitivne karakterne crte koriste se pridjevske komponente povezane s veličinom ili obiljem čega: **bol** 'širok, velik; izdašan, bogat, obilan', **gani** 'bogat; obilan, izdašan', **zengin** 'imućan, bogat'.

Emotivno djelovanje na druge

- 192. Gönlünü (hatırını) hoş etmek – obradovati *koga*, učiniti zadovoljstvo *komu*
- 193. Gönlünü açmak – (raz)veseliti, oraspoložiti *koga*
 Gönlünü almak – 1. osvojiti čije srce, 2. (u)tješiti, oraspoložiti
- 194. Gönül okşamak – ljubaznim ponašanjem obradovati *koga*
- 195. Hatır gönül yapmak – usreći(va)ti *koga* svojim ponašanjem i stavovima
- 196. Kalbini doldurmak – usrećiti *koga*, ispuniti osjećajem topline
- 197. Kalbini eritmek – učiniti osjećajnim, popustljivim, manje strogim *koga*

198. Yürek vermek – bodriti, (o)hrabriti *koga*

Većina idiomatskih izraza ovog koncepta odnosi se na podizanje raspoloženja druge osobe. Budući da je uroda usko povezana sa srećom i dobrim raspoloženjem, unutar ovog koncepta nalazimo glagole sa značenjem ugađanja – *hoş etmek* 'učiniti ugodnim, ugoditi / ugađati' i *okşamak* '(po)milovati, (po)gladiti'. Glagol *açmak* ima brojna značenja kao što su 'otvoriti / otvarati; proširi(va)ti; ukloniti / uklanjati prepreku; opustiti / opuštati', a unutar idiomatskog izraza *gönlünü açmak* aktualizira značenje opuštanja. Opuštanje srca, tj. otklanjanje napetosti u nečijim mislima i osjećajima, rezultira podizanjem raspoloženja te osobe. U formiranju prvoga značenja idiomatskog izraza *gönlünü almak* somatizam *gönül* označava ljubav, a pri formiranju drugoga *gönül* se odnosi na volju / želju te zajedno s glagolskom komponentom *almak* 'kupiti / kupovati; osvojiti / osvajati' formira frazeološko značenje 'učiniti da bude bolje volje *tko*, oraspoločiti *koga*'. Uz glagolsku komponentu *yapmak* '(u)činiti, (u)raditi; (iz)vršiti, ispuniti / ispunjavati' unutar idiomatskog izraza *hatır gönül yapmak* somatizam *gönül* aktualizira značenje želje (ispuniti želju *komu* – zadovoljiti, usrećiti *koga*). Motiviranost idiomatskog izraza *kalbini doldurmak* temelji se na metafori koja ispunjenost srca kao centra svih čovjekovih emocija uspoređuje sa stanjem sreće i prožetnošću pozitivnim emocijama (*doldurmak* '(na)puniti, (is)puniti'). Idiomatski izraz *kalbini eritmek* temelji se na opoziciji *toplo-hladno* prema kojoj je hladnoća povezana s neljubaznošću i suzdržanošću, a toplina s nježnošću i prisnošću. Glagolska komponenta *eritmek* '(o)topiti' ima značenje odmrzavanja, tj. zagrijavanja nečega hladnoga ili smrznutoga. Zagrijavanjem srca-*kalp*, odnosno čovjekovih emocija i raspoloženja, on postaje osjećajni i nježniji. Kako je jedno od značenja riječi *yürek* 'hrabrost', uz glagol *vermek* 'dati / davati' formira se frazeološko značenje 'bodriti, (o)hrabriti *koga*'.

Neodlučnost

199. Gönlünün dümeni bozuk <olmak> – biti neodlučan, ishitren (posebice u ljubavi)

200. Gönüllü gönülsüz – na pola željeti, na pola ne željeti

Kako bismo shvatili frazeološko značenje prvog idiomatskog izraza, treba se osvrnuti na značenja i simboliku njegovih sastavnica: *dümen* 'kormilo' kao simbol *onoga što čovjeku pomaže da ide pravim putem* (HJP), *bozuk* 'slomljen, razbijen; neispravan, oštećen', a *gönül* u ovom slučaju

označava želju / volju. Kada se ošteti ili pokvari kormilo čovjekova srca-*gönül*, tj. njegova centra volje i želje, on pada u nedoumice, oklijeva, djeluje nepromišljeno te mu nedostaje čvrstoće u donošenju odluka. Značenja izvedenica riječi *gönül* – ***gönüllü*** 'svojevoljno, rado' i ***gönülsüz*** 'nevoljko, nerado' te upotreba ovih riječi jedne uz drugu unutar idiomatskog izraza ukazuje na manjak / nedostatak volje i želje koji rezultira neodlučnošću.

Čestitost, čast

201. *Gönlü büyük* – čestit, častan, dostojanstven

Ovaj idiomatski izraz izvire iz metafore koja nešto što je veliko, tj. razmjerom ili količinom iznad prosjeka, uspoređuje s nečim što je iznimno značajno, uvaženo i cijenjeno (***büyük*** 'velik; značajan, moćan; glavni').

Zahvalnost

202. *Gönül borçlusu* – zahvalan

203. *Gönül borcu* – zahvalnost za učinjeno dobro djelo

Izražavanje koncepta zahvalnosti sastavnicama ***borçlu*** 'dužan, zadužen; moralno obavezan, zahvalan' i ***borç*** 'dug, dugovanje; obaveza' povezano je s tim što čovjek za učinjeno dobro djelo osjeća zahvalnost no i svojevrzni dug (tj. potrebu za vraćanjem) prema svom dobročinitelju. Osjećaj zahvalnosti uobičajena je reakcija na tuđe dobročinstvo i taj osjećaj povećava vjerojatnost da će osoba pomoć koju je primila jednom uzvratiti.

Smotrenost

204. *Gönül gezdirmek (dolaştırmak)* – uzeti u obzir, razmotriti sve mogućnosti

Glagoli ***gezdirmek*** i ***dolaştırmak*** unutar ovog idiomatskog izraza ostvaruju značenja 'provesti / provoditi, (pro)šetati', a somatizam *gönül* aktualizira značenje poimanja i misaone djelatnosti čovjeka. Kada se neka ideja „prošeće“ po mislima, odnosno provede određeno vrijeme u umu, čovjek ju može razmotriti iz svih aspekata.

7. Ekvivalencija

Uz brojne razlike frazeološki sustavi različitih jezika imaju i poprilično velik broj sličnosti i analogija koje čine osnovu supostavne analize. Ekvivalenti u jezičnom sustavu označavaju više ili manje semantički slične frazeološke jedinice dvaju ili više uspoređivanih jezika (Почуева, 2019: 19). U većini tipologija frazeološke ekvivalencije obično se izdvajaju tri vrste, tj. potpuna, djelomična i nulta ekvivalencija (Čagalj, Svitkova, 2014: 36). Međutim postoji još jedan tip ekvivalencije, a to je samo semantička ekvivalencija.

1. Potpuna ekvivalencija

U skupinu potpunih odnosno apsolutnih ekvivalenata ubrajaju se frazeološke jedinice koje se podudaraju u svim kriterijima, tj. strukture koje, osim identične semantike, bivaju istovrijednima i na razini slikovitosti, ali i na planu izraza. Takvi frazemi, dakle, imaju isti leksički sastav i gramatička obilježja te su motivirani jednakom slikovitošću. Većinu jedinica ove skupine tvore europeizmi, odnosno, internacionalizmi. Posrijedi su frazemi čije zajedničko podrijetlo seže u kulturnu baštinu šire ili uže shvaćenoga europskog prostora, odnosno, u antička vremena i starovjekovnu mitologiju, biblijsku predaju, stariju književnost ili pak historiografiju. Frazemi koji pripadaju ovom tipu ekvivalencije nerijetko počivaju na identičnom načinu mišljenja, odnosno, generalizirajućem prosuđivanju životnoga tijeka, vrednovanju prirodnih pojava, ljudskih osobina, emocionalnih iskaza, imovinskih prilika, društvenih razlika i sl. (Čagalj, Svitkova, 2014: 34).

Potpune ekvivalente lako je utvrditi jer se radi o frazeološkim jedinicama koje su u potpunosti identične u obama jezicima. Slijede neki potpuni frazeološki ekvivalenti u turskom i ruskom jeziku s analiziranim sastavnicama:

Ruski idiomatski izraz	Turski idiomatski izraz	Doslovan prijevod	Frazeološko značenje
Покорять / покорить сердце	Gönlünü çelmek	osvojiti / osvajati srce	zadobi(ja)ti simpatiju, ljubav <i>koga</i>

Разбить / разбивать сердце	Kalp kırmak	slomiti / slamati srce	jako povrijediti <i>koga</i>
Открывать / открыть сердце	Kalbini / yüreğini açmak	otvoriti / otvarati srce	(po)dijeliti misli i osjećaje <i>s kim</i>

2. Djelomična ekvivalencija

Kontrastiranje frazema dvaju ili više jezika obično rezultira relativno malim brojem potpuno identičnih jedinica, dok su mnogo češći frazemi među kojima postoje manja ili veća odstupanja na formalnom, semantičkom, stilističkom, pragmatičkom, motivacijskom i / ili nekom drugom jezičnom planu. Drugi tip ekvivalencije stoga tvore semantički podudarni frazemi koji imaju jednaku ili vrlo sličnu slikovitost i osnovnu (ali ne i potpunu) sličnost u leksičkom sastavu te sintaktičkoj strukturi. Zanimljivo je primijetiti da frazeološki ekvivalenti s različitim sastavnicama odražavaju, s jedne strane, univerzalnost zakona mišljenja, a s druge strane, nacionalnu specifičnost viđenja svijeta kod različitih naroda (Čagalj, Svitkova, 2014: 34, Почуева, 2019: 19). Djelomični frazeološki ekvivalenti mogu se razlikovati na jedan od sljedećih načina:

a) Nepodudarnosti leksičkoga sastava

Određena frazeološka sastavnica ishodišnoga jezika u uspoređivanom jeziku može biti nadomještена sinonimom ili leksemom istoga semantičkog polja. Frazeološke sastavnice, međutim, mogu biti i semantički udaljene, pri čemu može doći i do određenih stilističkih pomaka, ali ne i do bitnih razilaženja u značenju uspoređivanih frazema. Ovdje spadaju i primjeri u kojima frazeološkoj sastavnici u jednom jeziku odgovara značenjski bliska, ali gramatički kategorijalno različita komponenta (Čagalj, Svitkova, 2014: 35).

Npr. *Размягнуть сердце* – *Kalbini eritmek*

- rus. 'omekšati srce', tur. 'otopiti srce' u značenju 'učiniti osjećajnijim, obzirnijim *koga*'

Каменное сердце – *Taş yürekli*

- rus. pridjev + imenica, tur. pridjev + imenica s denominalnim sufiksom; frazeološko značenje 'bezosjećajna, bešćutna osoba'

Золотое сердце – *Altın yürekli*

- rus. pridjev + imenica, tur. pridjev + imenica s denominalnim sufiskom; frazeološko značenje 'biti dobar, dobronamjeran, častan'

b) Morfološke i ortografske nepodudarnosti

Frazeološke se sastavnice mogu razlikovati u padežu i u gramatičkom rodu, kao i u glagolskom vremenu i broju.

Npr. *Тронуть / трогать сердце – Kalbe dokunmak*

- riječ je o drugačijoj rekciji: tur. *dirati / dirnuti u srce*, rus. *dirati / dirnuti srce*, no značenje frazema je isto 'uznemiriti, ganuti koga'

Najčešći je slučaj nepodudarnosti na morfološkom planu to da je glagolska komponenta ruskog idiomatskog izraza u sadašnjem ili prošlom vremenu 3. lica jednine, a glagolska komponenta turskog idiomatskog izraza u infinitivu.

Сердце (душа) болит – Yüreği (kalbi, ciğeri) sızlamak

- glagolske komponente *болеть* i *sızlamak* imaju značenje 'boljeti', frazeološko značenje 'osjećati veliku tugu'

Сердце ёкает / ёкнуло – Yüreği titremek

- glagolske komponente *ёкать / ёкнуть* i *titremek* imaju značenje '(za)drhtati'; frazeološko značenje 'osjećati strah'

Отлегло от сердца – Yüreği ferahlamak (hafiflemek, rahatlamak)

- glagolske sastavnice *отлечь* i *ferahlamak / hafiflemek / rahatlamak* imaju isto značenje 'laknuti, odahnuti'; frazeološko značenje 'osjetiti olakšanje, smiriti se'

Сердце изнывает / изныло – Kalbi / yüreği dayanmamak 'patiti, trpjeti'

- glagolske sastavnice *изныть / изнывать* i *dayanmamak* imaju isto značenje '(na)patiti se, (pre)trpjeti, podnijeti / podnositi'; frazeološko značenje '(pro)patiti, (pre)trpjeti'

c) Strukturne nepodudarnosti, odnosno, razlike u broju sastavnica frazeoloških jedinica

Frazemi s jednakom slikovitošću mogu se međusobno razlikovati i opsegom i prisutnošću fakultativnih ili varijantnih članova.

Разбить / разбивать сердце – Gönül kırmak (yıkamak)

- rus. 'razbiti / razbijati', tur. 'razbiti / razbijati' ili 'slomiti / slamati'; frazeološko značenje 'jako povrijediti *koga*'

Покорять / покорить сердце – Kalbini kazanmak (fethetmek)

- rus. 'pokoriti / pokoravati', tur. 'osvojiti / osvajati' ili 'zauzeti / zauzimati'; frazeološko značenje 'zadobi(ja)ti ljubav *koga*'

Вырывать / вырвать из сердца (из души) – Gönülden (hatırdan) çıkarmak

- u ruskom su varijantni članovi *srce* i *duša*, a u turskom *srce* i *pamćenje*; frazeološko značenje 'zaboraviti *koga*, *što*'

Бойти в сердце (в душе) – Gönlüne / kalbine girmek¹⁴

- u ruskom su varijantni članovi *srce* i *duša*, a u turskom samo *srce*; frazeološko značenje 'postati voljen od strane *koga*'

Relativno česta pojava u okviru djelomične ekvivalencije je i kombinacija navedenih nepodudarnosti.

Сердце кровью обливается – Yüreği kan ağlamak

- nepodudarnost leksičkog sastava: *кровью обливаться* 'polijevati se krvlju', *kan ağlamak* 'plakati krv'
- morfološka nepodudarnost: u ruskom je glagol u sadašnjem vremenu u 3.l.jd., a u turskom je u infinitivu

Сердце (душа) разрывается (рвётся) <на части> – Kalbi / yüreği (ciğeri) parçalanmak (parça parça olmak)

- morfološka nepodudarnost: u ruskom je glagolska komponenta u sadašnjem vremenu u 3.l.jd., a u turskom je u infinitivu
- strukturna nepodudarnost: nejednak broj varijantnih i fakultativnih članova

Читать в сердце (в душе) – Kalbinin içini okumak

- nepodudarnost leksičkog sastava: rus. *сердце* ili *душа* 'srce' ili 'duša', tur. *kalbinin içi* 'unutrašnjost srca'

¹⁴ U ovom radu sastavnice *gönül*, *kalp* i *yürek* unutar idiomatskih izraza s istim komponentama i značenjima nisu smatrane varijantnim članovima.

- strukturna nepodudarnost: nejednak broj varijantnih članova
- morfološka nepodudarnost: drugačija rekcija – rus. *čitati u komu / čemu*, tur. *čitati koga / što*

3. Samo semantička ekvivalencija

Za razliku od većine tipologija frazeološke ekvivalencije, u okviru predložene podjele izdvaja se i posebna skupina frazema koji imaju samo (približno) jednako značenje, a nazivaju se još i frazeološkim analozima. Značenje se takvih frazema, naime, iskazuje različitim komponentama te je u skladu s tim motivirano različitom slikovitošću. Iako čisto semantički ekvivalenti pokazuju stanovitu sličnost s nultom ekvivalencijom u vidu nepodudarnosti leksika i slikovitosti, za razliku od potonjih, prijevodne ekvivalente imaju u frazeološkim, a ne opisnim strukturama (Čagalj, Svitkova, 2014: 36).

Npr., rus. *сердце в пятку уходит / ушло* i tur. *yüreği (kalbi) ağzına gelmek* imaju isto značenje 'osjetiti silni strah, jako se uplašiti', no pri pojavi straha u ruskoj frazeologiji srce odlazi u pete, a u turskoj srce dolazi u usta.

Pri utvrđivanju ekvivalenata ove vrste može nam pomoći konceptualna analiza idiomatskih izraza jer time uočavamo koji se od njih mogu upotrebljavati za izražavanje istih ili sličnih situacija te koji se pripisuju istim konceptima.

4. Nulta ekvivalencija

Posljednju skupinu tvore bezekvivalentni frazemi, odnosno, strukture jedinstvenoga značenja kojima se u frazeološkom fondu kontrastiranoga jezika ne može pronaći pandan. Frazeološko se značenje bezekvivalentnih jedinica u drugom jeziku obično izražava ekspresivnim jednorječnim izrazima, sintagmatskim strukturama, slobodnim svezama riječi ili pak parafrazom. Najčešće je riječ o izvornim frazemima povezanim s materijalnom i duhovnom kulturom govornika određenoga jezika koji su karakteristični samo za jedan od uspoređivanih jezika (Čagalj, Svitkova, 2014: 36).

Primjer bezekvivalentnog turskog idiomatskog izraza je *yürek Selânik <olmak>* 'kukavica' jer njegovo frazeološko značenje izvire iz događaja vezanih za tursku povijest i turski narod (motiviranost idiomatskog izraza objašnjena je u 6. poglavlju).

Primjer bezekvivalentnog ruskog idiomatskog izraza nije pronađen među idiomatskim izrazima sa sastavnicom *сепдце*, no postoji primjer također povezan s povijesnim događajima, u ovom slučaju, ruskoga naroda – *из грязи <да> в князи* (dosl. 'iz blata u kneza') sa značenjem 'brzo i neočekivano steći bogatstvo ili visok društveni položaj'. Motiviranost ove frazeološke jedinice povezana je s idejama o položaju i značaju povlaštenih klasa staroruske države Rus' (*Древняя Русь*) i Ruskog Carstva. U staroruskoj državi kneževi su bili apsolutni gospodari svojih feudalnih posjeda, imali su veliku moć i velike prihode. Kasnije, u 18. stoljeću, kada se u Ruskom Carstvu potpuno formirao glavni povlašteni stalež, plemstvo je prije svega bilo vojni stalež s formalnom ravnopravnošću svih članova i s načelno otvorenim karakterom, što je omogućilo uvrštavanje najuspješnijih predstavnika nižih staleža u više staleške redove. Počasni naslov kneza mogao se dodijeliti osobi na temelju značajnih osobnih zasluga za domovinu. Iz toga se u figurativnoj osnovi frazeološke jedinice stvara stereotipna predodžba o onome tko brzo i lako, a često i neopravdano, stječe bogatstvo i dolazi do visokog položaja kojeg nije dostojan (Фразеологический словарь русского языка).

Mnogo je više frazeoloških jedinica koje imaju ekvivalente u drugom jeziku u odnosu na bezekvivalentne izraze. Bezekvivalentnost se često objašnjava nekim kulturnim i povijesnim događajima te posebnim tradicijama naroda fiksiranim na motivacijskom planu. Bezekvivalentne frazeološke jedinice, ne samo svojom slikovitošću, već i realijama koje označavaju, toliko su čvrsto vezane za određeni jezik da bi prekid te veze neizbježno doveo do gubitka njihova smisla i nacionalnog kolorita, kao i do neshvatljivosti od strane izvornih govornika. Drugim riječima, svaka bezekvivalentna frazeološka jedinica odražava značajke materijalnog i duhovnog života naroda, njegov jedinstveni način razmišljanja, moralne vrijednosti i vlastitu kulturnu specifičnost (Почуева, 2019: 20).

Budući da smo u ovom radu ograničeni samo na idiomatske izraze sa sastavnicama *сепдце*, *gönül*, *kalp* i *yürek*, za njih ne možemo utvrditi nepostojanje ekvivalenata jer u drugome jeziku možda i postoje no s drugom / drugim sastavnicom / sastavnicama. Utvrđeno je da se organizacijski, tj. prema razvrstanoj u koncepte većinski poklapaju zbog univerzalnosti somatizma *srce*.

8. Sličnosti *srce-duša*

I turski i ruski jezik imaju leksičku jedinicu koja označava središnji organ krvožilnog sustava – srce (na ruskom *сердце*, a na turskom *kalp* i *yürek*). Iz točke gledišta izvornih govornika obaju jezika, u tom se organu nalazi određeni centar / spremnik / središte svih ljudskih osjećaja, emocija, misli itd. U ruskom jeziku postoji leksem *душа* koji nije identičan, ali je u određenim kontekstima vrlo sličan leksemu *сердце*. U turskom jeziku postoji zaseban leksem *gönül*, dok koncept *duša* ima nominaciju *can* (Губарева, Дорохова, Красникова, 2016: 2).

U ruskom jeziku izdvaja se značenje koje poistovjećuje srce s dušom i to je značenje istaknuto kao glavno za rusku lingvokulturu u etnolingvističkom rječniku „Славянские древности“: „*Сердце* je centar emocionalnog života čovjeka, spremnik ljubavi, čežnje, vjere, straha.“ (Ломакина, Овчинникова, 2021: 22). Pojmovi *душа* i *сердце* često se percipiraju kao sinonimi zbog toga što se smatra da je duša smještena u srcu (Александровна, 2017: 107). Duša i srce u ruskoj kulturi predstavljaju jedinstveni, neodvojivi organ kojim čovjek osjeća, doživljava i teži najboljem. Drugim riječima, duša i srce – to i jest sâm čovjek (Жолос, Шевченко, 2019: 223). U ruskom se jeziku riječi *сердце* i *душа* često koriste kao međusobno zamjenjive, i to zbog toga što se duša u Rusiji percipira kao unutarnji mentalni svijet čovjeka u kojem su lokalizirana njegova iskustva, osjećaji i raspoloženja. *Душа* i *сердце* su „organi“ odgovorni za mentalna stanja čovjeka (Петрова, 2007: 138). *Душа* se u ruskom doživljava kao organ dubljih, čišćih i više moralno i duhovno obojenih osjećaja od srca (*сердце*). *Душа* se smatra i kao unutarnje duhovno kazalište, kao mjesto gdje se zbivaju događaji kakvi se ne bi mogli dogoditi u svijetu neživih stvari. Osjećaji povezani s dušom moraju biti 'dublji' na dva različita načina: ne mogu biti vidljivi izvana i moraju biti takve vrste da ih mogu doživjeti samo ljudi (a ne i životinje). To sugerira da ih treba povezati s vrijednostima (Wierzbicka, 1992: 50). U suvremenom ruskom jeziku ima mnogo više frazema sa sastavnicom *душа* nego frazema sa sastavnicom *сердце* jer *душа* ima veću frazotvornu aktivnost, no brojne su i frazeološke jedinice u kojima ove dvije sastavnice variraju (Керн, 2008: 9, 11). Analizirajući treće značenje riječi *сердце* koje daje Грамота.ру (unutarnji svijet čovjeka – sfera emocija, intuicije itd.) i treće značenje riječi *душа* (unutarnji svijet čovjeka, svijet njegovih osjećaja, doživljaja, raspoloženja itd.), možemo izdvojiti njima zajedničko značenje: unutarnji, emocionalni svijet čovjeka, duhovna srž osobe. Jasno je da se u frazeološkim jedinicama koje dopuštaju variranje sastavnica aktualiziraju upravo ta značenja i zbog toga pojava leksičkih inačica

postaje moguća. Drugo, pojmovi *cepðye* i *ðyua* dugo su bili neraskidivo povezani u narodnim vjerovanjima. Srce se smatralo jednim od mogućih mjesta gdje bi se u čovjeku mogla nalaziti duša (Керн, 2008: 11). Mogućnost / nemogućnost variranja sastavnica *cepðye* i *ðyua* objašnjava se specifičnostima figurativne osnove frazema. Kod frazeoloških jedinica sa sastavnicom *cepðye* varijacija nije moguća ako su njihove osnove povezane sa značenjem srca kao središnjeg mišićnog organa krvožilnog sustava i njegovim različitim parametarima: veličinom, masom, materijalom od kojeg je napravljeno te raznim radnjama i situacijama koje se odnose na srce kao na organ, a dovode do osjećaja fizičke boli. Kod frazeoloških jedinica sa sastavnicom *ðyua* varijacija nije moguća ako postoji veza između značenja frazema i značenja leksema koje se temelji na religioznim idejama o besmrtnom, nadnaravnom početku u čovjeku i raznim situacijama povezanim s njim. Varijacija dviju sastavnica dopuštena je kada u procesu tvorbe frazema u prvi plan dolaze značenja unutarnjeg, psihoemocionalnog stanja čovjeka i njegove duhovne srži. (Керн, 2008: 13, 14).

Kao što je već spomenuto, kroz različite periode turskog jezika riječ *gönül* prošla je kroz velike promjene u značenju, a neki izrazi formirani od leksema *can* 'duša' u ranijim su razdobljima ulazili u značenjsko polje riječi *gönül* (Önler, 1999: 14). *Gönül* nadilazi distinkcije kao što su *um-emocija*, *um-tijelo*, *tijelo-emocija* (Başarkanoğlu, 2014: 34) i možemo zaključiti da se značenjski nalazi između srca i duše. U nekim kontekstima *gönül* se značenjski može preklapati s *kalp* i *yürek*, dok je u drugima istoznačna s *can* (rječnik „Güncel Türkçe Sözlük“¹⁵ kao šestu definiciju, tj. značenje riječi *can* nudi upravo 'gönül'). Niti jedan idiomatski izraz u ovom radu nema kao varijantan član leksem *can*. To se može objasniti činjenicom da *gönül* nikada ne označava srce kao fizički organ, već se odnosi na sve ono što se u tom organu metaforički nalazi (a to jest duša). Somatizam *gönül* u gotovo svim idiomatskim izrazima aktualizira upravo to značenje, tj. semantički zamjenjuje *can* i zbog toga je za neke turske frazeme sa sastavnicom *gönül* u ruskom jeziku najlakše kao ekvivalent izabrati riječ *ðyua* (Напольнова, 2011: 1168). S dušom su povezani i *kalp* i *yürek* jer i oni kao jedno od svojih prenesenih značenja imaju definiciju duše 'ukupnost čovjekovih osjećaja, svijesti i osobina'.

¹⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

9. Opis dijela frazeološke slike svijeta dvaju naroda

Lingvistiku posljednjih godina 20. stoljeća obilježilo je uvođenje termina *slika svijeta*. Ovaj se termin upotrebljava u sljedećem značenju: slika svijeta je skup znanja i mišljenja subjekta o objektivnoj realnoj ili potencijalnoj stvarnosti. U suvremenoj se lingvistici jezična slika svijeta tradicionalno shvaća kao ukupnost znanja o svijetu koja su odražena u jeziku. Kod ovakvog se pristupa jezik promatra kao određeni konceptualni sustav, tj. kao sredstvo oblikovanja konceptualnog sustava znanja o svijetu (Пименова, 2002: 112). Jezična slika svijeta sustavan je i cjelovit odraz stvarnosti uz pomoć različitih jezičnih sredstava (Ючковская, 2015: 161). Središte jezične slike svijeta uvijek je čovjek, njegovo tijelo sastavljeno od niza organa i supstanci, stvarnih i fiktivnih, kao i njegovi osjećaji i osjeti (Напольнова, 2011: 1164). U fokusu niza područja suvremene lingvistike je interakcija jezika kao fenomena ljudske psihe s objektivnom stvarnošću. S obzirom na to, jedan od zadataka suvremene lingvističke semantike postalo je proučavanje jezične slike svijeta, tj. načina na koji svaki pojedini jezik predočava vanjski svijet. Poimanje vanjskog svijeta temelji se na značenjima riječi, izraza, kategorija proučavanih uzimajući u obzir širok kulturološki, folklorni i mitološki materijal. Razlika u konceptualizaciji vanjskog svijeta u pojedinim jezicima jasno je vidljiva iz činjenice da u svakom jeziku postoje riječi i oblici za koje je izuzetno teško pronaći točan ekvivalent u drugom jeziku (ibid.: 1163). Jezik različitim sredstvima odražava svijet oko nas, u njega se projiciraju arhetipovi, način života, povijest, vjerovanja i posebnosti kulture etnosa. U etnolingvističkoj svijesti osobe formira se konceptualna slika svijeta, čijom se nacionalnom specifičnošću bavi moderna lingvistika. Poredbeno proučavanje lingvokultura omogućuje određivanje sfera interkulturalne komunikacije i nacionalne jedinstvenosti jezika i kulture u različitim područjima djelovanja. Poredbena frazeologija usmjerena je ka otkrivanju etničke specifičnosti frazeološke semantike te shvaćanja vrijednosne slike svijeta (Щитова, Щитов, 2020: 158).

Frazeologija je u bilo kojem jeziku jedna od najizražajnijih, u smislu posjedovanja lingvokulturološke semantike, skupina jezičnog materijala te „najvrjedniji izvor podataka o kulturi i mentalitetu naroda“ (Чжоу, 2017: 263). Frazeološka slika svijeta promatra se kao dio cjelovite jezične slike svijeta, a označava sliku svijeta izraženu frazeološkim sredstvima jezika (Шкатова, 2009). Termin *frazeološka slika svijeta* treba shvaćati kao frazeološki sustav jezika, osobito idiomatičan, koji sudjeluje u utvrđivanju jezične slike svijeta presudno odgovorne za izražavanje

pojedinih konceptualnih sfera u jeziku. Iz aspekta lingvokulturologije simboli koji se nalaze u osnovi frazeološkog značenja formiraju sliku svijeta ostajući nepromijenjeni čak i pri globalnoj promjeni mentaliteta jer su izravno povezani sa sustavom općih ljudskih svjetonazora. U mnogim slučajevima riječi-simboli sastavni su dijelovi frazeoloških jedinica (Кевлюк, 2003: 26). Frazeološka slika svijeta, zahvaljujući svojoj izražajnosti i emocionalnosti, najjasnije i najtočnije odražava duh naroda, njegov nacionalni mentalitet, kao i kulturno i povijesno iskustvo poznavanja svijeta. Objekte stvarnosti različiti narodi shvaćaju i semantiziraju na različite načine. Neki fragment frazeološke slike svijeta koji je karakterističan za jedan narod, može se ili potpuno zanemariti u frazeološkoj slici svijeta drugog naroda, ili razmatrati drugim sredstvima jezičnog izražavanja (Сираева, Фаткуллина, 2014: 3). Frazeološka slika svijeta bilo kojeg jezika više je slobodna interpretacija nego točna kopija svijeta zato što prikazuje svijet na pojednostavljen, netočan (donekle iskrivljen), prosuđivački i asocijativan način. Frazeološka slika svijeta prikazuje samo ona obilježja svijeta koja su važna sa stajališta njezinih govornika te svijetu pripisuje nepostojeća obilježja (Гутовская, 2014: 48). Dakle, između stvarnosti i njezina odraza u frazeološkoj slici svijeta ne postoji potpuna jednakost jer frazeološka slika svijeta nije zrcalni odraz svijeta, već njegova interpretacija. Ona uključuje i međunarodne (opće) i nacionalno specifične (jedinствене) značajke (Гутовская, 2016: 43, Гутовская, 2014: 53). Pri proučavanju frazeološke slike svijeta (ili njezina zasebnoga fragmenta - frazeološkog koncepta) bilo kojeg nacionalnog jezika korisno je provesti istraživanje u supostavnom aspektu, tj. usporediti frazeološke slike svijeta koje pripadaju različitim jezicima (Гутовская, 2016: 47). Etnokognitivna specifičnost svake frazeološke slike svijeta može se otkriti samo u usporedbi s drugim jezikom i zbog toga se međujezični supostavni pristup smatra najučinkovitijim u njezinu proučavanju (Гутовская, 2014: 53).

Na temelju konceptualne i semantičke analize idiomatskih izraza u ovom se poglavlju uspoređuju jezična poimanja izvornih govornika ruskog i turskog jezika povezana s vrlo važnim ljudskim organom kao što je *srce*. Somatske frazeološke jedinice, točnije, idiomatski izrazi s komponentom *srce* u uspoređivanim jezicima na određeni način kategoriziraju vanjski svijet u jeziku kroz opis određenog stanja srca kao fiziološkog ljudskog organa. Pritom sve frazeološke jedinice s ovom komponentom čine određeni sustav koji obuhvaća raznovrsne sfere ljudske djelatnosti u oboma jezicima: svijet misli i osjećaja, osobne kvalitete, karakterne osobine, fiziološka stanja i dr. (Гулбекова, 2014: 268). Idiomatski izrazi sa sastavnicom *сердце* čine

najveću skupinu somatskih frazema koji označavaju emocije u ruskom jeziku (Перцова, 2007: 139). Semantika frazeoloških jedinica s ovom sastavnicom zahvaća sferu osjećaja, emocija, dubokih emocionalnih doživljaja i iskustava (Дубова, Ратушная, 2019: 128), kao i karakterne crte čovjeka. S organima koji se na turskom nazivaju *kalp* i *yürek* povezane su i fizičke i osjećajne funkcije, dok se, s druge strane, *gönül* povezuje samo s osjećajnim funkcijama. Neke od ovih funkcija slične su ruskom leksemu *cepдye*, a neke su vrlo različite. Veza između pojmova *gönül* / *kalp* / *yürek* odražava specifično gledište turskog jezika na ljudske organe i element je vrlo bitnog obilježja turskog jezičnog pogleda na svijet (Напольнова, 2011: 1163). Srcu se u obama jezicima, uz njegove glavne fiziološke funkcije, pripisuje i niz emocionalnih funkcija iz čega se može zaključiti da su oba naroda stvorila vezu između ljudskog vitalnog organa koji pumpa krv i osjećaja. Povezanost srca kao organa s osjećajima obično je u obliku svojevrsnog spremnika osjećaja.

Sastavnice *cepдye* / *gönül*, *kalp*, *yürek* unutar idiomatskih izraza aktualiziraju slična značenje u obama jezicima, što se objašnjava univerzalnošću ovih riječi-simbola, podudarnošću asocijativno-figurativnog mišljenja te prisutnošću zajedničkih logičkih i frazeoloških ideja među izvornim govornicima ruskog i turskog jezika. No, unutar idiomatskih izraza određenih koncepata uočava se i nacionalna i kulturna osobitost uporabe ovog somatizma. Pri izražavanju mnogih koncepata idiomatski izrazi i ruskog i turskog jezika temelje se na sinegdohi *čovjek=srce*, što potvrđuje pretpostavku da oba naroda srce percipiraju kao centar svega ljudskoga. Svaka emocija koja na neki način utječe na srce, zapravo utječe na cijeloga čovjeka. Pri opisivanju čovjekovih osobina i karaktera uočava se ista situacija – komponenta koja karakterizira srce unutar idiomatskog izraza, zapravo karakterizira osobu u cjelini.

I u ruskom i u turskom jeziku idiomatskim se izrazima sa sastavnicom *srce* pretežito izražavaju negativne emocije, što se jasno vidi iz najbrojnije skupine – negativni osjećaji. Rezultati analize otkrivaju da *srce* u ovim dvama jezicima najčešće dolazi s tugom. Takav se rezultat suprotstavlja općoj pretpostavci za zapadnu kulturu da je srce prvenstveno povezano s pozitivnim emocijama kao što su ljubav i privrženost (Baş, 2015: 82). Idiomatski izrazi s analiziranim sastavnicama unutar koncepata većinski se poklapaju, što se objašnjava univerzalnošću ovog somatizma. U obama se jezicima idiomatski izrazi s komponentom *srce* pripisuju konceptima tjeskobe i nemira, straha, tuge i patnje, ljutnje, povrede, (ne)voljkosti, olakšanja i smirenosti, uzbuđenja, ugođe i zadovoljstva, ljubavi i privrženosti, razumijevanja, samilosti, (bez)osjećajnosti,

hrabrosti te emotivnog djelovanja na druge. Idiomatski izrazi kojima se izražava stanje tjeskobe i tuge u obama se jezicima temelje na metafori koja teret i fizički pritisak na srce uspoređuje s negativnim emocionalnim utjecajem na čovjeka. Unutar tih se koncepata uočava i metafora koja fizičko oštećenje i bol uspoređuje te povezuje s emocionalnom boli i patnjom. Unutar idiomatskih izraza za izražavanje tuge i ruskog i turskog jezika susrećemo komponentu *krv*. Osim fizičkog oštećenja u turskom se jeziku s emocionalnom boli uspoređuje i „šuplje srce“ koje ukazuje na manjkavost i prazninu u sferi emocija. Kada se idiomatskim izrazom opisuje osjećaj straha, njegova motiviranost izvire iz metafore koja pomicanje ili odsutnost srca s njegova uobičajenog mjesta u tijelu uspoređuje s gubitkom emocionalne ravnoteže u čovjeku. No, pri pomicanju srca smjer je njegovog kretanja suprotan. Po mišljenju govornika ruskoga jezika srce se od straha počinje kretati u smjeru odozgo prema dolje, a po mišljenju govornika turskoga jezika obrnuto – odozdo prema gore. Značenje idiomatskih izraza koji opisuju stanje bez volje u obama se jezicima razvilo na metafori koja stiskanje / stezanje srca uspoređuje s psihoemocionalnim pritiskom i nevoljkosti. Slikovitost idiomatskih izraza koji se odnose na pozitivne emocije kao što su olakšanje i smirenost počiva na metafori koja uklanjanje fizičkog tereta i pritiska sa srca povezuje s osjećajem emocionalnoga rasterećenja. Kada je riječ o uzbuđenju, idiomatski se izrazi formiraju na usporedbi ubrzanog lupanja i pomicanja srca kao organa s naletom snažnog ushićenja. Ugoda i zadovoljstvo u turskom su jeziku izraženi idiomatskim izrazima osnovanim na *sinegdohi srce=čovjek* jer se ugađanjem nečijemu srcu zapravo čini zadovoljstvo čitavoj osobi, dok se u ruskom jeziku uočava poveznica s glatkoćom kao stanjem bez nevolja i teškoća. Unutar koncepta ljubavi susrećemo metaforu koja poticanje simpatije i ljubavi prema samome sebi uspoređuje s osvajanjem, rušenjem ili zauzimanjem tuđega srca. U obama jezicima srce predstavlja nešto tajno, intimno i duboko skriveno, pa njegovo otkrivanje ukazuje na povjerenje i privrženost prema drugoj osobi. U turskom se jeziku s pobuđivanjem emocija uspoređuje i fizički ulazak te prodiranje u tuđe srce. S razumijevanjem drugoga povezuje se „čitanje“ i „zavirivanje“ u njegovo srce kao u nešto skriveno i intimno, a idiomatski se izrazi u cjelini odnose na odgonetavanje tuđih misli. Dobrota i osjećajnost opisuju se idiomatskim izrazima također utemeljenim na *sinegdohi*. Srce, tj. cijeli čovjekov karakter u obama se jezicima uspoređuje s dragocjenim materijalom kao što je zlato. U ruskom se jeziku uočava i usporedba fizičke veličine i prostranosti s pozitivnim karakternim crtama čovjeka, a u turskom metafora koja čistoću i urednost uspoređuje s dobronamjernošću. Idiomatski izrazi pripisani konceptu iskrenosti temelje se na poveznici *otvoren-iskren*. Zloba i

bezosjećajnost, kao negativne osobine, izražene su idiomatskim izrazima u kojima se odsutnost srca u čovjeku uspoređuje s okrutnošću i bešćutnošću. Vidimo da se u obama jezicima dragocjeni ili meki materijali uspoređuju s vrlinama, a tvrdi i kruti materijali s čovjekovim manama. Emotivno djelovanje na druge obuhvaća idiomatske izraze formirane na metafori koja fizički kontakt, tj. dodir s tuđim srcem uspoređuje s utjecajem na misli, osjećaje i karakter druge osobe.

Iako u obama jezicima postoje idiomatski izrazi koji se pripisuju konceptima hrabrosti, ljutnje i voljnosti, unutar istih se uočavaju i određene razlike. Ove su razlike uzrokovane jednim od prenesenih značenja leksema *cepðue*, *yürek* i *gönül*. Budući da *cepðue* može označavati ljutnju, bijes i ogorčenost, u ruskom je jeziku koncept ljutnje i bijesa brojniji idiomatskim izrazima u kojima se to značenje somatizma *cepðue* aktualizira. Jedno od značenja leksema *yürek* je 'hrabrost, odvažnost' i u to značenjsko polje ne mogu ući ni *gönül* ni *kalp*. Unutar idiomatskih izraza koncepta hrabrosti nalazimo samo somatizam *yürek* i taj je koncept u turskom jeziku brojniji. Što se tiče riječi *gönül*, opći rječnici kao njezino drugo značenje navode 'želju' pa se tako u turskom jeziku unutar većine idiomatskih izraza kojima se opisuje voljnost i želja nalazi sastavnica *gönül*. Postoje i koncepti kojima u jednom od razmatranih jezika nije pripisan niti jedan idiomatski izraz. Koncepti koji u turskom jeziku ne postoje su: radost, (ne)svidanje, buran karakter, preplavljenost osjećajima, osobni doživljaj i intenzivnost osjećaja. Koncepti koji u ruskom jeziku ne postoje su: utučenost, ljubavne muke, dosada, mučnina, glad, smrt, iscrpljenost, kajanje, sumnja, zabava, skromnost, velikodušnost, neodlučnost, čestitost, zahvalnost i smotrenost. Najveću pozornost privlače koncepti mučnine i gladi koji se prvenstveno povezuju sa želucem i njegovim funkcijama. U ruskom ovi koncepti nisu zastupljeni jer se *cepðue* u značenju želuca upotrebljava u narodnom govoru, a u turskom standardnom jeziku takva upotreba i dalje postoji, što se odrazilo i na frazeologiju. U turskom je jeziku zanimljiv i koncept dosade koji čine samo idiomatski izrazi sa komponentom *yürek* koja u ovom slučaju aktualizira značenje centra čovjekovih raspoloženja i misli. S druge strane, u ruskom jeziku pozornost privlače idiomatski izrazi kojima se izražava intenzivnost osjećaja koji nastaju pri nekoj radnji. Frazeološka značenja tih idiomatskih izraza razvila su se na metafori koja snagu i cjelovitost čovjekova srca uspoređuje s potpunom predajom cijele osobe nekom poslu, ideji, stvari ili drugoj osobi. Ostali su koncepti više ili manje slični nekim drugim konceptima prisutnim i zastupljenim u drugom jeziku. Radost je vrlo blisko povezana s ushićenjem i zabavom, buran karakter s izražavanjem ljutnje, utučenost i kajanje s tugom, ljubavne muke s patnjom u ljubavi, sumnja s nemirom, neodlučnost s manjkom volje i sl.

Još jednu razliku oučavamo i unutar koncepta “nastanak osjećaja”, tj. “slutnja”. Naime, ruskim idiomatskim izrazom *закрадываться в сердце (в душу)* izražava se nastanak negativnih osjećaja, a primjer upotrebe idiomatskih izraza s pozitivnima nije pronađen. U turskom se jeziku ovaj koncept ne može pripisati niti negativnim niti pozitivnim osjećajima jer ovisi o tome koje je vrste (pred)osjećaj koji nastaje. Drugim riječima, turski idiomatski izrazi *gönlüne / kalbine doğmak* mogu ukazivati i na pozitivne i na negativne emocije, tj. slutnje.

U velikoj većini idiomatskih izraza obaju jezika sastavnica *srce* aktualizira svoja prenesena značenja, tj. predstavlja spremište čovjekovih emocija. U turskoj se frazeologiji uočava i upotreba u značenju želuca, dok u ruskoj idiomatski izraz s takvom upotrebom nije pronađen. Budući da se većina idiomatskih izraza pripisuje istim ili vrlo sličnim konceptima, na materijalu ovih dvaju nesrodnih jezika može se potvrditi pretpostavka o univerzalnosti ovog somatizma. Mnoštvo se idiomatskih izraza temelji i na sinegdohi, jezičnom postupku u kojem se uži pojam upotrebljava umjesto širega (odn. dio za cjelinu). Srce predstavlja cijeloga čovjeka, njegove osjećaje, misli, stavove, namjere, raspoloženja, vrline, mane, tj. kompletan njegov unutarnji svijet. Zahvaljujući upotrebi metonimijske imenice-simbola *srce* koja može označavati i materijalni organ ljudskog tijela i metafizičko središte osjećaja, u sadržaju idiomatskih izraza stvara se sinkretička predodžba o subjektivnom doživljaju određene emocije i fizioloških reakcija kojima je popraćena (Царан, 2009: 201). Supostavna analiza dijela frazeoloških slika svijeta ovih dvaju jezika pokazuje prevladavanje sličnosti, no i postojanje određenih razlika u kulturnim vrijednostima i pogledu na svijet ruskog i turskog naroda.

10. Zaključak

Frazeološki fond jezika odraz je osobitosti nacionalne kulture, mentaliteta i svjetonazora određenog naroda, a nacionalna se jedinstvenost jezika najjasnije i najpotpunije očituje na leksičkoj razini. U tom pogledu najbolji su primjeri frazeološke jedinice sa somatskom sastavnicom (Cyбpakov, 2021: 344). Proučavanje frazeologije u lingvokulturološkom aspektu dobiva posebno značenje pri proučavanju pojedinačnih fragmenata jezične slike svijeta objektiviziranih u asocijativno-figurativnom sadržaju frazeoloških jedinica. Upravo frazeološke jedinice omogućuju utvrđivanje osobitosti svjetonazora izvornih govornika određenog jezika (Чжой, 2017: 6).

Leksičkom analizom riječi *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* istraženi su: njihova etimologija, tj. razvoj oblika i značenja prema korijenu, rječničke definicije, značenja i razvoj tih značenja te simbolika. Utvrđeno je da se u turskom jeziku u značenju fizičkoga organa koji pumpa krv mogu upotrebljavati samo *kalp* i *yürek*, dok se *gönül* u takvim kontekstima ne pojavljuje. *Gönül* se odnosi na sferu emocija i opisuje čovjekov unutarnji svijet. S druge strane, u ruskom je jeziku jednim leksemom obuhvaćeno i anatomsko značenje i simbolika centra ljudskih osjećaja, doživljaja, misli, raspoloženja itd. Leksička analiza somatizma *cepðue* otkriva prisutnost identičnih značenja s riječima *kalp* i *yürek* u turskom jeziku: 1) glavni organ krvožilnog sustava (*anat.* srce) i 2) unutarnji svijet čovjeka (emocije, raspoloženja). *Cepðue* i *kalp* preklapaju se i u značenjima koja *yürek* nema: 1) centar, glavni, najvažniji dio čega; 2) *fîg.* dobrota. Dakle, ruskoj riječi *cepðue* u turskom jeziku formalno odgovaraju dvije riječi - *kalp* i *yürek*. U svom izvornom značenju oba su, prije svega, nazivi istog fizičkog organa čovjeka, međutim, u riječi *kalp* ovo značenje svakako dominira, dok u riječi *yürek* ono odlazi u drugi plan, i time *yürek* postaje prvenstveno središte raznih osjećaja. Po mišljenju izvornih govornika turskog jezika, u srcu postoji određeni „izvor osjećaja“ čovjeka, izvor ljubavi, želja, misli, sjećanja, tj. *gönül* kojemu je teško pronaći odgovarajuću istoznačnicu u ruskom jeziku osim ponovo – *cepðue*. Ponekad bolje odgovaraju riječi *želja* (желание) ili *volja* (воля), a za neke turske frazeme sa sastavnicom *gönül* u ruskom je jeziku najlakše kao ekvivalent izabrati riječ *duša* (Напольнова, 2011: 1168). Dakle, oba jezika pravom fizičkom organu zvanom *cepðue* / *kalp*, *yürek* pripisuju brojne emocionalne funkcije, tj. doživljavaju ga i kao organ ljudskih osjećaja koji često djeluje po vlastitom nahođenju bez obzira na vlasnika. Značajke emocionalnih funkcija srca-*yürek* omogućuju nam da ga smatramo „organom koji reagira na sve vrste vanjskih utjecaja“ za razliku od srca-*kalp* koji je „specijaliziran“ uglavnom za odnos čovjeka prema drugim ljudima. S druge strane, treba istaknuti da je, za razliku od turskog jezika, *cepðue* u ruskom jeziku jedini pravi fizički organ kojemu se pripisuju emocionalne funkcije. *Gönül* formalno nije naziv fizičkog organa iz točke gledišta modernog čovjeka, no u isto vrijeme leksička kompatibilnost ove riječi omogućuje nam da je smatramo onim što E.V. Uryson naziva „nevidljivim organom“. *Gönül* je neka vrsta nevidljivog organa u kojem se nalazi širok spektar osjećaja i emocija uglavnom povezanih s unutarnjim svijetom čovjeka, njegovim željama i raspoloženjima (ibid.: 1170, 1171).

Glavni somatizam unutar frazeoloških jedinica koje označavaju emocije u obama jezicima je komponenta *srce* i to je uvjetovano svojevrsnom kulturnom informacijom koja je fiksirana u ovom organu kao simbolu. Srce je središte ljudskih osjećaja i misli pa idiomatski izrazi s tom

sastavnicom izražavaju različita emocionalna i psihička stanja čovjeka. Semantičkom i konceptualnom analizom utvrđeno je da među idiomatskim izrazima sa sastavnicama *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* u ruskom i turskom jeziku postoji više semantičkih sličnosti nego razlika. Provedenim je analizama potvrđena i hipoteza da je somatizam *srce* u ovim dvama nesrodnim jezicima univerzalan. Analizirani leksemi kao sastavnice idiomatskih izraza frazeološko značenje motiviraju prvenstveno aktualizacijom svojih prenesenih značenja jer idiomatski izrazi s ovim komponentama pripadaju skupini frazema koji karakteriziraju kompletan čovjekov unutarnji svijet. Na srce se u obama jezicima pretežito gleda kao na centar i spremište ljudskih emocija, a tek onda kao na glavni organ krvožilnog sustava. Proučavani se idiomatski izrazi pripisuju konceptima pozitivnih i negativnih osjećaja, kao i onima koji se odnose na karakterne osobine čovjeka. „Srce je središte emocija čiji je spektar toliko širok da se njima može opisati cijeli svijet“ (Перова, 2007: 138). U obama se jezicima najveći dio idiomatskih izraza sa sastavnicom *srce* pripisuje negativnim osjećajima, prije svega, konceptu tuge. Iako semantičke razlike između ovih idiomatskih izraza postoje, u odnosu na sličnosti, malobrojnije su. Velika se većina idiomatskih izraza pripisuje istim ili vrlo sličnim konceptima, a značajnije se razlike u dijelu frazeološke slike svijeta dvaju naroda uočavaju u upotrebi srca u značenju želuca u standardnom turskom jeziku, dok je takva upotreba u ruskom jeziku dio narodnih govora. Međujezična frazeološka ekvivalencija postoji, a najviše ekvivalenata pripada samo semantičkoj ekvivalentnosti. Takvi se idiomatski izrazi nazivaju frazeološkim analogima i imaju samo (približno) jednako značenje. Samo semantička ekvivalencija potvrđuje se činjenicom da se velikom većinom idiomatskih izraza opisuju isti / slični koncepti, no koristeći se različitim fondom i strukturama riječi.

Dakle, analiza leksema *cepðue*, *gönül*, *kalp* i *yürek* te supostavna analiza semantičkih i konceptualnih karakteristika idiomatskih izraza s navedenim leksičkim jedinicama omogućuju nam da dođemo do sljedećih zaključaka:

- dok rusko *cepðue* obuhvaća dva značenja (i anatomsko i duhovno-emocionalno), u turskom jeziku postoje tri leksička ekvivalenta s različitim stupnjevima istovjetnosti;
- uobičajeno značenje riječi *kalp* jest anatomsko značenje organa, a njegova emocionalna semantička komponenta u drugom je planu;
- primarna funkcija leksema *yürek* je iskazivanje osjećaja, a tek u mnogo rjeđim slučajevima služi kao nominacija fizičkog organa; analiza idiomatskih izraza s ovom riječi pokazuje da

su pretežno povezani s osjećajem tuge, duševne boli te da se zapravo ne odnose na simbol ljubavi;

- *gönül* je grafička oznaka nekog neopipljivog, nekonkretnog organa, središta emocionalnih i duhovnih komponenata koji se povezuje prvenstveno s ljubavnim osjećajima i doživljajima (Губарева, Дорохова, Красникова, 2016: 3, 4);
- oba jezika leksem *srce* upotrebljavaju kao metaforu za različite osjećaje, psihoemocionalna stanja te karakterne osobine;
- unutar idiomatskih izraza sa sastavnicom *srce* ovaj somatizam aktualizira svoja prenesena značenja;
- idiomatski se izrazi pripisuju istim ili vrlo sličnim konceptima te sličnosti prevladavaju nad razlikama (opće značajke prevladavaju nad nacionalno specifičnima).

Supostavna analiza ruskih i turskih idiomatskih izraza sa sastavnicom *srce* pruža izvrstan uvid u kulturne i jezične sličnosti i razlike između ovih dvaju jezika. Istražujući frazeološka značenja i njihove nijanse, možemo steći dublje razumijevanje na koji su način jezik i kultura isprepleteni i kako oblikuju našu percepciju i izražavanje emocija. Ovim je radom pokazano da, unatoč različitim načinima razmišljanja ruskog i turskog naroda te nesrodnosti dvaju jezika, frazeološke jedinice sa somatskom sastavnicom *srce* imaju značajne sličnosti te da se analizirani somatizam na materijalu ruskog i turskog jezika odlikuje univerzalnom simbolikom. Budući da ne postoji mnogo radova i istraživanja u kojima je provedena supostavna analiza ruskih i turskih frazeoloških jedinica te da koncept srca, unatoč snažnom istraživačkom interesu lingvista, u turkijskim jezicima, pa tako i u turskom, još uvijek nije dovoljno proučen u supostavnom i kognitivno-semantičkom aspektu (Чертыкова, 2019: 28), ovaj se rad može smatrati malim doprinosom na području frazeoloških istraživanja.

11. Sažetak

Predmet istraživanja ovoga rada je leksem *srce* te idiomatski izrazi sa somatskom sastavnicom *srce* (*сердце*, *gönül*, *kalp* i *yürek*) u ruskom i turskom jeziku. U svrhu prikupljanja što više idiomatskih izraza s analiziranim sastavnicama, u radu je korištena baza podataka temeljena na raznim frazeološkim i općim rječnicima. Cilj rada je supostavnom analizom utvrditi

sličnosti i razlike među turskim i ruskim idiomatskim izrazima s komponentom *srce* te usporediti dio frazeološke slike svijeta ruskog i turskog naroda. Leksičkom je analizom utvrđeno zašto je i kako došlo do toga da u turskom jeziku postoje tri leksema sa značenjem 'srca' te u kojim se kontekstima koji od njih može ili ne može upotrebljavati. Leksemi su proanalizirani s obzirom na njihov etimološki, semantički i simbolički aspekt. Provedena je analiza pokazala da se u ruskoj i turskoj lingvokulturi srce (*cepðye* / *kalp*, *yürek*), osim čisto anatomskog značenja, tumači i kao simbol nečijih doživljaja, osjećaja, raspoloženja te može sudjelovati u određivanju duhovnih kvaliteta i karaktera osobe. *Cepðye* i *kalp* mogu imati i značenje središta ili centra nečega, dok *gönül* ne može označavati srce kao fizički organ. Semantičkom i konceptualnom analizom idiomatskih izraza utvrđene su univerzalne i specifične karakteristike dijela frazeološke slike svijeta dvaju uspoređivanih jezika i njihovih naroda. Svi idiomatski izrazi s ovom sastavnicom čine određeni sustav koji obuhvaća različite sfere ljudske aktivnosti u obama jezicima – razne vrste emocija, osobnost i karakterne crte čovjeka te fiziološka stanja.

12. Ključne riječi

Frazeologija, idiomatski izraz, semantika, koncept, frazeološka slika, *сердце*, *yürek*, *gönül*, *kalp*.

13. Sažetak na engleskom jeziku

The subject matter of this master thesis is the lexeme “heart”, and the idioms containing that lexeme (*cepðye*, *gönül*, *kalp* and *yürek*) in the Russian and Turkish languages. In order to collect as many idioms that contain the analysed components, a database based on various phraseological and general dictionaries was used. The purpose of the thesis is to determine, via contrastive analysis, the similarities and differences between Russian and Turkish idioms containing the component “heart” and to compare a part of the phraseological pictures of the world belonging to the Russian and Turkish nations. After conducting a lexical analysis, it was determined why and how Turkish gained three lexemes with the meaning of “heart”, and in what contexts each of those lexemes can and cannot be used. The lexemes were analysed according to their etymological, semantic, and symbolic aspects. This analysis has shown that in the Russian and Turkish languacultures, the lexeme “heart” (*сердце* / *kalp*, *yürek*), in addition to its purely

anatomical meaning, can also be interpreted as a symbol of a person's experiences, feelings, and moods, and that it can participate in determining a person's spiritual qualities and character. The lexemes “сердце” and “kalp” can also have the meaning of the centre of something, while “gönül” cannot refer to the heart as an organ. After conducting the semantic and conceptual analysis of idioms, the universal and specific features of a part of the phraseological pictures of the world belonging to the two languages and their nations were determined. All idioms including this component form a distinct system that encompasses different realms of human activities in both languages - different types of emotions, people's personality and character traits, and physiological conditions.

14. Ključne riječi na engleskom jeziku

Phraseology, idiom, semantics, concept, phraseological picture, сердце, yürek, gönül, kalp.

15. Popis literature

1. Atayoğlu, Ş., Yücel, D. 2022. *Türkçede Dile Dair Deyim ve Atasözlerinin Dilin İşlevsel Kullanımları Açısından İncelenmesi*. Türk Edebiyatları Araştırma Dergisi
2. Baş, M. 2015. *Conceptualization of emotion through body part idioms in turkish: a cognitive linguistic study*. Hacettepe University Graduate School of Social Sciences
3. Baş, M., Büyükkantarcıoğlu, S.N. 2019. *Sadness Metaphors and Metonymies in Turkish Body Part Idioms*. Dilbilim Araştırmaları Dergisi
4. Başarkanoğlu, L. 2014. *Türk Atasözlerinde Gönül Kavrayışı*. DergiPark
5. Çetinkaya, B. 2007. *Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri*. Sosyal Bilimler Dergisi
6. Chevalier, J., Gheerbrant, A. 1987. *Rječnik simbola*. Nakladni zavod MH
7. Čagalj, I., Svitkova, M. 2014. *Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom*. FF-press
8. Fink-Arsovski, Ž., 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF-press
9. Günay, N. 2015. *Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve “Gönül, Yürek, Kalp” Kelimeleri*. Türkbilig

10. Güven, A.Ş. 2018. *Türkçede Gönül Kavramı ve Kullanım Alanı*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
11. Kenzhalin, K. 2017. *Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi
12. Kovačević, B. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
13. Menac, A., 2007. *Hrvatska frazeologija*. Knjigra
14. Novoselec, Z. 2019. *Frazeološke jedinice sa sastavnicom srce u hrvatskom i švedskom – kulturni modeli i motivacija*. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
15. Önler, Z. 1999. *Eski Türkçeden Günümüze gönül >gönül Kelimesinin Kullanımı*. Türk Dil Kurumu
16. Parizoska, J. 2022. *Frazeologija i kognitivna lingvistika*. Srednja Europa
17. Parizoska, J., Stanojević, M.M. 2018. *Problemi frazeološkog nazivlja*. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 44, br. 2
18. Raffaelli, I. 2009. *Značenje kroz vrijeme: Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Disput
19. Sinan, A.T. 2008. *Deyim kavramı üzerine notlar-I*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
20. Stanojević, M.M. 2013. *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Srednja Europa
21. Suleymanova, G. 2017. *Türkçe deyimleri rusçaya çevirme problemleri ve stratejileri*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten
22. Tietze, A. 2009. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. OAW
23. Wierzbicka, A. 1992. *Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. Oxford University Press
24. Абдыракматова, Н.К. 2007. *Принципы классификации фразеологизмов в родственных и неродственных языках*. Вестник ИГУ
25. Агапкина, Т.А. 2018. *Сердце в восточнославянском фольклоре*. Индрик
26. Александровна, М.Д. 2017. *Анализ эмотивной фразеологии русского и болгарского языков с компонентами «сердце» и «душа» (на материале газетных сми)*. Издательство «Грамота»

27. Алефиренко, Н.Ф., 2010. *Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка: учебное пособие*. Флинта, Наука
28. Андабаева, Д.А. 2016. *Особенности турецкой фразеологии*. Вестник КазНУ
29. Боброва, Е.А. 2013. *Концептуальная метафора как средство категоризации окружающей действительности на примере метафоры движения по пути*. Baikal Research Journal
30. Богдашов, Д.В. 2015. *Соматические фразеологические единицы с компонентом head (на материале английского и русского языков)*. Царскосельские чтения
31. Губарева, С.А., Дорохова, А.И., Красникова, С.А. 2016. *Концепт «сердце» в русской и турецкой паремиологических картинах мира*. Харківський національний медичний університет
32. Гулбекова, М.Д. 2014. *Особенности выражения концепта «Любовь» во фразеологических единицах с соматизмом «Сердце» в разноструктурных языках*. Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики
33. Гутовская, М.С. 2014. *Этноспецифичность фразеологической картины мира и факторы, ее порождающие*. Веснік БДУ
34. Гутовская, М.С. 2016. *Фразеологическая картина мира: ее свойства и принципы исследования*. Веснік БДУ
35. Дубова, С.Г., Ратушная, Е.Р. 2019. *Структурно-семантические особенности процессуальных фразеологизмов с компонентом «сердце» в русском языке*. Вестник Курганского государственного университета
36. Жолос, Л.М., Шевченко М.С. 2019. *Сердце и душа как часть внутреннего мира человека в русских, английских и немецких фразеологизмах*. Гуманитарные и социальные науки
37. Зибров, Д.А. 2009. *Концепт СЕРДЦЕ в аспекте концептуальной систематики языка*. Кемеровский государственный университет
38. Ивановна, Г.Т., Степановна, Д.М. 2019. *Соматический компонент сердце во фразеологии русского и якутского языков*. Издательство «Грамота»
39. Касумова М.Ю., Бирадли Э. 2013. *Особенности фразеологических единиц в русском и турецком языках*. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук

40. Кевлюк, И.В. 2003. *Соматический сектор фразеологической картины мира*. GISAP Philological Sciences
41. Керн, Л.А. 2008. *Символика сердца в русской культуре*. Вестник Нижневартонского государственного университета
42. Кольцова Ю.Н., 2008. *Концепт как категория семантической теории перевода*. Вестник Московского университета.
43. Кондратьева, О.Н. 2007. *Концепт сердце в текстах Древней Руси: опыт метафорического моделирования*. Сибирский филологический журнал
44. Кравченко О.Н., Субботина И.М. 2014. *Соматизм «Сердце» в составе фразеологических единиц с позиции антропоцентрического подхода (на материале английского и русского языков)*. Вопросы журналистики, педагогики, языкознания
45. Лакофф, Дж., Джонсон, М. 2004. *Метафоры, которыми мы живем*. Издательство УРСС
46. Лапушинская, Н.О. 2008. *Символический и мифологический аспекты соматической фразеологии*. Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна
47. Лобода, С.А. 2001. *Фразеологическая единица как объект изучения*. Культура народов Причерноморья
48. Ломакина, О.В. 2017. *Идеи Н. М. Шанского и современная фразеология*. Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского
49. Ломакина, О.В., Овчинникова, Г.В. 2021. *Фразеобразующий потенциал соматизма сердце / coeur / herz в русском, французском и немецком языках*. Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта
50. Маслова, В.А., 2001. *Лингвокультурология*. Издательский центр «Академия»
51. Михайлова, И.Г., Трофанюк, Н.А. 2016. *Происхождение фразеологических единиц русского языка*. Язык и культура (Новосибирск)
52. Напольнова, Е.М. 2011. *Сердце в русском и турецком языках (фрагменты языковой картины мира)*. 38. İCANAS, Bildiriler
53. Никитаева, Е.С. 2015. *Метафорическая модель со сферой-источником «Война» в российском и американском внешнеполитическом дискурсе*. Журнал: Статистика и экономика

54. Петрова, Л.И. 2007. *Человеческое тело и эмоции в контексте лингвокультурологии*. Вестник Псковского государственного университета
55. Пименова, М.В. 2002. *Концептуальные исследования сферы внутреннего мира*. Сибирский филологический журнал
56. Попова, А.Р. 2009. *Об одной из особенностей соматической фразеологии*. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского
57. Почуева, Н.Н. 2019. *Понятие эквивалентности во фразеологии (на материале русского и английского языков)*. Научные исследования
58. Преснякова, Н.А. 2009. *Вместилища чувств: соматические метафоры в русском и английском языках*. Вестник Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого
59. Салимзанова, Д.А., Гильфанова, Г.Т., Любова, Т.В., Хузин, И.Р. 2020. *Перевод фразеологизмов с компонентом соматической лексики*. Журнал: Глобальный научный потенциал
60. Сираева, Р.Т., Фаткуллина, Ф.Г. 2014. *Фразеологическая картина мира: основное содержание и признаки*. Современные проблемы науки и образования
61. Субраков, А.Д., 2021. *Фразеологические единицы со словом «сердце» в языках разных систем (на материале хакасского и русского языков)*. Преподаватель XXI век
62. Хи, Ч.Ю. 2001. *Проблемы сопоставления внутренней формы фразеологизмов (на примере соматических фразеологических единиц, образованных на основе слова «глаз» в русском и корейском языках)*. МАКС Пресс
63. Ходжумян, Б.С. 2019. *Соматические фразеологизмы (сопоставительное описание русских и армянских соматических фразеологизмов)*. Ереван издательство ЕГУ
64. Царан, М. 2009. *Голова, сердце и душа в соматическом коде культуры (на примере русской и сербской фразеологии)*. Journal: Romanoslavica
65. Чертыкова, М.Д. 2019. *Хакасская лексема чүрек «сердце» и его лексические параллели в других тюркских языках*. Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова
66. Чжоу, Х. 2017. *Слово сердце в лингвокультурологических характеристиках*. Луганский Национальный Университет имени Тараса Шевченко

67. Шкатова, В.В. 2012. *Фразеологическая картина мира как объект лингвистического изучения*. Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина
68. Щитова, О.Г., Щитов, А.Г. 2020. *Межъязыковая фразеологическая эквивалентность и лакуарность: этнокультурный аспект (на материале русского и китайского языков)*. Вестник Томского государственного университета
69. Ючковская, Л.Т. 2015. *К вопросу о фразеологической картине мира*. Югорский государственный университет

Tiskani rječnici

1. Aksoy, Ö.A. 2017. *Atasözleri ve deyimler sözlüğü: deyimler sözlüğü*. İnkilap
2. Bayhan, Ş. 2018. *Boşnakça-Türkçe Sözlük*. Türk Dili Kurumu Yayınları
3. Çotuksöken, Y. 2004. *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Toroslu Kitaplığı
4. Dautović, M. 2009. *Hrvatsko-ruski rječnik*. Školska knjiga
5. Đinđić, M. 2014. *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*. Türk Dili Kurumu Yayınları
6. Eyuboğlu, İ.Z. 2004. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Sosyal Yayınlar
7. Fink Arsovski, Ž., Mokienko, V., Hrnjak, A., Barčot, B. 2019. *Rusko-hrvatski frazeološki rječnik*. Knjigra
8. Menac, A., Fink Arsovski, Ž., Mironova Blažina, I., Venturin, R. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Knjigra
9. Poljanec, R.F., Madatova-Poljanec, S.M. 2012. *Русско-хорватский словарь*. Školska knjiga
10. Süer, A. 1999. *Rusça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. T.C. Kültür Bakanlığı
11. Молотков А.И. 1967. *Фразеологический словарь русского языка*. Советская Энциклопедия
12. Тихонов, А.Н. 2004. *Фразеологический словарь современного русского литературного языка*. Издательство Флинта

Online rječnici i enciklopedije

1. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*¹⁶

¹⁶ <https://sozluk.gov.tr/>

2. *Britannica*¹⁷
3. *Dersimiz.com*¹⁸
4. *Hrvatski jezični portal*¹⁹
5. *Nişanyan Sözlük*²⁰
6. *Большой современный толковый словарь русского языка*²¹
7. *Толково-фразеологический словарь Михельсона*²²
8. *Учебный фразеологический словарь*²³
9. *Фразеологический словарь русского литературного языка*²⁴
10. *Фразеологический словарь русского языка*²⁵
11. *Энциклопедия мифологии*²⁶
12. *Этимологический словарь Крылова*²⁷
13. *Этимологический словарь Семенова*²⁸
14. *Этимологический словарь Шанского*²⁹

16. Biografija

Ana Donković rođena je 30. ožujka 1998. godine u Zagrebu gdje je završila Osnovnu školu Alojzija Stepinca i XI. gimnaziju. Godine 2016. upisala je preddiplomski studij turkologije te ruskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Obranivši završni rad na temu *Лингвистический анализ русских фразеологизмов с компонентом-соматизмом*, 2020. godine upisala je diplomski studij turkologije te prevoditeljski smjer na diplomskom studiju ruskog jezika i književnosti.

¹⁷ <https://www.britannica.com/>

¹⁸ <https://www.dersimiz.com/>

¹⁹ <https://hjp.znanje.hr/>

²⁰ <https://www.nisanyansozluk.com/>

²¹ <https://ozhegov.slovaronline.com/>

²² https://dic.academic.ru/contents.nsf/michelson_new/

²³ <https://phraseologiya.academic.ru/>

²⁴ <https://phraseology.academic.ru/>

²⁵ https://phrase_dictionary.academic.ru/

²⁶ https://dic.academic.ru/contents.nsf/enc_myphology/

²⁷ <https://gufo.me/dict/krylov>

²⁸ <https://gufo.me/dict/semenov>

²⁹ <https://gufo.me/dict/shansky>